

**DEBRECENI
EGYETEM**

KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD

◆

**INTERDISZCIPLINÁRIS
(OPEN ACCESS – NYÍLT HOZZÁFÉRÉSŰ)
SZAKMAI LAP**

ISSN 2498-5368

Web:

<https://ojs.lib.unideb.hu/kulonlegesbanasmod>

◆

X. évf., 2024/1. szám

DOI [10.18458/KB.2024.1.1](https://doi.org/10.18458/KB.2024.1.1)

IMPRESSZUM

KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD - INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI LAP

Alapítva: 2014-ben.

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Hivatala a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény 46. § (4) bekezdése alapján nyilvántartásba vett sajtótermék (határozatról szóló értesítés iktatószáma: CE/32515-4/2014).

Kiadó: Debreceni Egyetem

A kiadó székhelye:

Debreceni Egyetem
4032 Debrecen, Egyetem tér 1.

Kiadásért felelős személy:

Szilvassy Zoltán József, rector (Debreceni Egyetem)

Alapító főszerkesztő: Mező Ferenc

Tanácsadó testület (ABC rendben):

Balogh László (Magyar Tehetséggondozó Társaság, Magyarország)
Gerevich József (Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Magyarország)
Hatos Gyula (Magyarország)
Mesterházy Zsuzsanna (Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Magyarország)
Nagy Dénes (Melbourne University, Ausztrália)
Varga Imre (Szegedi Tudományegyetem, Magyarország)

Szerkesztőség (ABC rendben):

Batiz Enikő (Babes-Bolyai Tudományegyetem, Románia)
Fónai Mihály (Debreceni Egyetem, Magyarország)
Gortka-Rákó Erzsébet (Debreceni Egyetem, Magyarország)
Hanák Zsuzsanna (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Magyarország)
Horváth László (Debreceni Egyetem, Magyarország)
H. Tóth István (Károlyi Egyetem, Csehország)
János Réka (Babes-Bolyai Tudományegyetem, Románia)
Kelemen Lajos (Polifforma Kft., Magyarország)
Kiss Szidónia (Babes-Bolyai Tudományegyetem, Románia)
Kondé Zoltánné Dr. Inánts-Pap Judit (Debreceni Egyetem, Magyarország)
Kormos Dénes (Miskolci Egyetem, Magyarország)
Láda Tünde (Debreceni Egyetem, Magyarország)
Lepeš, Josip (University of Novi Sad, Szerbia)
Márton Sándor (Debreceni Egyetem, Magyarország)

A szerkesztőség levelezési címe:

Debreceni Egyetem
Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar
Különleges Bánásmód folyóirat szerkesztősége
4220 Hajdúböszörmény, Désány István u. 1-9.

Tel/fax: 06-52/229-559

E-mail: kb@ped.unideb.hu

Web: <https://ojs.lib.unideb.hu/kulonlegesbanasmod>

Szerkesztésért felelős személy:

Mező Katalin (Debreceni Egyetem, Magyarország)

Tördelőszerkesztő: Mező Katalin

Mező Ferenc (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Magyarország)
Mező Katalin (Debreceni Egyetem, Magyarország)
Nagy Lehotsky Zsuzsa (Konstantin Filozófus Egyetem Nyitra, Szlovákia)
Nemes Magdolna (Debreceni Egyetem, Magyarország)
Orbán Réka (Babes-Bolyai Tudományegyetem, Románia)
Sarka Ferenc (Miskolci Egyetem, Magyarország)
Szebeni Rita (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Magyarország)
Vass Vilmos (Budapesti Metropolitan Egyetem, Magyarország)
Váradi Natália (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
Zvonimir, Tomac (University J.J. Strossmayera of Osijek, Horvátország)

Note: The title of the journal comes from a Hungarian Act CXC of 2011. on National Public Education in which they use the term 'Különleges Bánásmód', and this translates as Special Treatment, but this encompasses the areas of Special Educational Needs, Talented Children and Children with Behaviour and Learning Difficulties. The adoption of Special Treatment is therefore in accordance with Hungarian law, but it is recognised that the translation may not be perfect in expressing the full meaning of what is encapsulated in this term.

TARTALOM/CONTENT

EMPIRIKUS TANULMÁNYOK / EMPIRICAL STUDIES	5
Mező Katalin és Mező Ferenc: <i>Tíz év a különleges bánásmód szolgálatában: a köszönet szavai a különleges bánásmód folyóirat jubileumi évfordulója alkalmából</i>	7
Bocsi Veronika, Varga Aranka és Fehérvári Anikó: <i>A korai iskolaellátás vizsgálata interszekcionális megközelítésben</i>	19
Gráf Rózsa, Kalmár Magda, Harnos Andrea, Nagy Anett és Boross Gábor: <i>A (mérsékelten rizikós) koraszülöttség az IQ hátrány ellenére nem akadályozza az olvasási és helyesírási képességek fejlődését</i>	35
Kanyó Krisztina Zsófia és Pfau Christa Sára: <i>Világírány hatása a felnőttek társas kapcsolataira</i>	51
Müller Anetta, Židek Péter és Lengyel Attila: <i>Az akadálypályás mozgásfejlesztés szerepe és jelentősége az autizmus spektrum zavarral élő gyermekek esetében</i>	63
Bolu-Steve Foluke Nike: <i>Challenges of Guidance and Counselling Students During Practicum Exercise</i>	75
Adegboyega, Lateef Omotosho; Okafor, Ifeoma P. & Onongha, Grace I.: <i>Challenges and Coping Strategies of Widows in Ilorin Metropolis, Kwara State</i>	85
Omolara, Oladele; Olanrewaju, Muraina Kamilu & Maruf, Muraina Kehinde : <i>Nexus Between Personal Factors and Practice of Self-Medication among Primary School Teachers in Oyo State Nigeria</i>	101
MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK / METHODOLOGICAL STUDIES	109
Pornói Imre <i>A kisegítő-iskola kezdő lépései A XIX-XX. század fordulóján Magyarországon</i>	111
KONFERENCIA/CONFERENCE	119
<i>A IX. Különleges Bánásmód Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia Programja Program of The 9th 'Special Treatment' International Interdisciplinary Conference</i>	121

EMPIRIKUS TANULMÁNYOK / EMPIRICAL STUDIES

**TÍZ ÉV A KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD SZOLGÁLATÁBAN:
A KÖSZÖNET SZAVAI A KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD FOLYÓIRAT JUBILEUMI
ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL**

Szerzők:

Mező Katalin¹ (PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Mező Ferenc² (PhD)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
(Magyarország)

Lektorok:

...két anonim lektor

Mező Katalin és Mező Ferenc (2024). Tíz év a különleges bánásmód szolgálatában: a köszönet szavai a Különleges Bánásmód Folyóirat jubileumi évfordulója alkalmából. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat*, 10(1), 7–18. DOI [10.18458/KB.2024.1.7](https://doi.org/10.18458/KB.2024.1.7)

Absztrakt

2014-ben indult útjára a Különleges Bánásmód folyóirat, azzal a céllal, hogy teret nyújtson a különleges bánásmódot igénylő (sajátos nevelési igényű, beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel élő és kiemelten tehetséges) gyermekekkel/tanulókkal/személyekkel kapcsolatos hazai és nemzetközi publikációknak. Mára már a Különleges Bánásmód a hazai és nemzetközi tudományos listák egyik elismert, sok szerző által jegyzett folyóirata (ezt bizonyítja, az utóbbi években megjelent közel 400 tanulmány, mely 313 fő hazai és nemzetközi szerző tollából jelent meg). Jelen tanulmányban a köszönet és a hála gondolatait szeretnénk kifejezni mindazoknak, akik hozzájárultak a folyóirat ilyen hosszú időn keresztül történő megjelenéséhez, fennmaradásához.

Kulcsszavak: különleges bánásmód folyóirat, interdiszciplináris, köszönetnyilvánítás

Diszciplína: interdiszciplináris tudományok

Abstract

The Special Treatment Journal was launched in 2014 to provide a platform for national and international publications on children/students/persons with special educational needs, learning, and behavioral difficulties and talents. Today, the 'Special Treatment' is one of the respected journals on the national and international academic lists (as evidenced by the publication of nearly 400 papers in recent years by 313 major national and international authors). In this paper, we would like to express thanks and gratitude to all those who have contributed to the publication and survival of the journal over such a long period.

Keywords: special treatment journal, interdisciplinary, acknowledgements

Discipline: interdisciplinary sciences

---

¹ Mező Katalin, szerkesztő (PhD), Debreceni Egyetem, Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar(Magyarország). E-mail cím: kata.mezo1@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1157-4478>

² Mező Ferenc, főszerkesztő (PhD), Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger (Magyarország). E-mail cím: ferenc.mezo1@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6261-8744>

2014-ben indult útjára a Különleges Bánásmód folyóirat, Dr. Mező Ferenc alapító főszerkesztő és Dr. Mező Katalin szerkesztő elgondolásából és a lap felelős kiadója, Prof. Dr. Szilvássy Zoltán (a Debreceni Egyetem rektora) engedélyével, azzal a céllal, hogy teret nyújtson a különleges bánásmódot igénylő (sajátos nevelési igényű, beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel élő és kiemelten tehetséges) gyermekekkel/tanulókkal/személyekkel kapcsolatos hazai és nemzetközi publikációknak.

A lap megjelenését a kezdetek óta a tanácsadó testületben támogatta Dr. Balogh László (Magyar Tehetséggondozó Társaság), Dr. Gerevich József (Eötvös Lóránd Tudományegyetem), Dr. Hatos Gyula, Prof. Dr. Mesterházy Zsuzsa (Eötvös Lóránd Tudományegyetem), Prof. Dr. Nagy Dénes (Melbourne University, Ausztrália) és Dr. Varga Imre (Szegedi Tudományegyetem).

A folyóirat elindulásához elengedhetetlen volt a nemzetközi szerkesztőségi bizottság létrejötte és segítő támogatása, így sokat köszönhetünk Dr. Batiz Enikőnek (Babes-Bolyai Tudományegyetem, Románia), Dr. János Rékának (Babes-Bolyai Tudományegyetem, Románia), Dr. Kiss Szidóniának (Babes-Bolyai Tudományegyetem, Románia), Dr. Orbán Rékának (Babes-Bolyai Tudományegyetem, Románia), Dr. H. Tóth Istvánnak (Károly Egyetem, Csehország), Dr. Lepes Josipnak (University of Novi Sad, Szerbia), Dr. Váradi Natáliának (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna), Dr. Zvoromir Tomacnak. (University J.J. Strossmayera of Osijek, Horvátország), a szerkesztőség nemzetközi tagjainak.

Az évek alatt a szerkesztőségi bizottság tagjai tekintetében csak kisebb változások voltak, de mindvégig sikerült fentartanunk az interdiszciplinaritást és a karok és szervezetek közötti együttműködést a szerkesztőségi tagok munkája révén.

Így kitüntetett és hálás köszönettel tartozunk a szerkesztőség tagjainak: Dr. habil. Fónai Mihálynak (Debreceni Egyetem), Dr. Gortka-Rákó Erzsébetnek (Debreceni Egyetem), Dr. habil. Hanák

Zsuzsannának (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem), Dr. Horváth Lászlónak, (Debreceni Egyetem), Dr. Kelemen Lajosnak (Poliforma Kft.), Dr. Kondé Zoltánné Inántsyt-Pap Juditnak (Debreceni Egyetem), Kormos Dénesnek (Miskolci Egyetem), Láda Tündének (Debreceni Egyetem), Dr. Márton Sándornak (Debreceni Egyetem), Dr. Mező Ferencnek (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem), Dr. Mező Katalinnak (Debreceni Egyetem), Dr. Nemes Magdolnának (Debreceni Egyetem), Dr. Szebeni Ritának, (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem), Dr. Habil. Vass Vilmosnak (Budapesti Metropolitan Egyetem) és Vargáné Dr. Nagy Anikónak (Debreceni Egyetem) az évek óta tartó önzetlen munkájukért.

Hálás köszönettel tartozunk azért, hogy a folyóirat részese lehet a Debreceni Egyetem NOKK folyóirattámogatási programjának, valamint a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógynevelési Kar folyóirat támogatási programjának. Segítségükkel a folyóirat folyamatosan halad előre a tudományos ranglétrán, mely megmutatkozik a folyóirat minőségének, arculatának, rangsorbeli helyének javulásában, valamint a folyóiratban tanulmányokat megjelentető szerzők számának folyamatos növekedésében.

Emellett ki kell emelnünk Prof. Dr. Biczó Gábor és Tóth Norbert az utóbbi három évben végzett odaadó és időt nem kímélő munkáját, mellyel hozzájárultak a folyóirat, minden év első lapszámaiban megjelenő angol nyelvű írások megjelenéséhez, ezáltal növelve a folyóirat nemzetköziesedését.

Külön köszönettel tartozunk Kiss Róbertnek, Bertalan Sándornénak, Deák-Orosz Ildikónak a folyóirat elindulását követő években nyújtott technikai segítségért, valamint a konferenciák szervezésében nyújtott közreműködésükért.

Dr. Pénzes Dávid, valamint az OJS felületének kialakítását segítő munkatársak, különös tekintettel Pergéné Szabó Enikő Erzsébet és Bátfai Erika segítőkész hozzáállása különösen sokat jelent, köszönetünk hozzájuk is szól.

A Különleges Bánásmód a Debreceni Egyetem által kiadott, negyedévenként megjelenő interdiszciplináris, nyílt hozzáférésű (Open Access) folyóirat. A folyóiratnak évente négy száma jelenik meg. A folyóiratban megjelenő minden tanulmány nyílt hozzáférésű (Open Access) és DOI (Digital Object Identifier) számmal ellátott.

2024 óta a folyóirat a deJournals diamond open access felületén jelenik meg, mely szolgáltatást a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára nyújtja.

A rengeteg hozzáadott munka és erőfeszítés, valamint a tanulmányok színvonala következtében elértük, hogy a folyóiratot a Magyar Tudományos Akadémia "A" kategóriás minősítésű folyóirattá nyilvánította.

A folyóiratot indexeli: DOAJ, CROOSREF, ROAD, MATARKA, EPA, MTA REAL Repoitórium. A tanulmányok nyilvános és anonim lektorálási folyamatot követően kerülnek közzétételre. A publikációk ingyenesen hozzáférhetők a lap weboldaláról:

<https://ojs.lib.unideb.hu/kulonlegesbanasmod> .

1.kép. A folyóirat arculata.

A folyóirat a különleges bánásmódot igénylő személyekkel kapcsolatban közöl kutatási beszámolókat, módszertani tanulmányokat, tematikus összefoglalókat, recenziókat, valamint aktuális híreket.

A különleges bánásmódot igénylők körébe tartoznak (egymást nem kizáró módon): a sajátos nevelési igényű, a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő és a tehetséges gyermekek, illetve gyermekkorukban e kategóriákba sorolható felnőttek. Interdiszciplináris jellegénél fogva a lap közzéteszi a különleges bánásmódot igénylőket általában érintő, vagy csak egy-egy speciális csoportjukra fókuszáló írásokat is, amelyek például: a pedagógia, a gyógypedagógia, a pszichológia, az orvostudomány, a gazdaságtudomány, a jogtudomány, a szociológia, a közigazgatás, a politológia, az antropológia, a néprajz vagy egyéb területek felől reflektálnak a témára. A folyóiratban használt nyelvek: magyar és angol.

Az elmúlt időszakban összesen 387 tanulmány megjelentetésére került sor, önálló szerzős vagy többszerzős formában – 238 fő hazai és 75 fő nemzetközi szerző tollából.

Megköszönve, hogy a szerzők a Különleges Bánásmód folyóiratot választották a tanulmányuk megjelentetéséhez, az alábbi táblázatok révén szeretnénk bemutatni a hazai (1.táblázat) és a nemzetközi szerzők (2. táblázat) e folyóirat lapjain dokumentált munkásságát.

1. táblázat. A Különleges Bánásmód folyóiratba beküldött hazai tanulmányok szerzői és megjelent tanulmányok száma évekre lebontva. Forrás: Mező és Mező, 2024.

Név	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Össz.
Abari Kálmán	3	2									5
Adamkó Attila		1									1
Almássy Zsuzsanna					1						1
Alter Emese								1			1

KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD, X. ÉVF. 2024/1.

Név	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Össz.
Ábrám Tibor		2									2
Aranyi Fruzsina				1							1
Babos Borbála		1									1
Bacskai, Katinka									1		1
Bácsné Bába Éva					2						2
Bacsó Gizella				1							1
Bagány Ágnes			1								1
Balaton Ildikó						2	1				3
Balázs Réka						1					1
Balázs-Földi Emese				1	1	1	1	1	1		6
Balogh Ádám	1										1
Balogh Erzsébet		1									1
Balogh Erzsébet		1									1
Balogh Vivien							1				1
Bánki Beáta							1				1
Barnucz Nóra		1									1
Bene Ágnes		2	1								3
Bereczki-Csávás Judit									1		1
Biczó Gábor							1	2	1		4
Bíró Barbara									1		1
Bíró Melinda					2	1					3
Bíró Melinda					1	1					2
Biszkuné Orosz Tóth Ildikó		1									1
Bocsi Veronika			1		1	1	2		2	1	8
Boda Eszter Judit					1		1				2
Bognár József					1						1
Bojti István	1										1
Borbély Ildikó				1							1
Boross Gábor										1	1
Borsodi Csilla			1								1
Ceglédi Hanna Orsolya						1		1			2
Ceglédi Tímea									1		1
Chrappán Magdolna									1		1
Czeglédi Ildikó								1	1		2
Czigléné Farkas Katalin				1							1
Csáki István					1						1
Csányi Mariann	1						1				2
Csercsa Zsuzsanna			1								1
Csernoch László						1					1

KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD, X. ÉVF. 2024/1.

Név	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Össz.
Csibi Mónika					2						2
Csibi Sándor					2						2
Csobay Vanessza			1								1
Dankovics Natália			1								1
Dávid Beáta							1				1
Demeter Zsuzsa									1		1
Demeter Kármén	1										1
Dénes Dóra				1							1
Dobay Beáta					1						1
Dobos Orsolya				1							1
Dulavics Diána		1									1
Erdei Ildikó					1						1
Erdei Norbert	1	1									2
Erdei Róbert								1			1
Fehérvári Anikó										1	1
Fekete-Dabney, Ilona									1		1
Fest Sarolta					1						1
Fónai Mihály		1	1								2
Frank Tamás				1							1
Fülöp-Pipó Mariann									1		1
Galán Anita				1							1
Gégény János		1									1
Gere Hajnalka								1	1		2
Gesztelyi Hermina									1		1
Godó Irén							1				1
Godó Katalin							2				2
Gógh Előd					1						1
Gráf Rózsa										1	1
Gulyás Krisztina								1			1
H. Ekler Judit					1						1
H.Tóth István		1									1
Harnos Andrea										1	1
Harsányiné Petneházi Ágnes			1								1
Hatos Gyula	1										1
Hegedűs Roland	1						1		1		3
Heim Anita							1				1
Herbainé Szekeres Erika		1									1
Hesti Miranda									3		3
Hidvégi Péter					2						2

KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD, X. ÉVF. 2024/1.

Név	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Össz.
Horvát Leontina			1								1
Horváth Cintia					1						1
Horváthné Kállay Zsófia				1							1
Hőnyi Dorottya							1				1
Hüse Lajos		1									1
Ináncsy-Papp Ágnes								1			1
Ináncsy-Papp Judit							1				1
Jenes Ágnes						1					1
Józsa Bianka								1			1
Józsa Tamás			1								1
Kalmár Magda										1	1
Kamp Alfréd				1							1
Kanyó Krisztina Zsófia						1				1	2
Kapás Mónika			1								1
Karmacsi Kitti			1								1
Karsai Xénia			1								1
Kathyné Mogyoróssy Anita			1								1
Kérendi Gergő Mihály							1				1
Kinczel Antónia						1	1				2
Kis Gábor									1		1
Kiss Luca					1						1
Kiss Zoltán					1						1
Kocsis Nóra								1			1
Kocsis Péter Csaba							1	1			2
Komolafe Cinderella							1				1
Koncz István	1	1									2
Korom Ágnes					1						1
Kós Nóra	1		1								2
Kosztin Nikolett						2					2
Kovács Karolina	1		1								2
Kőszegi Ildikó			1								1
Kőváry Attila					1						1
Krausz Anita						1					1
Kreidl Edina			1								1
Kuncze Tímea			1								1
Ladányi Lili						1					1
Láng Éva						1					1
Laoues-Czimbalmos Nóra				2	2	1	2	1	1		9
Láposi Terézia									1		1

KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD, X. ÉVF. 2024/1.

Név	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Össz.
Lázár Tímea			1								1
Lengyel Attila									1	1	2
Lenténé Puskás Andrea					3	1					4
Lestyán Erzsébet			2								2
Lívják Emília			1								1
Lovas Kiss Antal									1		1
Lukács J. Ágnes							1				1
Mályusz Enikő			1								1
Marcher Mónika			1								1
Markos Valéria									2		2
Máth János	3	2									5
Meiszerné Kuklek Noémi			1								1
Mercsné Konyári Anita						1					1
Mező Ferenc	5	5	1	1	2	3		2	1	1	21
Mező Katalin	5	3	2	1	3	3		4	2	2	25
Mező Lilla Dóra				1				1	1		3
Mező Péter Dániel								1			1
Misák Darinka		1									1
Mokuolu Tímea			1								1
Molnár Alexandra								1			1
Molnár Anikó					1						1
Molnár Balázs								1			1
Molnár Fanni					1						1
Móré Mariann		1									1
Motel Petra Blanka								1			1
Müller Anetta				2	2	3		2	1	1	12
Nagy Anett										1	1
Nagy Anikó				1							1
Nagy Beáta	1		3					1			5
Nagy Erika									1		1
Nagy Nikoletta								1			1
Nagy Róbert				1							1
Nagy Zsuzsa				1							1
Nagygyóryné Kerti Ibolya				1							1
Nagyné Klujber Márta									1		1
Nagyné Kricsfalussy Anna			1								1
Nemes Magdolna				1	1	2		2	1		7
Németh Kinga								1	1		2
Olteanu Lucián Líviusz								1			1

KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD, X. ÉVF. 2024/1.

Név	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Össz.
Oravecz Adrienn	1	1	5	2				2			11
Orsós János Róbert								1			1
Pálfi Regina			1								1
Pálinkás Réka								1			1
Pálosi Rita			1								1
Pásztorné Tass Ildikó				1							1
Pelyvás Károlyné			1								1
Pető Ildikó			1	1	1	1	1	2	1		8
Petrika Hajnalka		1									1
Pfau Christa						1				1	2
Pornói Imre					1					1	2
Pucsok Márton					2						2
Pusztafalvi Henriette			1								1
R. Fedor Anita		1	2								3
Rábai Dávid				1					1		2
Rákó Erzsébet				1		1	1	2			5
Répás József	1										1
Rétháti Csilla								1	1		2
Roskó Tibor		2	2								4
Rózsa Helga								2			2
Sáfrány Judit						1		1			2
Sarka Ferenc		2									2
Sávai-Átyin Regina									1		1
Schranz Edit	1										1
Shéder Veronika	1	1				1					3
Simó Ferenc Zoltán						1	1	1			3
Solymosi Petra Emma								1			1
Somhegyi Annamária		1									1
Somogyi Dominika					1						1
Soós Zsolt						2		1	1		4
Szabó Edina	1										1
Szabó Gyula				1				1			2
Szabó Henriett									1		1
Szabó Kinga	1										1
Szabó Tünde								1			1
Szabóné Balogh Ágota			3								3
Szabóné Pongrácz Petra									1		1
Szalay Kristóf		1									1
Szatmári Ágnes					1						1

KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD, X. ÉVF. 2024/1.

Név	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Össz.
Szecső János								1			1
Szekeres Ágota		1									1
Szele Anna Szabina							1	1			2
Szerdahelyi Zoltán						1	1	1			3
Szerepi Sándor									1		1
Szilágyi Barnabás								1			1
Szilárd Zsuzsa									1		1
Szűts Zoltán					1						1
Szűts-Novák Rita					1						1
Tamásiné Dsupin Borbála									1		1
Támba Renátó		1									1
Tánczos Judit			1								1
Tatár András					1						1
Tiszai Luca								1			1
Tóth Elektra								1			1
Tóth Kinga									1		1
Tóth Norbert					1	2		2	2		7
Tóth Réka			1								1
Tóth-Szerecz Ágnes									1		1
Trembulyák Márta									1		1
Tudlik Csilla					1						1
Ujhelyi Nelli								1			1
Váczai Péter							1				1
Varga Aranka										1	1
Varga Attiláné					1						1
Varga Eszter				1							1
Varga Gréta	1										1
Varga Gyula						1					1
Varga Imre	2										2
Vargáné Dr. Nagy Anikó								2	3		5
Váróczy Viktória								1			1
Vida Júlia					1						1
Villás László						1					1
Visnyei Lili							1				1
Vladár Anita		1									1
Ware Anna Julia							1				1
Wersényi György	1										1
Zolnai Erika		1									1

2. táblázat. A Különleges Bánásmód folyóiratba beküldött nemzetközi tanulmányok szerzői és megjelent tanulmányok száma évekre lebontva. Forrás: Mező és Mező, 2024.

Név	Ország	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Össz
Awoyemi, A. O.	Nigéria									1		1
Barth, Karla M.	Románia							1	1			2
Darinka Kiš-Novak	Horváto.						1					1
Elena Bendíková	Szlovákia					1						1
Fitzgerald, Carlton	Románia							1				1
Indrieș, Mihaela	Románia							1				1
Okesina, Falilat A.	Nigéria									1		1
Söggel, Sigrid	Észto.							1				1
Valma, Mari-Liis	Észto.							1				1
Abdinassir, Nazira	Kazasztán								1	1		2
Adegboyega, Lateef	Nigéria									1		1
Alshawabkeh, M. H.	Jordánia									1		1
Arkadiusz Krasicki	Horváto.								1			1
Aye, Su Hnin	Myanmar									1		1
Bagány Ágnes	Szerbia	1										1
Bagány Ágnes	Szerbia	1										1
Bochiș, Laura	Románia							1	1			2
Bolgár Brigitta	Románia	1										1
Bolu-Steve Foluke	Nigéria										1	1
Borsos Éva	Szerbia							1				1
Cristina Catalano	Olaszo.				1							1
Draženko Tomić	Lengyel						1					1
Efilina Kissiya	Indonézia								1	1		2
Famolu, Florence B.	Nigéria									1		1
Faroughi, Fatemeh	Dubai									2		2
Fernanda L. Maes	Brazília								1	1		2
Florescu, Maria C.	Románia							2	1			3
Goran Lapat	Horváto.						1					1
Görner, Karol	Szlovákia							1				1
Grace I. Onongha	Nigéria										1	1
Grzegorz Godawa	Lengyelo.					1	1					2
Horák Rita	Szerbia							1				1
Ifeoma P. Okafor	Nigéria										1	1
iobanu, Nicoleta R.	Románia							1				1
Jarmila Žolnová	Szlovákia						1					1
Josip Lipeš	Szerbia	1										1

KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD, X. ÉVF. 2024/1.

Név	Ország	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Össz
Lateef Omotosho A.	Nigéria										1	1
Laurian-Fitzgerald, S.	Románia							1				1
Lilleoja, Lii	Észto.							1				1
Loredana Muntean	Románia						1					1
Łukasz Ryszka	Lengyelo.					1						1
Madili, Meryem	Marokkó									1		1
M. Wędzińska	Lengyelo.						1					1
Medojevic, Milena	Montenegró									1		1
Meng, Liu	Kína									1		1
Michal Marko	Szlovákia					1						1
Mira Klarin	Horvát								1			1
Muhammed, Shuaib	Nigéria									2		2
Muraina Olanrewaju	Nigéria										1	1
Muraina K. Maruf	Nigéria										1	1
Mustapha, Mulikat	Nigéria									2		2
Nagy Lehoczky Zs.	Szlovákia	1							1			2
Oladele Omolara	Nigéria										1	1
Orbán Réka	Románia	1					1					2
Patai Ilona	Szlovákia	1										1
Paulina Rzewucka	Lengyelo.						1					1
Ráduly-Zörgő Rita	Románia	1										1
Rusli, N. A. Binti	Malajzia									2		2
Samatova, Aziza	Üzbekisztán									1		1
Siret Maaring	Észtország						1					1
Soto-Rey Javier	Spanyol							1				1
Sri Tatminingsih	Malájzia					1						1
Szabó Tibor	Szlovákia									1		1
Szulc, Adam Michal	Lengyelo.							1				1
Taherizadeh, M.	Afganisztán							1				1
Tamayo, Jose A. L. L.	Fülöp szg.									1		1
Tiamiyu, Kamoru A.	Nigéria									1		1
Tiiu Tammemä	Észto.						1	2				3
Tran, Manh Kha	Vietnam									1		1
Trime Halili	Makedónia								1	1		2
Tütünikov-Hrisztov J.	Bulgária					1						1
Vladimir Legac	Horváto.						2					2
Yusuf, F. Adeoti	Nigéria											0
Židek, Peter	Szlovákia									1	1	2

Az 1. és 2. táblázatok alapján látható, hogy különösen az induló években volt nehéz a lapszámokat tanulmányokkal megtölteni, hiszen kevesen gondolták úgy, hogy egy induló lap több évet is megérhet. De ahogy egyre jobban elterjedt a folyóirat híre és egyre jelentősebb eredményeket ért el a folyóirat a fejlődése során, úgy vált egyre vonzóbbá és praktikusabbá a lapban történő megjelenés a szerzők számára. Valamennyi szerző megjelent publikációja olyan új értékeket, a tudományos közösség számára fontos novumot tartalmazott, amely megjelenését a lektorok is bátran és nyíltan támogattak. Minden értékelő lektor neve megtalálható a tanulmányok mellett, ezzel is biztosítva a tanulmányok szakhitelességét. A tanulmányok elbírálásában, a megjelenés előtti munkák végzésében, a tanulmányok és ezzel a szerzők támogatásában végzett munkájukért valamennyi lektort is nagy köszönet illeti a szeresztőség részéről is, különösen annak tudatában, hogy a lektorok minden esetben ingyenesen, a tudomány támogatása érdekében végzik munkájukat.

Több olyan szerző van, akik évek óta folyamatosan élnek a folyóiratban való publikálás lehetőségével. Külön kiemelnénk Dr. Balázs-Földi Emese, Dr. Bocsi Veronika, Dr. Laoues-Czimbalmos Nóra, Dr. Mező Ferenc, Dr. Mező Katalin, Dr. Müller Anetta, Dr. Nemes Magdolna, Dr. Oravecz Adrienn, Dr. Pető Ildikó, Dr. Rákó Erzsébet és Tóth Norbert munkásságát, akik – talán nem is tudnak róla – azáltal, hogy a folyóiratban rendszeresen publikáltak hatalmas segítséget nyújtottak abban, hogy a folyóirat ennyi évet megélhessen.

Az évek amellet, hogy számos örömet jelentenek, fájdalmas szomorúságot is hordoznak magukban.

2023-ban 91 éves korában elhunyt Dr. Hatos Gyula, aki a Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat megjelenését a kezdetektől támogatta és segítő tanácsaival egyengette. Halála pótolhatatlan veszteség nem csak a folyóirat, hanem a különleges bánásmódot igénylő személyek segítségével kapcsolatban kutató és publikáló tudományos közösség számára is. Emlékét a tanácsadó testületben kitörölhetetlenül őrizzük.

Emellett számos olyan szerző írt lapszámainkban (köztük Dr. Varga Gyula, Ware Anna Julia), akik a Különleges Bánásmód folyóiratban jelentették meg utoljára a gondolataikat, így adva múlhatatlan lehetőséget annak, hogy a szavaik, gondolataik és ezáltal önmaguk örökre fennmaradjanak, és mások javára válhassanak. Tisztelettel adózunk emlékük előtt!

Jelentős év a 2024-es év a Különleges Bánásmód folyóirat számára. 10. év! Jubileumi év! Bízunk benne, hogy ugyanolyan lelkesedés és kitartás fogja kísérni a további lapszámok megjelenését, mint az eddig eltelt időszak.

A folyóirat 10. évi lapszámainak megjelentetése mellett fontos szerepet szánunk a folyóirattal szinte egy időben elindult Különleges Bánásmód Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia-sorozatnak, mely minden évben megrendezésre kerül.

Bízunk minden szerzőt és olvasót arra, hogy a lap olvasása mellett vegyenek részt ezeken a konferenciákon is, hiszen évről-évre egyre nagyobb a hazai és nemzetközi tudományos bázisa, és ott van lehetőség az igazi személyes, nagy találkozásokra, a tudományok interdiszciplináris összefonódására.

A KORAI ISKOLAEELHAGYÁS VIZSGÁLATA INTERSZEKCIONÁLIS MEGKÖZELÍTÉSBEN

Szerzők:

Bocsi Veronika¹ (habil.,PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Varga Aranka² (habil.,PhD)
Pécsi Tudományegyetem (Magyarország)

Fehérvári Anikó³ (Prof.,PhD)
Eötvös Loránd Tudományegyetem (Magyarország)

Lektorok:

Orsós Anna (habil.,PhD)
Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem,
Gödöllő (Magyarország)

Ceglédi Tímea (PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

...és további két anonim lector

Bocsi Veronika, Varga Aranka, Fehérvári Anikó (2024). A korai iskolaelhagyás vizsgálata interszekcionális megközelítésben. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat*, 10(1). 19–33. DOI [10.18458/KB.2024.1.19](https://doi.org/10.18458/KB.2024.1.19)

Absztrakt

Az Európai Unión belül a korai iskolaelhagyás arányát tekintve Magyarország a legutolsó harmadba tartozik – évről évre lefelé irányban eltávolodva az uniós átlagtól. A cigány, roma fiatalok alacsonyabb iskolázottságát, lemorzsolódásuk nagyobb esélyét már számos kutatás megerősítette, azonban a leírások, akár csak a nemzetközi megközelítésekben is, gyakran kétdimenziósak. A Magyar Ifjúság 2020 adatbázisa lehetőséget teremtett arra, hogy a magyarázó változók szélesebb körét bevonjuk az elemzésbe. Tanulmányunkban megvizsgáljuk a 20-29 éves roma fiatalok iskolai végzettségét, majd a roma és a nem roma lemorzsolódók almintáit hasonlítjuk össze. Végül az adatbázison bináris regressziós modellt futtattunk le, amelynek függő változója a korai iskolaelhagyás ténye volt, míg a magyarázó változókat olyan háttérmutatók alkották, amelyek a korai iskolaelhagyás esélyét alakíthatják. A roma és nem roma korai iskolaelhagyók társadalmi, gazdasági háttere eltérő, a szülők végzettsége, illetve a szubjektív anyagi helyzete kedvezőtlenebb mintát mutatott a romák esetében. A roma identitás hatása a regressziós modellben szignifikáns volt, azonban a magyarázó erő nem érte el a szülők alacsonyabb iskolai végzettségének a hatását. Vagyis az etnikai háttér valószínűsíti a lemorzsolódást, ugyanakkor a családi helyzet más elemei meghatározóbbak.

Kulcsszavak: korai iskolaelhagyás, roma identitás, interszekcionalitás, szocio-ökonómiai státusz

Diszciplína: oktatásszociológia

---

¹ Bocsi Veronika (habil., PhD), Debreceni Egyetem, Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar, Társadalomtudományi Tanszék (Magyarország). E-mail cím: bocsiveron@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6211-3284

² Varga Aranka (habil., PhD), Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Neveléstudományi Intézet, Romológiai és Nevelésszociológia Tanszék (Magyarország). E-mail cím: varga.aranka@pte.hu, ORCID ID: 0000-0003-0864-7952

³ Fehérvári Anikó (Prof.,PhD), Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Intézet (Magyarország). E-mail cím: fehervari.aniko@ppk.elte.hu, ORCID ID: 0000-0003-4477-7682

Abstract

THE ANALYSIS OF EARLY SCHOOL LEAVING FROM THE ASPECT OF INTERSECTIONALITY

Hungary ranks in the bottom third of the European Union regarding early school leaving, falling further and further away from the EU average year on year. The lower educational attainment and higher dropout rates of Roma/Gypsy youth have been confirmed by several studies. Still, the descriptions are often two-dimensional, as in international approaches. The Hungarian Youth 2020 database allowed for a wider range of explanatory variables in the analysis. In our study, we examine the educational attainment of Roma youth aged 20-29 and then compare subsamples of Roma and non-Roma dropouts. Finally, we run a binary regression model on the database with early school leaving as the dependent variable and explanatory variables as background variables that may shape the odds of early school leaving. The social and economic backgrounds of Roma and non-Roma ESL learners differed, while parental education and subjective financial situation showed a less favourable pattern for Roma. The effect of Roma identity was significant in the regression model, but the explanatory power did not reach the effect of lower parental education. In other words, ethnic background is a crucial factor in dropout, while some segments of the family background are more significant.

Keywords: early school leaving, Roma identity, intersectionality, socio-economic status

Discipline: sociology of education

Bevezetés

Miközben az Európai Unió stratégiai jelentőségűnek tartja, hogy komoly forrásokat fordítson a roma népesség integrációjára, az adatokból mégis az látható, hogy 2005 óta keveset változott a helyzet, és a populáció továbbra is a társadalom peremén helyezkedik el (Brüggemann és Friedman, 2017). Az Európa Tanács korábban megfogalmazott fejlesztési célterületei (az oktatás, a foglalkoztatás, az egészség és a lakhatás) az egyenlőség, a befogadás és a részvétel témaköreivel bővültek a 2020-2030 közötti támogatási ciklusban. Az oktatásra vonatkozóan továbbra is három célt fogalmaztak meg: az óvodáztatásban való részvétel növelését, a korai iskolaelhagyók számának csökkentését, valamint a szegregált oktatás felszámolását az általános iskolában. A jelenlegi adatok szerint uniós szinten a roma gyerekek 42%-a jár óvodába, míg a többségi társadalomban 92% ez az arány. A roma tanulók 44%-a szegregált oktatásban tanul. Befejezett középiskolai végzettséggel rendelkezik a roma fiatalok 28%-a, míg a többségi társadalomban 83,5%-os értéket ta-

lálhatunk (European Commission, 2020). Az oktatás, a legalább középfokú iskolai végzettség megszerzése hatással van a többi célterületre is, hiszen számos kutatás bizonyítja a foglalkoztatás, az egészség és a jóllét kapcsolatát a korai iskolaelhagyással. Emellett következményei tetten érhetők az állampolgári felelősségvállalásban és a politikában. Az egészségügyi, a szociális és foglalkoztatási szférában alacsonyabb gazdasági növekedési rátát, csekélyebb adóbevételeket, magasabb munkanélküliséget és jóléti kifizetéseket, valamint magasabb közegészségügyi és büntetőjogi kiadásokat okoz (Gitschthaler és Nairz-Wirth, 2018). Tanulmányunk a korai iskolaelhagyók magyarországi elemzésével foglalkozik fókuszálva a roma identitásukat felvállaló fiatalok jellemzőire. Elemzésünkkel azt a hiányt igyekszünk pótolni, hogy a szakirodalom a korai iskolaelhagyást nem több társadalmi háttértényező együttes magyarázatoként elemezi, s gyakran csupán etnikai bontásban tárja fel azt. Vizsgálatunk során a Magyar Ifjúság 2020 adatbázisnak (ami egy, a 2000-es évtől rendszeresen ismétlődő trendvizsgálat) 20-

29 éves almintájának segítségével jellemezzük a roma fiatalok legmagasabb befejezett iskolai végzettségét, összevetjük a roma és nem roma korai iskolaelhagyók jellemzőit, illetve logisztikus regressziós modellel vizsgáljuk meg a korai iskolaelhagyást magyarázó tényezőket. Tanulmányunkban a roma és a cigány kifejezést egymás szinonimájaként használjuk, s nem kívánunk részt venni vagy állást foglalni a fogalomhasználattal kapcsolatos diskurzusban.

Elméleti háttér

A lemorzsolódás, korai iskolaelhagyás okairól számtalan szisztematikus elemzés áll rendelkezésre (Rumberger, 2012; Lyche, 2010; De Witte és tsai., 2013, González-Rodríguez, Viera és Vidal, 2019), melyek a főbb okokat egyéni, kortárs, családi és iskolai szintű tényezőkben határozzák meg. Az elemzések azt is kiemelik, hogy a lemorzsolódás hosszú folyamat, melyet több tényező együttesen befolyásol. Időbeni változása és komplexitása miatt nehezen vizsgálható jelenség, hiszen a statikus, valamint csak kétváltozós elemzésekkel nem lehet a különböző interakciós hatásokat kimutatni, illetve dinamikus jellegére rávilágítani (Smeyers, 2006).

Néhány szisztematikus elemzés arra is kitér, hogy egyes okok erősebbek a többinél, így a hiányzás, az alacsony iskolai teljesítmény, a kortársak szerepe, a családszerkezet, a gazdasági státusz és az érzelmi háttér jelentősebb befolyással bír (Witte és tsai., 2013, González-Rodríguez, Viera és Vidal, 2019). Kiemelhető, hogy a fiúkat jobban érinti a jelenség, mint a lányokat, valamint bizonyos társadalmi csoportokat (családi hátterük, etnikai helyzetük alapján) jobban sújt, mint másokat.

Az interszekcionalitás egy olyan állandósult helyzet, amelyben új társadalmi kategóriaként manifesztálódik többféle, egymással kölcsönhatásba lépő egyenlőtlenségi kategória, mely során az elnyomás okai nem választhatók szét (Asumah és Nagel, 2014, Sebestyén, 2016). Az interszekcionalitást vizsgáló kutatások több szempontból közelítik meg a témát: lehetnek csoport-, folyamat- és rendszerfó-

kuszúak (Cho és Ferree, 2010). Az interszekcionalitást az egyének életének sokféle dimenziója alkothatja, melyek számos ponton kapcsolódhatnak, és vannak olyan átfogó tényezők is, mint a társadalmi-gazdasági státusz és a földrajzi elhelyezkedés (Cerna és tsai., 2021). Az jellemzi leginkább az interszekcionalitást, annak helyzethez kötött voltát, hogy a társadalmi megosztottság jellemzői folyamatos kölcsönhatásban vannak, és jelentőségük erősen függ a kontextustól (Yuval-Davis, 2015). A csoportalapú hátrányos helyzet legmaradandóbb formái a származási (kisebbségi) identitásokhoz kapcsolódnak, és az egyenlőtlenség egyik formája egy másik formát mozgat vagy elmélyít. A hátrányok kereszteződése pedig tartós, generációk közötti szegénységet eredményez, és egyúttal azt a felfogást igazolja, hogy bizonyos csoportok marginalizálódása indokolt. Az interszekcionális helyzet úgy tűnhet, mintha a csoportban lévők hibája vagy felelőssége lenne, mivel a különböző hátrányok közötti ok-okozati összefüggések nagyrészt láthatatlanok (Howard és Vajda, 2017).

Magyarországon főként a szociális hátrány és annak összetettsége (iskolázatlanság, településhátrány), valamint a cigány/roma közösségbe tartozás és az ahhoz társuló negatív társadalmi előítélet alkotnak összefonódó kategóriát (Forray R. és Pálmáiné Orsós, 2010; Cserti Csapó és Orsós, 2013), melyhez a nemi hovatartozás különbsége is hozzákapcsolódik (Asztalos Morell, 2015). A vizsgálatok arra is rámutatnak, hogy az interszekcionális helyzet miatt nem választhatók szét a hátrányos helyzettel és cigánysággal kapcsolatos oktatási kérdések (Híves, 2015; Fehérvári, 2015; Zolnay, 2015).

A korai iskolaelhagyók átlagos aránya folyamatos csökkenést mutat az Európai Unióban (Eurostat, 2023a), 2021-ben pedig már 10% alá csökkent. Magyarországon inkább az ingadozás, stagnálás jellemezte a kétezres éveket, míg 2010 után növekedést mutat az arány. Magyarország 2013-ban lépett az uniós átlag fölé, ekkor haladta meg először

a korai iskolaelhagyók aránya az uniós átlagot, és azóta is fölötte van. 2022-ben Magyarország ezzel az aránnyal (12,4%) a 27 ország között a 25. helyen áll. A sort Spanyolország és Románia zárja 15,6%-os értékkel. Megjegyezhetjük, hogy tíz év alatt a legnagyobb mértékű csökkenést Portugália (17%) mellett Spanyolország (13%) érte el. A legjobb mutatóval Horvátország, Írország és Szlovénia rendelkezik. Ki kell emelnünk, hogy a fiúk körében (11,1%) valamivel magasabb a korai iskolaelhagyók átlagos aránya, mint a lányoknál (8%), viszont a lányok esetében nehezebb a visszatérés a képzésbe, mivel a lányoknál a korai gyermekvállalás az egyik fő oka az iskolaelhagyásnak. Az uniós országokban a fiúk magasabb rátája három kivételtől eltekintve általános jelenség - ebben a három országban ugyanakkor magasabb roma aránnyal számolhatunk (Bulgáriában és Görögországban a fiúk előnye egyértelmű, míg Szlovákiában hasonló százalékos arányokkal találkozhatunk).

Az Eurostat (2017) adatai szerint 2017-ben az uniós országokban átlagosan 3,7% volt azoknak az anyáknak az aránya, akik 20 évesnél fiatalabbak voltak első gyermekük születésekor. A legmagasabb arányokkal Magyarország (8,5%), Bulgária (12,1%) és Románia (12,5%) rendelkezik. Emiatt Bulgáriában és Romániában is a nők körében több a korai iskolaelhagyó, mint a férfiaknál, Magyarországon pedig közel azonosak a nemek szerinti arányok.

A korai iskolaelhagyásnak területi jellegzetessége is van. Az Eurostat azt is megvizsgálja, hogyan oszlanak meg a korai iskolaelhagyók az urbanizáció szintje szerint a különböző országokban elkülönítve a nagyvárosokat, városokat és leszakadó térségeket. Az elemzés szerint az Unió országai között Magyarországon, Bulgáriában és Romániában van a legnagyobb különbség a három kategória alapján és e három országban a rurális térségeket sújtja leginkább a korai iskolaelhagyás problémája. Magyarországon Közép-Magyarország és Nyugat-Dunántúl van a legkedvezőbb helyzetben, ott 10% alatti a korai iskolaelhagyók aránya. A legsúlyosabb hely-

zetben Észak-Magyarország van, ahol Közép-Magyarországhoz képest kétszeres a korai iskolaelhagyók aránya.

A magyar kutatási eredmények (Paksi, Széll és Fehérvári, 2023) is hasonló tényezőkben látják a lemorzsolódás okait, mint a nemzetközi vizsgálatok, megállapítva, hogy az iskolai tényezőknek csak igen csekély mértékű szerepe van a lemorzsolódás megakadályozásában, míg az egyéni jellemzők és a családi háttér faktorai meghatározók a folyamatban. Azt is ki kell emelni, hogy Magyarország rendre azon országok közé tartozik, ahol a legmagasabb a SES-index (socio-economic status) magyarázó ereje a tanulói teljesítményben (OECD, 2019). Az etnikai hovatartozásra vonatkozóan Magyarországon egyetlen olyan nagymintás, hat hullámból álló longitudinális vizsgálat volt, amely nagyobb időtávban (2006-2012 között) kísérte nyomon a tanulók/ fiatalok iskolai útját, valamint a roma identitást is vizsgálta. A vizsgálat utolsó hullámának adatai szerint az általános iskolát megkezdő tanulók 99%-a fejezte be sikeresen az általános iskolát, míg a roma tanulók körében 93%. Fontos eredmény ezen kívül, hogy az általános iskolát megkezdő tanulók 90%-a fejezte be sikeresen a középiskolát, a roma tanulók körében ez 50%. Mindeközben a középfookú iskolát megkezdő tanulók 75%-a szerzett érettségit, míg a roma tanulók körében 24% (Hajdú, Kertesi és Kézdi, 2014).

A szerzők azt is kiemelik, hogy a roma tanulók lemorzsolódásában a családok anyagi helyzete, szegénysége, a nevelési környezet (kulturális hátrányok) mellett lényeges szerepet játszik a társadalmi izoláció is, mivel a roma fiataloknak kevésbé vannak olyan barátai, kortársai, akik jól teljesítenek az iskolában. Fontos megjegyezni, hogy e vizsgálat még akkor készült, amikor a közoktatásban 18 éves korig tartó tankötelezettség volt érvényben, és jelentősebb iskolai integrációs/inklúziós fejlesztések indultak el (Varga, 2016), 2011 óta azonban a tankötelezettségi korhatár 16 évre módosult, és az említett fejlesztések is megtorpantak. A kétezres

évek oktatáspolitikájára vonatkozóan a kutatások kimutatták, hogy a 18 éves korig tartó tankötelezettség az alsó társadalmi csoportok gyermekeinek iskoláztatását elősegítette (Adamecz-Völgyi, 2018).

E nagymintás vizsgálat eredményeit árnyalta az a kutatás, amely szegregált roma közösségekben követte nyomon több mint 20 esztendőn keresztül, három adatfelvétellel egy-egy tanulócsoport iskolai útját, annak felnőttkori hatását (Varga, 2017). Az életútinterjúkból kirajzolódott, hogy azoknál a személyeknél, ahol elérhetőek voltak pedagógusi, iskolai, egyházi, civil szervezeti támogatások, és ezek összekapcsolódtak családi támogatással, ott kisebb arányú volt a korai iskolaelhagyás, és a fiatalok sokszor lényegesen magasabb végzettséget szereztek, mint szüleik. Ahol mindez elmaradt, ott megismételte a fiatal a szülei iskolázatlanságát újratermelve azok hátrányos társadalmi pozícióját. A vizsgálatba bevontak interszekcionális helyzete itt is döntő volt: a támogatások célzottan hátránykompenzáló szerepűek voltak, míg az akadályok a hátrányos szociális helyzetben és a cigányságra irányuló előítéletekben voltak tetten érhetőek.

A tanulmányunk célja, hogy egy nagymintás, a kohorsz jellemzőire reprezentatív panelvizsgálat adatai alapján megvizsgálja a korai iskolaelhagyók arányát a fiatalok körében, feltárja a roma iskolaelhagyók sajátosságait, valamint elemezze, hogy mely tényezők - fókuszálva a roma identitásra – valószínűsítik a lemorzsolódást.

Vizsgáltunk során az alábbi kutatási kérdéseket foglalmaztuk meg:

R1 Milyen sajátosságokkal jellemezhetőek a korai iskolaelhagyó roma fiatalok?

R2 Milyen demográfiai, társadalmi, földrajzi és gazdasági tényezők valószínűsítik a korai iskolaelhagyást?

R3 Az etnikai háttérnek milyen szerepe van a korai iskolaelhagyásban?

A kutatás empirikus keretei

Másodelemzésünkben a Magyar Ifjúság 2020-as adatbázisát használtuk fel, amelynek elemszáma 8000 fő. A Magyar Ifjúság kutatás egy olyan trendvizsgálat, amelynek célja a fiatal populáció leírása, így az omnibus jellegű kérdőív számos területet ölel fel (családi állapot, iskolázottság, foglalkoztatottság, szabadidő felhasználása stb.). Az adatbázis reprezentatív nemre, életkorra, régióra, településtípusra és iskolai végzettségre, s a magyar fiatalok 15 és 29 év közötti populációját méri fel. A mintavétel többlépcsős és rétegzett formában valósult meg, amelynek első lépcsőjét a települések kiválasztása jelentette, a másodlagos mintavételi keretet pedig a településeken adott fiatalok képezték. A lekérdezés személyesen, kérdezőbiztos jelenlétében történt. Az adatbázist nem, településtípus, iskolai végzettség és korcsoport alapján súlyozták. (bővebben: Székely, 2021). Ez a főbb mutatók szerinti reprezentativitást biztosítja, ugyanakkor elemzésünknek egyfajta korlátját képezi (különösen a kisebb elemszámú alminták használatánál).

Az elemzés során felhasznált kérdéseket mind a 8000 fő megválaszolta (1. táblázat) (bizonyos részterületek, kérdésblokkok lekérdezése csak 2000 fős részmintákkal történt meg). Az etnikai hovatartozás változóját a következő kérdéssel mérték fel: „Ön milyen etnikai hovatartozásúnak vallja magát? – többválaszos kérdés roma/cigány válaszlehetőséggel. Az etnikai végzettség változóján kívül felhasználtuk még az életkor változóját (ennek során a 20-29 évesek mintájával dolgoztunk, hiszen esetükben a lemorzsolódás ténye már megragadható. Az adatbázis három kohorszra bontja a fiatalokat (15-19, 20-24 és 25-29).

Az elemzés során azokat a háttérváltozókat használtuk fel, amelyek a lemorzsolódással kapcsolatba hozhatók (Paksi, Széll és Fehérvári 2023):

- nem (férfi és nő)
- apa legmagasabb befejezett iskolai végzettsége, anya legmagasabb befejezett iskolai végzettsége

- (alapfokú végzettség vagy az alatt, szakvégzettség érettségi nélkül, érettségi, diploma)
- az apa és az anya munkajellege (fizikai és szellemi munka)
  - régió (Elkülönítettük az EU-s, 2020-as adatok alapján (Eurostat, 2023b) a hátrányosabb helyzetű régiókat (Dél-Alföld, Dél-Dunántúl, Észak-Alföld, Észak-Magyarország) a jobb helyzetben lévő régióktól (Közép-Dunántúl, Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl és Budapest).
  - településtípus (három kategóriával: Budapest, megyei jogú város és megyeszékhely; kisebb város; falu)
  - korai gyermekvállalás ténye (a megkérdezett 19 éves kora előtt vállalta első gyermekét)
  - élt már korábban élettársi kapcsolatban házasság nélkül
  - szubjektív, önbesoroláson alapuló anyagi helyzet öt kategóriával mérve (nélkülözések között élünk, hónapról hónapra anyagi gondjaink vannak, éppen hogy kijövünk a jövedelmünkből, beosztással jól kijövünk, gondok nélkül élünk – a regressziós modellben negatív (az első két válasz), semleges (harmadik válaszlehetőség) és pozitív (negyedik és ötödik válasz) kijelentéseket különítettünk el)
  - a traumatikus életeseményekből képzett indexet (14 éves koráig megtörténtek-e az alábbiak a megkérdezettel: elhunyt az édesanyja vagy az édesapja, elváltak a szülei, elvesztette a munkahelyét a szülője vagy a nevelőszülője, súlyos anyagi veszteség érte a családot).

A Magyar Ifjúság kutatás egy nagymintás,

kohorsz jellemzőkre reprezentatív vizsgálat. A sok témát átfogó fókusz azonban azt is jelenti, hogy egy-egy kérdéskör csak felszínében vizsgálható. Így a korai iskolaelhagyás komplex magyarázó okaiból csak korlátozott számú tényező volt megragadható. Ugyancsak tudomásul kell vennünk a roma identitás fluiditását, illetve kalkulálnunk kell azzal, hogy a roma identitás felvállalása és a szocio-ökonómiai helyzet összefügg.

Első lépésben megvizsgáltuk az adatbázisában a magukat romának valló, legalább 20 éves fiatalok legmagasabb iskolai végzettségének százalékos arányait. Második lépésben összevetjük a magukat romának, illetve nem romának valló már lemorzsolódott fiatalok háttérét keresztábrás elemzés segítségével, végül pedig bináris logisztikus regressziós modellt futtattunk le a legalább húsz évesek almintáján úgy, hogy a függő változó a lemorzsolódás ténye (0= legalább szakvégzettséget szerzett, 1= nem szerzett szakvégzettséget sem). A független változók a nem (0= nő, 1= férfi), az anya munka-jellege (0= szellemi, 1= fizikai), az apa munka-jellege (0= szellemi, 1= fizikai), régiók (0= kedvező helyzetű régiók, 1= kedvezőtlen helyzetű régiók), gyermekvállalás 19 év alatt (0= nem, 1= igen), korábbi élettársi kapcsolat házasság nélkül (0= nem, 1= igen), településtípus (dummy vagy bináris, tehát nullával és eggyel történő kódolással, a referencia kategória Budapest), szülők iskolai végzettsége külön-külön (dummy kódolással, referencia kategória a diploma), szubjektív anyagi helyzet (referencia kategória a neutrálistól jobb két kategória

1. táblázat. Az elemzés során használt alminták elemszáma. Forrás: Magyar Ifjúság 2020 alapján saját számítás.

Minta	fő
elemszám	8000
roma almintá elemszáma	293
legalább 20 évesek almintája	5680
lemorzsolódott, nem roma és legalább húsz évesek almintája	334
roma és legalább húsz évesek almintája	189
lemorzsolódott, roma és legalább húsz évesek almintája	123

összevonása), illetve az etnikai hovatartozás (0= nem roma, 1= roma). A trauma indexe folytonos változóként került a modellbe (átlag: 0,268, szórá: 0,631). Az egyes alminták elemszámát az 1. táblázat mutatja be, a szocio-demográfiai változók megoszlását pedig a 2. táblázat szemlélteti.

2. táblázat. A szocio-demográfiai mutatók megoszlása az adatbázisában (csak az elemzés során használt adatok).
Forrás: Magyar Ifjúság 2020 alapján saját számítás.

Szocio-demográfiai mutatók		fő	%
nem	férfi	4129	51,6
	nő	3870	48,4
etnikai megoszlás	roma	293	3,7
	nem roma	7707	96,3
életkori megoszlás	15-19	2320	29,0
	20-24	2806	35,1
	25-29	2874	35,9
válaszadó iskolai végzettsége	alapfok vagy alatta	2232	27,9
	szakvégzettség érettségi nélkül	1340	16,8
	érettségi vagy arra épülő képzés	3390	42,4
	diploma, PhD	1032	12,9
apa legmagasabb iskolai végzettsége	alapfok vagy alatta	896	11,2
	szakvégzettség érettségi nélkül	3182	39,8
	érettségi vagy arra épülő képzés	2323	29,0
	diploma, PhD	1306	16,3
anya legmagasabb iskolai végzettsége	alapfok vagy alatta	991	12,4
	szakvégzettség érettségi nélkül	2549	31,9
	érettségi vagy arra épülő képzés	2990	37,4
	diploma, PhD	1312	16,4
gyermekvállalás 19 év alatt	igen	105	1,3
	nem	7895	98,7
korábbi élettársi kapcsolatban házasság nélkül	igen	765	9,6
	nem	7209	90,1
településtípus	Budapest, megyei jogú város vagy megyeszékhely	3122	39
	kisebb város	2538	31,7
	falu	2538	29,2
régió	hátrányos helyzetű régió	4011	50,2
	kedvező helyzetű régió	3989	49,8
szubjektív anyagi helyzet	gondok nélkül élünk	750	9,4
	beosztással jól kijövünk	4550	56,9
	éppen hogy kijövünk a jövedelmünkből	2145	26,8
	hónapról hónapra anyagi gondjaink vannak	310	3,9
	nélkülözések között élünk	79	1,0

A férfiak aránya a mintában 51,6% értéket mutatott, romának 3,7% vallotta magát. Az alapfokú végzettségűek aránya 27,9% volt, a leggyakoribb végzettség az „érettségi vagy arra épülő képzés” kategóriája (42,4%) lett. A diplomások aránya 12,9%, ami jelentősen elmarad az uniós átlagtól, mivel 2020-ban ISCED 5-8 végzettséggel a 25-34 éves korosztály kb. 41%-a rendelkezett, míg Magyarországon ez az arány 33% körüli volt (Educational Attainment Statistics, 2022). 2020-ban az apák 11,2%-ának, az anyák 12,4%-ának nem volt befejezett középfokú végzettsége sem. A korai gyermekvállalás aránya 1,3%, az élettársi kapcsolat ettől értelemszerűen magasabb értéket mutatott (9,6%). A minta legnagyobb hányada kisebb városokban vagy faluban élt, valamint kevéssel magasabb a hátrányosabb helyzetű régiókban élők aránya. Az anyagi helyzet szubjektív felmérése alapján a leggyakoribb válasz a „beosztással jól kijövünk” volt (56,9%).

Eredmények

A 2020-as almintában (N= 5680) 457 fő sorolható a lemorzsolódott kategóriába (8,04%). Ha csak a roma fiatalokat vizsgáljuk, a korai iskolaelhagyók aránya 65,1%-os, szakmát 26%-uk szerzett. Az érettségit is adó szakképzésig jóval kevesebben jutottak el, BA szintű diplomával pedig 1,9%-uk rendelkezett - MA vagy PhD szintű vég-

zettséggel roma fiatal nem került be a mintába (3. táblázat).

A már lemorzsolódott roma és nem roma fiatalok szocio-demográfiai hátterének feltárása képezi elemzésünk következő lépését. Ennek során a korábban már bemutatott megoszlású változókat használtuk fel. A 4. táblázat ezt az összehasonlítást tartalmazza. A trauma index értékében szignifikáns eltérést mutatkozott, hiszen annak átlaga magasabb volt a roma almintában ($F(1, 5580) = 59,40, p = 0,000$).

Elemzésünk következő lépésében arra vállalkoztunk, hogy keresztábrák elemzésekkel megvizsgáljuk azt, hogy a 20-29 év közötti és már lemorzsolódott almintában az etnikai identitás és az egyes háttérváltozók hogyan kapcsolódnak össze. Célunk az volt, hogy azonosítsuk azokat a pontokat, ahol a nem roma és roma lemorzsolódott fiatalok eltérnek egymástól. Szignifikáns eltérést a nem változója kapcsán nem találtunk, a többi esetben viszont jelentősebb különbségek mutatkoztak. A szülők végzettsége esetében felülreprezentáltak a romák között azok, akiknek mind az apja ($X^2(3, N = 423) = 40,957, p < .001$), mind pedig az anyja ($X^2(3, N = 440) = 29,886, p < .001$) az alapfokú vagy az alatti végzettség kategóriájába esik (adj. residuals > 2). A 19 év alatti gyermekvállalást megvizsgálva a két almintában nem különbözik, de a romák körében gyakoribb életesemény a már megtörtént élettársi együttélés ($X^2(1, N = 453) = 9,598, p < .002$).

3. táblázat. 20-29 év közötti roma fiatalok legmagasabb iskolai végzettsége. Forrás: Magyar Ifjúság 2020 alapján saját számítás.

20-29 év közötti roma fiatalok legmagasabb iskolai végzettsége	fő	százalék
nem járt iskolába	1	0,4
kevesebb, mint 8 osztály	11	5,6
8 általános	112	59,1
szakmát adó, érettségi nélküli szakközépiskola, szakmunkásképző, szakiskola	49	26,0
érettségit adó vagy arra épülő képzés	14	7,1
főiskolai képzés vagy BA (BSc) diploma	3	1,9
összesen	189	100

4. táblázat. Lemorzsolódott nem roma és roma fiatalok szocio-demográfiai háttere (a táblázat a hiányzó adatokat nem tartalmazza, ezért a kumulált adatok bizonyos esetekben nem adnak ki 100%-ot). Forrás: Magyar Ifjúság 2020 alapján saját számítás.

Szocio-demográfiai mutatók		nem roma		roma	
		fő	%	fő	%
nem	férfi	176	52,9	59	48,2
	nő	157	47,1	64	51,8
apa legmagasabb iskolai végzettsége	alapfok vagy alatta	178	53,4	103	83,8
	szakvégzettség érettségi nélkül	90	26,9	10	7,9
	érettségi vagy arra épülő képzés	30	9,0	1	0,7
	diploma, PhD	11	3,4	0	0
anya legmagasabb iskolai végzettsége	alapfok vagy alatta	203	60,8	106	86
	szakvégzettség érettségi nélkül	63	19	11	8,8
	érettségi vagy arra épülő képzés	46	13,8	2	1,4
	diploma, PhD	9	2,6	0	0
gyermekvállalás 19 év alatt	igen	37	11,1	22	17,8
	nem	296	88,9	101	82,2
korábbi élettársi kapcsolatban házasság nélkül	igen	60	18,2	39	31,7
	nem	270	81,8	84	68,3
településtípus	Budapest, megyei jogú város vagy megyeszékhely	59	17,7	6	4,9
	kisebb város	109	32,6	61	49,6
	falu	166	49,7	56	45,5
régió	hátrányos helyzetű régió	255	76,3	109	88,6
	kedvezőbb helyzetű régió	79	23,7	14	11,4
szubjektív anyagi helyzet	gondok nélkül élünk	7	2,1	0	0
	beosztással jól kijövünk	102	30,6	18	14,7
	éppen hogy kijövünk a jövedelmünkből	138	41,3	49	39,7
	hónapról hónapra anyagi gondjaink vannak	62	18,6	36	29,5
	nélkülözések között élünk	15	4,6	18	14,7

A szubjektív anyagi helyzet megítélése kapcsán az látható, hogy a két legkedvezőtlenebb kategória esetében (nélkülözések között élünk; hónapról hónapra anyagi gondjaink vannak) is felülreprezentáltak a roma válaszadók ($X^2(6, N = 457) = 30,104, p < .001$). A régiók közötti összehasonlítás arra mutat rá, hogy a hátrányosabb helyzetű

régiókban az iskolát idő előtt elhagyó roma fiatalok felülreprezentáltak ($X^2(1, N = 457) = 8,351, p < .002$).

A településtípus szerinti összefüggés szignifikáns, s rámutat arra, hogy a lemorzsolódott roma fiatalok inkább a kisebb városokban vannak jelen ($X^2(2, N = 457) = 17,606, p < .001$).

Elemzésünk utolsó lépésében logisztikus regressziós elemzést végeztünk, amelyben a függő változó a lemorzsolódás ténye volt (0 = legalább középfokú végzettséget szerez, 1 = nem szerez szakképzettséget sem), a függő változók pedig a korábban felhasznált szocio-demográfiai mutatók. Ahogyan korábban utaltunk rá, a régió gazdasági helyzetét és

a szülők munkajellegét dichotóm változóvá alakítottuk. A településtípus, a szülők iskolai végzettsége és a szubjektív anyagi helyzet esetében dummy kódolást használtunk, trauma indexe folytonos változóként került a modellbe. A kapott adatokat az 5. táblázat mutatja be. A modell determinációs együtthatói megfelelők.

5. táblázat. A lemorzsolódást magyarázó tényezők logisztikus regressziós modellje (vastaggal szedve a szignifikáns kapcsolatok, sig. $\leq .05$). Forrás: Magyar Ifjúság 2020 alapján saját számítás.

Változók*	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)	
nem	0= férfi, 1= nő	-1,165	,114	104,550	,000	,312
roma	0= nem, 1= igen	1,752	,457	14,667	,000	5,763
apa végzettsége (referencia: diploma)	gimnázium	,980	,404	5,876	,015	2,666
	szakmunkás végzettség	1,789	,427	17,587	,000	5,985
	alapfok vagy alatta	2,182	,463	22,205	,000	8,865
anya végzettsége (referencia: diploma)	gimnázium	,425	,382	1,238	,266	1,530
	szakmunkás végzettség	1,366	,412	10,996	,001	3,921
	alapfok vagy alatta	2,080	,449	21,497	,000	8,006
apa munkajellege	0= szellemi, 1= fizikai	-,059	,255	,054	,816	,943
anya munkajellege	0= szellemi 1= fizikai	,657	,204	10,358	,001	1,929
gyermekvállalás 19 éves kor alatt	0= nem 1= igen	1,326	,553	5,751	,016	3,767
korábbi élettársi kapcsolat	0= nem 1= igen	,037	,142	,067	,796	1,037
településtípus (referencia: nagyobb város)	kisebb város	,721	,142	25,957	,000	2,057
	falu	,779	,142	30,263	,000	2,180
régió	0= kedvezőbb helyzetű régió, 1= hátrányos helyzetű régió	-,175	,117	2,256	,133	,839
szubjektív anyagi helyzet	semleges értékelés	,727	,119	37,076	,000	2,069
	negatív értékelés	1,498	,336	19,893	,000	4,471
trauma indexe		,110	,086	1,643	,200	1,116
konstans		-4,202	,408	105,896	,000	,015

* df=1. Megj. -2 Log likelihood= 2087,229, Cox és Snell R square: 0,336, Nagelkerke R square: 0,482.

A lemorzsolódás valószínűségét a Magyar Ifjúság 2020 adatbázisa alapján emelte a nem (férfi), a roma identitás, az apa nem diplomás végzettsége, az anya alapfokú vagy szakmunkás végzettsége, az anya munkajellege (fizika), a korai gyermekvállalás, a kisebb városi vagy falusi lakóhely, illetve a szubjektív anyagi helyzet akár semleges (éppen hogy kijövünk a jövedelmünkből), akár negatív értékelése (hónapról hónapra anyagi gondjaink vannak, nélkülözések között élünk).

Eredmények

Tanulmányunk egy nagymintás panelvizsgálat alapján vizsgálta a korai iskolaelhagyást valószínűsítő okokat - fókuszálva a roma identitásra. A vizsgálat több új eredménnyel is szolgált. Kevés az átfogó, egy-egy kohorszra reprezentatív vizsgálat, ami a roma népességre vonatkozó adatokat szolgáltat. Rostas (2019) ezzel kapcsolatban is kiemeli a censusokhoz vagy egyéb politikai döntéseket előkészítő becslésekhez kapcsolódó torzításokat. Az etnikai identitás egy társadalmi konstrukció, amely interakciókon keresztül alakul ki, időről időre módosulhat a társadalmi helyzettől, az előítéletek erősödésétől vagy gyengülésétől függően. Valaki kevésbé hajlamos cigánynak tekinteni magát, ha tart a hátrányos megkülönböztetéstől, vagy inkább felvállalja azt, ha büszke a származására vagy ez számára előnyökkel járhat. Elemzésünk szerint az adatbázisban 2020-ban a fiatalok 3,7%-a, vallotta magát romának. Korábbi mérésekben ez az arány magasabb volt (2016-ban például 4,1% - Bocsi és Ceglédi, 2021), így valószínűsíthetjük, hogy a változás oka a társadalmi környezet megváltozásában keresendő. Az előzőhöz képest a 2021-es népszámláláskor is jelentősen csökkent a magukat romának vallók aránya (Központi Statisztikai Hivatal, 2023).

Nemcsak a roma identitással, hanem a roma korai iskolaelhagyók arányával kapcsolatban is kevés adat áll rendelkezésre. Eredményeink alapján

a vizsgált évben 65% a korai iskolaelhagyók aránya, ami a nem roma fiatalokhoz képest nyolcszoros érték. Megjegyezzük, hogy ez az arány kedvezőbb a bevezetőben már említett Európa Tanács által közölt uniós adatnál, ami alapján a roma fiatalok 28%-a szerzett középfokú végzettséget (European Commission, 2020). Ugyanakkor azt is meg kell említeni, hogy a vizsgálatunkban a túlnyomó többség szakmunkás végzettséggel bírt (érettségi nélkül), melynek munkaerő-piaci, foglalkoztathatósági értéke, továbbtanulási, élethosszig tartó tanulási lehetősége csak korlátozott mértékű.

Eredményeink közül továbbá kiemelhető az is, hogy a roma és nem roma lemorzsolódott fiatalok között a vizsgálati időpontban jelentős különbség mutatkozik a szülők iskolai végzettsége és a szubjektív anyagi helyzete tekintetében is. A roma fiatalok szülei körében még mindig az alapfokú végzettség vagy annak hiánya dominál, és anyagi körülményeiket a nélkülözés vagy a napról napra való élés jellemzi. Első kutatási kérdésünkre tehát azt a választ adhatjuk, hogy a roma származású lemorzsolódók szocio-ökonómiai helyzete kedvezőtlen képzet mutat. Más longitudinális vizsgálat azonban azt mutatta ki, hogy a roma identitásukat kevésbé vállalják fel a sikeresebb roma fiatalok, emiatt az etnicitás és a szegénység még szorosabban kapcsolódik össze (Simonovics és Kézdi, 2013; Janky, 2016).

A korai iskolaelhagyást valószínűsítő tényezők közül a szülők alacsony iskolai végzettsége emelhető ki. Számunkra kiemelkedően fontos, hogy a szülők iskolai végzettségének magyarázó ereje az alapfok, illetve az apa szakmunkás végzettségének esetében meghaladja a roma identitás magyarázó erejét. Ezek az adatok a társadalmi hátrány és a roma csoportba tartozás alkotta interszekcionális helyzet egyre meghatározóbb voltára utalnak, miközben a "klasszikus" interszekcionalitás-tényező (kisebbségi csoportba tartozó nő) nem játszott szerepet. Az anya által végzett munka jellege, a kedvezőtlen jövedelmi helyzet, a korai gyermekvállalás,

illetve a nem nagyvárosi lakóhely a szülők alacsony végzettségével összekapcsolódva sajátos keveredését mutatja a hátrányoknak, amelyek a roma identitással együttesen formálják a korai iskolaelhagyás esélyét.

A korai iskolaelhagyásban tehát összetett okok játszanak szerepet, és ebben a magyarázó rendszerben a roma identitás csak az egyik – nem is a legerősebb magyarázó erővel bíró – tényező. A kirajzolódó hatások ugyanakkor az örökölt státusz, a földrajzi és gazdasági helyzet reprodukciós erejére utalnak, amelyeket a párkapcsolati magatartás bizonyos – szintén egyenlőtlenségekbe ágyazott – elemei egészítenek ki. Második kutatási kérdésünkre tehát ezzel a komplex magyarázó rendszerrel tudunk válaszolni. Harmadik kutatási kérdésünk arra vonatkozott, hogy az etnikai háttérnek mi a szerepe a korai iskolaelhagyásban. Elemzésünk alapján azt válaszolhatjuk, hogy a roma identitás közepesen erős magyarázó erővel bírt, tehát az alacsony iskolai végzettség reprodukciójában nem csak a gazdasági, iskolázottsági, vagy a földrajzi tényezők játszanak szerepet.

Nairz-Wirth és Gitschthaler (2020) kvalitatív vizsgálatukban tipologizálták a korai iskolaelhagyókat, és megállapították, hogy a „kiváltságosabb” társadalmi háttérből való származás sem feltétlenül vezet sikeres visszailleszkedéshez az oktatásba, viszont azok a fiatalok, akiknek a családi háttér kevés erőforrással rendelkezik, különösen hátrányos helyzetben vannak az oktatás és a karrier tekintetében. Emellett a fiatalok nemcsak az iskolából való kimaradás során, hanem azt követően is stigmatizáló helyzetekbe kerülnek, melyek nehezítik foglalkoztathatóságukat is. Valószínűsíthető, hogy a roma fiatalok esetében kummulálódik ez a hátrány és erősödik a stigma, amelynek az okai nem csupán a családi háttér erőforrásaiban keresendők, hanem etnikai hovatartozásukat övező társadalmi előítéletekben is.

Javaslatok

Több kutatás (Alexiadou, 2019; Kende, 2021) rendszerszintű, strukturális problémákra hívja fel a figyelmet, amelyek meggátolják, hogy a roma fiatalok magas színvonalú oktatásban részesülhessenek. Az iskolai szegregáció mellett számtalan ok vezet a romák korai iskolaelhagyásához (Kende és Szalai, 2018), míg a sikeres roma fiatalok tanulmányi útjában rendre fellelhető valamilyen iskolarendszeren kívüli (általában NGO) támogatás (Alexiadou, 2019; Boros, Bogdán és Durst, 2021). Oktatáspolitikai szinten pedig látható, hogy feszültség van az uniós és nemzeti szakpolitika, valamint annak végrehajtása között. A magyarországi adatok arra mutatnak rá, hogy nemzeti szinten jóval erősebb strukturális, pénzügyi és tartalmi garanciákat kellene biztosítani az oktatáspolitikának ahhoz, hogy a romló tendenciát megfordítsa. Különösen igaz ez az interszekcionális helyzetben lévő (rurális térségekben, településeken élő, szociálisan hátrányos helyzetű és roma) tanulók esélyteremtő oktatására. Az alacsonyan iskolázott társadalmi csoportok nagyrészt újratermelik magukat, és ez összekapcsolódik az etnicitással is. Ennek megváltoztatása általános, magas színvonalú és a társadalmi hátrányokat méltányosan támogató oktatás nélkül elképzelhetetlen.

Támogatók

A tanulmány megírását a Magyar Tudományos Akadémia: MTA Közoktatás-fejlesztési Kutatási Programja támogatta (SZKF-11/2021). A kutatás az MTA-PTE „Oktatási Esélyekért!” Kutatócsoportban valósult meg.

Irodalom

Adamecz-Völgyi, A. (2018). *Increased compulsory school leaving age affects secondary school track choice and increases dropout rates in vocational training schools*

- (No. BWP-2018/1). Working Papers on the Labour Market.
- Alexiadou, N. (2019). Framing education policies and transitions of Roma students in Europe, *Comparative Education* 55(3), 422–442. DOI [10.1080/03050068.2019.1619334](https://doi.org/10.1080/03050068.2019.1619334)
- Asumah, S.N. és Nagel, M. (2014). Preface, In Asumah, S. N. és Nagel, M. (szerk), *Diversity, Social Justice, and Inclusive Excellence – Transdisciplinary and Global Perspectives* (pp. 9–13), State University of New York Press. DOI [10.1353/book32765](https://doi.org/10.1353/book32765)
- Asztalos Morell, I. (2015). Gender Equality: An intersectional analysis with focus on Roma women in Hungarian NGOs. *Baltic Worlds*, 8(3-4), 34–46.
- Bocsi, V. és Ceglédi, T. (2021). Is the glass ceiling inaccessible? The educational situation of Roma youth in Hungary. *Balkanistic Forum*, 21(3), 329–343. DOI [10.37708/bf.swu.v30i3.19](https://doi.org/10.37708/bf.swu.v30i3.19)
- Boros J., Bogdán P. és Durst J. (2021). Accumulating Roma cultural capital: First-in-family graduates and the role of educational talent support programs in Hungary in mitigating the price of social mobility. *Szociológiai Szemle*, 31(3), 74–102. DOI [10.51624/SZOC SZEMLE.2021.3.4](https://doi.org/10.51624/SZOC SZEMLE.2021.3.4)
- Brüggemann, C., & Friedman, E. (2017). The Decade of Roma Inclusion: Origins, Actors, and Legacies, *European Education*, 49(1), 1-9. DOI [10.1080/10564934.2017.1290422](https://doi.org/10.1080/10564934.2017.1290422)
- Choo H. Y. és Ferree M. M. (2010). Practicing Intersectionality in Sociological Research: A Critical Analysis of Inclusions, Interactions, and Institutions in the Study of Inequalities. *Sociological Theory* 28(2), 129–149. DOI [10.1111/j.1467-9558.2010.01370.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-9558.2010.01370.x)
- Cerna L., Mezzanotte C., Rutigliano A., Brussino O., Santiago P., Borgonovi F. és Guthrie C. (2021). „Promoting inclusive education for diverse societies: A conceptual framework”. OECD Education Working Papers, No. 260, OECD Publishing.
- Cserti Csapó T. és Orsós A. (2013). A mélyszegénységben élők és a cigányok/romák helyzete, esélyegyenlősége, In Varga A. (szerk.), *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon*. (pp. 99–120). Pécsi Tudományegyetem, BTK NTI, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék.
- De Witte K.J., Cabus S., Thyssen G., Groot H.W. és Witte, M. (2013). A Critical Review of the Literature on School Dropout. *Educational Research Review* 10, 13–28. DOI [10.1016/j.edurev.2013.05.002](https://doi.org/10.1016/j.edurev.2013.05.002)
- Educational Attainment Statistics (2022): https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Educational_attainment_statistics Utolsó látogatás: 2022.01.18.
- European Commission (2020): EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation for 2020 – 2030. Brussel, European Commission. https://commission.europa.eu/system/files/2021-01/eu_roma_strategic_framework_for_equality_inclusion_and_participation_for_2020_-_2030_0.pdf Utolsó látogatás: 2023. 12. 05.
- Eurostat (2017): Young and older mothers in the EU. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190801-1>. Utolsó látogatás: 2023. 12. 05.
- Eurostat (2023a): Early leavers in education and training. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Early_leavers_from_education_and_training#A_higher_proportion_of_early_leavers_are_men_E2.80.93_analysis_by_sex. Utolsó látogatás: 2023. 12. 05.
- Eurostat (2023b): Regional statistics. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/regions/data/main-tables>. Utolsó látogatás: 2023. 12. 06.
- Fehérvári, A. (2015). A hátrányos helyzetű tanulók oktatásának változása, 2006–2014. In Fehérvári A. és Tomasz G. (szerk.), *Kudarok és megoldások. Iskolai hátrányok, lemorzsolódás, problémakezelés* (pp.

- 31–52). Oktatókutató Intézet.
- Forray, R. K. és Pálmány Orsós A. (2010). Hátrányos helyzetű vagy kulturális kisebbség-cigány programok. *Educatio*, 19(1), 75–87.
- Gitschthaler M. és Nairz-Wirth E. (2018). The individual and economic costs of early school leaving. In Van Praag L., Nouwen W., Van Caudenberg R., Clycq N. és Timmerman, C. (szerk.), *Comparative Perspectives on Early School Leaving in the European Union* (pp. 59–73). Routledge. DOI [10.4324/9781315170404-5](https://doi.org/10.4324/9781315170404-5)
- González-Rodríguez D., Vieira M.J. és Vidal, J. (2019). Factors that influence early school leaving: a comprehensive model, *Educational Research*, 61(2), 214–230. DOI [10.1080/00131881.2019.1596034](https://doi.org/10.1080/00131881.2019.1596034)
- Janky B. (2016). A szegénység újratermelődése: A struktúráról a kultúráig, és vissza Gondolatok Orlando Patterson és Ethan Fosse „The Cultural Matrix: Understanding Black Youth” című kötete kapcsán. *Socio. Hu Társadalomtudományi Szemle*, 6(2), 89–102. DOI [10.18030/socio.hu.2016.2.89](https://doi.org/10.18030/socio.hu.2016.2.89)
- Hajdu, T., Kertesi G. és Kézdi G. (2014). Roma fiatalok a középiskolában: beszámoló a TÁRKI Életpálya-felmérésének 2006 és 2012 közötti hullámaiból. In Kolosi T. és Tóth I. Gy. (szerk.). *Társadalmi Ríport 2014* (pp. 265–302). TÁRKI.
- Híves T. (2015). A hátrányos helyzet területi aspektusai. In Fehérvári A. és Tomasz G. (szerk.), *Kudarok és megoldások - Iskolai hátrányok, lemorzsolódás, problémakezelés* (pp. 17–34). Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.
- Howard, J. és Vajda, V. (2017). *Navigating Power and Intersectionality to Address Inequality*. IDS Working Paper No. 504. Institute of Development Studies and Swiss Agency for Development and Cooperation.
- Kende Á. (2021). *Comparative overview of the capacity of the education systems of the CEE countries to provide inclusive education for Roma pupils*. 2021/3. Working Papers Series, CEU.
- Kende Á. és Szalai J. (2018). Pathway to early school leaving in Hungary. In Van Praag, L., Nouwen, W., Van Caudenberg R., Clycq N. és Timmerman, C. (szerk.), *Comparative Perspectives on Early School Leaving in the European Union* (pp. 33–46). Routledge. DOI [10.4324/9781315170404-3](https://doi.org/10.4324/9781315170404-3)
- Központi Statisztikai Hivatal (2023): Népszámlálás 2022. KSH, Budapest <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vegleges-adatok> Utolsó látogatás: 2023. 12. 05.
- Lyche C. S. (2010). *Taking on the Completion Challenge a Literature Review on Policies to Prevent Dropout and Early School Leaving*. OECD Education Working Paper No. 53. OECD Publishing.
- Nairz-Wirth, E. és Gitschthaler, M. (2020). Relational analysis of the phenomenon of early school leaving: A habitus typology. *European Educational Research Journal* 19(5), 398–411. DOI [10.1177/1474904119893916](https://doi.org/10.1177/1474904119893916)
- OECD (2019). *PISA 2018 Results (Volume II): Where All Students Can Succeed*. OECD. DOI [10.1787/b5fd1b8f-en](https://doi.org/10.1787/b5fd1b8f-en)
- Paksi B., Széll K. és Fehérvári A. (2023). Empirical Testing of a Multidimensional Model of School Dropout Risk. *Social Sciences* 12(2), 50. DOI [10.3390/socsci12020050](https://doi.org/10.3390/socsci12020050)
- Rostas, I. (2019). *A Task for Sisyphus: Why Europe's Roma Policies Fail*. Central European University Press. DOI [10.7829/9789633863190](https://doi.org/10.7829/9789633863190)
- Rumberger, R. W. (2012). *Dropping out*. Cambridge. Harvard University Press. DOI [10.4159/harvard.9780674063167](https://doi.org/10.4159/harvard.9780674063167)
- Sebestyén, Zs. (2016). Az interszekcionalitás elméleti megközelítései. *Metszerek-Társadalomtudományi folyóirat*, 5(2), 108–126. DOI [10.18392/metsz/2016/2/3](https://doi.org/10.18392/metsz/2016/2/3)
- Simonovits, G. és Kézdi, G. (2013). *The sorting into ethnic identities: Social status and Roma identification*

- in Hungary*. Hungarian Academy of Science.
- Smeyers, P. (2006): The Relevance of Irrelevant Research; the Irrelevance of Relevant Research. In Smeyers P. és Depaepe M. (szerk.), *Educational Research: Why 'What Works' Doesn't Work?* (pp. 95–108). Springer. DOI [10.1007/978-1-4020-5308-5_6](https://doi.org/10.1007/978-1-4020-5308-5_6)
- Székely L. (2021). A nagymintás ifjúságkutatások módszertana. In Székely L. (szerk.), *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején* (pp. 257–274). Enigma 2001 Felelős Kiadó és Médiaszolgáltató Kft.
- Yuval-Davis, N. (2015). Situated Intersectionality and Social Inequality. *Raisons Politiques* 58, 91–100. DOI [10.3917/rai.058.0091](https://doi.org/10.3917/rai.058.0091)
- Varga A. (2016). A hazai oktatási integráció – tapasztalatok és lehetőségek. *Neveléstudomány*, 4(1), 71–91.
- Varga A. (2017). Inkluzivitás napjainkban: hátrányos helyzetű, roma/cigány fiatalok életútja, *Educatio*, 26(3). 418–430. DOI [10.1556/2063.26.2017.3.8](https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.3.8)
- Zolnay J. (2015). A roma diákok esélyei a közoktatásban. In Orsós A. (szerk.), *A romológia alapjai* (pp. 249–270). PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlislócki Henrik Szakkollégium.

A (MÉRSÉKELTEN RIZIKÓS) KORASZÜLÖTTSEG AZ IQ HÁTRÁNY ELLENÉRE NEM AKADÁLYOZZA AZ OLVASÁSI ÉS HELYESÍRÁSI KÉPESSÉGEK FEJLŐDÉSÉT

Szerzők:

Gráf Rózsa (PhD)¹
Miskolci Egyetem (Magyarország)

Kalmár Magda (PhD)²
Eötvös Loránd Tudományegyetem (Magyarország)

Harnos Andrea (PhD)³
Semmelweis Egyetem (Magyarország)

Nagy Anett (PhD)⁴
Eötvös Loránd Tudományegyetem (Magyarország)

Boross Gábor (Med., PhD)⁵
Budapesti Péterfy Sándor Utcai Kórház-
Rendelőintézet (Magyarország)

Lektorok:

Mező Ferenc (PhD)
Eszterházi Károly Egyetem (Magyarország)

Mező Katalin (PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

...és további két anonim lector

Gráf Rózsa, Kalmár Magda, Harnos Andrea, Nagy Anett és Boross Gábor (2024). A (mérsékelt rizikós) koraszülöttség az IQ hátrány ellenére nem akadályozza az olvasási és helyesírási képességek fejlődését. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat*, 10(1), 35–50. DOI [10.18458/KB.2024.1.35](https://doi.org/10.18458/KB.2024.1.35)

Absztrakt

Háttér és célkitűzések: Közismert, hogy a koraszülöttség nyoma gyakran hosszú távon is tetten érhető a fejlődés különböző területein, de a zavarok előfordulási gyakoriságára, súlyosságára és háttérösszefüggéseire vonatkozóan közölt eredmények ellentmondásosak. A koraszülött gyerekek iskolai előrehaladásában szerepet játszó képességeinek fejlődésével mindeddig kevés hazai kutatás foglalkozott. Vizsgálatunkkal megkíséreltük felderíteni, hogy a koraszülöttség iskolás korban mennyiben jelent hátrányt az olvasási és helyesírási képességek terén, és igyekeztünk adalékokkal szolgálni a teljesítmények kognitív háttér-tényezőiről is. *Módszerek, eljárás:* A vizsgálatban 7-12 éves gyerekek három különböző csoportja vett részt.

¹ Gráf Rózsa (PhD), Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Tanárképző Intézet, Budapesti Péterfy Sándor Utcai Kórház-Rendelőintézet, Neonatológiai és Csecsemőosztály, NIC II. E-mail cím: rozsa.graf@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0219-8669>

² Kalmár Magda (PhD), Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Fejlődés- és Klinikai Gyermekpszichológia Tanszék, Budapest. E-mail cím: Kalmar.magdolna@ppk.elte.hu.

³ Harnos Andrea (PhD), Department of Biostatistics at the University of Veterinary Medicine, Budapest, Centre for Translational Medicine Semmelweis University, Budapest. E-mail cím: harnos.andrea@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8003-1645>

⁴ Nagy Anett (PhD), Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Fejlődés- és Klinikai Gyermekpszichológia Tanszék, Budapest. E-mail cím: nagy.anett@barcsi.elte.hu, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6071-0061>

⁵ Boross Gábor (Med., PhD), Budapesti Péterfy Sándor Utcai Kórház-Rendelőintézet, Neonatológiai és Csecsemőosztály, NIC II. E-mail cím: boross.gabor@peterfykh.hu, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9891-1341>

A célcsoport mérsékelt rizikójú koraszülöttekből állt. A két kontroll csoportot időre született gyerekek képezték: tipikus fejlődésű, jól olvasók, illetve diszlexiások. Az olvasás és a helyesírás vizsgálata a 3 DM-H Screening eljárással történt, a kognitív háttér feltérképezésére a WISC-IV Gyermekek intelligenciatesztet és Rey Komplex Ábratesztet alkalmaztuk. *Eredmények:* A koraszülött gyermekek olvasás helyesírás teljesítménye lényegében nem tért el az időre született, jól olvasó gyermekekétől, és jelentősen felülmúlta a diszlexiásokét. Erre nem kínálnak egyszerű magyarázatot a kognitív teszteredmények, mert a koraszülöttek WISC-IV IQ és több specifikus kognitív mutató tekintetében is elmaradtak a jól olvasó időre születettektől. Az összefüggések elemzése a Döntési fák (CART) statisztikai modell segítségével történt, amely lehetővé tette az interakciók és a moderációs hatások feltárását. *Következtetések:* Az intelligencia CHC modellje mint elméleti keret és a „Döntési fák” statisztikai elemzés gyümölcsöző megközelítésnek bizonyult a kognitív háttértényezők bonyolult szövevényének kibogozásához. Az olvasás és a helyesírás elsajátítása különféle kognitív utakon történhet, így például viszonylag alacsonyabb IQ mellett a memória és a feldolgozási sebesség megfelelő szintje biztosíthatja az eredményességet.

Kulcsszavak: koraszülöttség, fejlődési rizikó, olvasás, helyesírás, kognitív struktúra, Döntési fák statisztikai modell

Diszciplínák: neveléstudomány, orvostudomány

Abstract

MODERATE-RISK PREMATURITY DOES NOT HINDER THE DEVELOPMENT OF READING AND SPELLING ABILITIES DESPITE THE LOWER IQ

Background and aims: It is well established that the impacts of prematurity are often long-lasting in the various domains of development, however, the published findings concerning the prevalence, severity, and background of disorders are inconsistent. As yet research into the development of abilities contributing to the academic progress in Hungarian preterm children has been scarce. Our study aimed to find out to what extent prematurity impeded the reading and spelling abilities in school age and to contribute some information on the cognitive background of the performances. *Methods:* Three groups of 7 – 12 year-old children participated in the study. The target group consisted of moderate-risk preterms. For comparison two groups of full-term children were tested: typically developing good readers and dyslexics. To assess the reading and spelling abilities the Hungarian version of the 3DM (Dyslexia Differential Diagnosis) was used. Cognitive abilities were assessed using the Hungarian adaptation of the WISC-IV and the Rey Complex Figure Test. *Results:* The reading and spelling performances of the full-term good readers and the preterms did not differ and the preterms scored higher than the dyslexics. The cognitive tests did not offer any direct explanation to this, since the preterms lagged behind the full-term good readers in the WISC-IV full-scale IQ as well as in several specific cognitive measures. The CART Decision Tree served to analyse the relationships, allowing to reveal the interactions and the moderation effects. *Discussion:* The CHC model as a theoretical framework and the CART Decision Tree statistical analysis proved to be fruitful to disentangle the complex interplay of the cognitive background factors. There are various cognitive paths of acquiring the reading and spelling skills, e.g., in case of relatively lower IQs the sufficient levels of memory and processing speed may ensure success.

Keywords: prematurity, developmental risks, reading, spelling, cognitive structure, CART Decision Tree statistical model

Discipline: pedagogy, medicine science

Bevezetés

A koraszülöttség, mint a leggyakoribb perinatális rizikó fejlődésre gyakorolt hatása már több, mint fél évszázada élénk kutatási aktivitást generál. A közölt eredmények meglehetősen ellentmondások, aminek a háttérben elsősorban a kutatások módszertani heterogenitása áll: nagyon változatosak a vizsgált minták - például a koraszülöttek rizikó státusát, életkorát, szociális helyzetét illetően, ugyanúgy az adatgyűjtési eljárások és az elemzett mutatók is. Mindazonáltal abban egyetértenek a szakterület képviselői, hogy a koraszülöttség nyoma gyakran hosszú távon is tetten érhető a fejlődés különböző területein.

Nem lehet meghatározni, hogy mi a koraszülöttekre jellemző intelligenciaszint, de megfelelő kontroll csoporttal összehasonlítva a koraszülött minták átlagos IQ-ját a legtöbb kutató alacsonyabbnak találta, amint ezt az újabb keletű metaanalízisek is alátámasztják (Arpi és mtsai, 2019; Aylward, 2005; Bhutta és mtsai, 2002; Hadders-Algra, 2005; Kalmár, 2007; Kerr-Wilson és mtsai, 2012; Nagy és mtsai, 2021; Twilhaar és mtsai, 2018). Korábban az volt az elképzelés, hogy a perinatális inzultusok főleg a téri-vizuális feldolgozást zavarják meg. Ennek a területnek az érintettségét újabb kutatás is megerősíti (Deforge és mtsai, 2009), de a vizsgált nyelvi mutatók finomodásával koraszülött gyerekeknél nyelvi deficitek is tetten érhetők (Aarnoudse-Moens és mtsai, 2009; Barre és mtsai, 2011).

Az intelligencia, a téri-vizuális feldolgozás és a nyelv területén talált fejlődési problémák ismeretében nem meglepő, hogy az iskolai követelmények teljesítése sok koraszülött gyereknek nehézséget okoz. A tanulási zavarok gyakori előfordulását koraszülötteknél kiterjedt szakirodalom támasztja alá (Aarnoudse-Moens és mtsai, 2009; Breslau és mtsai, 2001; Litt és mtsai, 2005; McBryde és mtsai, 2020; Moreira és mtsai, 2014; Sansavini és mtsai, 2011; Twilhaar és mtsai, 2018). Ami az alapvető iskolai teljesítményeket illeti, a koraszülöttek

hátrányát a matematika (Aarnoudse-Moens és mtsai, 2009; Breslau és mtsai, 2001; Bhutta és mtsai, 2002; McBryde és mtsai, 2020; Rodrigues és mtsai, 2006; Saigal és mtsai, 2008; Twilhaar és mtsai, 2018), az olvasás és a helyesírás (Breslau és mtsai, 2001; Csépe, 2005; Kovachy és mtsai, 2015; McBryde és mtsai, 2020; Samuelsson és mtsai, 2006; Twilhaar és mtsai, 2018) terén is dokumentálták. Az olvasásra vonatkozó kutatási eredményekből nem rajzolódik ki egyértelmű kép a koraszülöttség szerepét illetően. Egyrészt, az olvasás elsajátításának a koraszülötteknél kimutatott nehézségei a matematikához viszonyítva enyhébbnek tűnnek, kevesebb gyereket is érintenek, és sokkal kevésbé súlyosak, mint ami a diszlexia diagnózisát indokolná (Aarnoudse-Moens és mtsai, 2009; Bonifacci és mtsai, 2001; Guarini és mtsai, 2019; Kovachy és mtsai, 2015), továbbá az életkorral gyakran megoldódni látszanak (Samuelsson és mtsai, 2006). Másrészt több kutatásban nem is találtak szignifikáns különbséget a koraszülöttek és az időre született kontroll csoport olvasási teljesítménye közt (Kesler és mtsai, 2004; Lee és mtsai, 2017; Takeuchi és mtsai, 2016; Taylor és mtsai, 2011).

Az olvasás összetett képesség. A folyékony, gördülékeny olvasás alapja az automatikusan megvalósuló dekódolás, melynek során a szavak és morféma közvetlenül kapcsolódnak össze a fonológiai és szemantikai párjukkal. Az olvasás fejlődése során az időigényes fonológiai dekódolást a teljes szóformák automatikus felismerése váltja fel (Csépe, 2006). Ziegler és Goswami (2005) szerint az olvasás három alapvető kognitív faktora a fonológiai feldolgozás/tudatosság, a betűismeret és a vizuális szimbólumok gyors megnevezése. A dekódolás és a helyesírás viszonylag független az általános kognitív működéstől (Peterson és mtsai, 2021). Az olvasás elsajátításának sikerességében jelentős tényező a szociális háttér is (Breslau és mtsai, 2001; Roberts és mtsai, 2007).

A koraszülöttek olvasási képességeivel foglalkozó, fentebb idézett kutatások több különböző

nyelvet fednek le. A nyelv sajátosságai feltehetően befolyásolják az olvasás elsajátítását (Ziegler és Goswami, 2005), ugyanakkor a koraszülötteknél kapott eredményeket csak részben magyarázzák (Bonifacci és mtsai, 2023; Samuelsson és tsai, 2006; Takeuchi és mtsai, 2016). Emiatt a témával kapcsolatban hozzáférhető bőséges szakirodalom ismeretében is indokoltnak véltük magyar anyanyelvű koraszülött gyerekeknél megvizsgálni az olvasási és helyesírási képességek alakulását.

Mivel a változatos eredmények mérlege – főként a metaanalízisek tükrében – afelé billen, hogy a koraszülöttséget az olvasás szempontjából komoly rizikó tényezőnek kell tekinteni, saját vizsgálatunktól is ennek alátámasztását vártuk, ugyanakkor arra számítottunk, hogy a koraszülött gyerekek hátránya nem lesz akkora, ami felvetné a diszlexia gyanúját. Az intelligenciát illetően egyértelműen azt feltételeztük, hogy a koraszülött csoport teljesítménye a kontroll csoporthoz viszonyítva alacsonyabb lesz. Vizsgálatunkkal igyekeztünk hozzájárulni az olvasási és a helyesírási teljesítmények alakulásának megértéséhez is a kognitív háttér elemzése révén.

Módszerek

Vizsgált személyek

A vizsgálatban 80 7-12 éves, az általános iskola 2-4. osztályába járó gyermek vett részt, akik három különböző csoportba tartoztak. A koraszülött mintát ($n = 23$) a Semmelweis Egyetem I. számú Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikáján és a Budapesti Péterfy Sándor Utcai Kórház Neonatológiai Osztály PIC II-n ápolt, 1500 g alatti születési testtömegű (azaz igen kis súlyú), negatív neurológiai státuszú, és a perinatális állapotuk alapján mérsékelt rizikójúnak tekinthető koraszülöttek közül válogattuk. A születési súly átlaga 1212 g (szélső értékek: 990–1350 g), a gesztációs idő átlaga 30 hét (szélső értékek: 28–33 hét). A vizsgálat idején átlag életkoruk 9,56 év volt (7,6 – 11,1). Kontrollként két időre született gyerekekből álló csoportot vizsgált-

tunk. Az egyik kontroll csoportot 30 tipikus fejlődésű, jól olvasó gyerek (életkor: 7,1 – 10,9 év, átlag 9,67), a másikat 27 időre született, fejlődési diszlexiás gyerek (életkor: 7,8 – 12,8 év, átlag 10,21) képezte. A jól olvasó gyerekek kiválasztása az osztálytanító véleménye alapján, a „meghatározott olvasási zavar” vagy „az iskolai teljesítmény specifikus fejlődési rendellenességei” SNI besorolással rendelkező diszlexiás gyerekek felkutatása nevelési tanácsadók és szakértői bizottságok segítségével történt.

A mintavételi kritériumok a következők voltak: születésétől fogva legalább az egyik szülő magyarul beszél a gyerekekhez; csak magyar tannyelvű iskolába járt; három hónapnál hosszabb ideig nem hiányzott az iskolából, az anya iskolázottsága minimum általános iskola 8 osztálya. Kizáró kritérium volt a család hátrányos szocioökonomiai státusa, az epilepszia, a korrigálatlan látásprobléma, a diagnosztizált nyelvfejlődési elmaradás ill. beszédészlelési zavar, valamint a súlyos figyelmi probléma. Ez utóbbit CBCL gyermekviselkedési kérdőív (szülői változat, Rózsa és mtsai, 1998) figyelem skálájának 70 pontos ill. afölötti értékében határoztuk meg. Illesztési szempont volt továbbá a Wechsler Gyermek Intelligenciateszt (4. kiadás, WISC-IV, Nagyné és mtsai, 2008) mutatói közül a verbális megértés index (Vml) és a perceptuális következtetés index (Pkl) 85 fölötti értéke (a vizsgálat céljai az IQ szerinti pontosabb illesztés ellen szóltak). A minta életkor tekintetében homogénnek tekinthető, a csoportok nem különböztek szignifikánsan ($F(2, 78) = 2,98, p = 0,09$).

Eszközök, mutatók, eljárás

Az intelligenciát a Wechsler Gyermek Intelligenciateszttel (WISC-IV, Nagyné és mtsai, 2008) mértük. Az adatokat az intelligencia CHC (Cattell-Horn-Carroll) modelljének (Nagyné és mtsai, 2008) megfelelően a következő mutatók mentén elemeztük: Teljes teszt IQ (TtIQ), Verbális megértés Index (Vml), Perceptuális következtetés Index (Pkl),

Munkamemória Index (MmI), Feldolgozási sebesség Index (FsI).

A téri vizuális emlékezet vizsgálatára a Rey Komplex Ábratesztet alkalmaztuk (Kónya & Verseghe, 2000), amelynek elméleti alapját Baddley munkamemória értelmezése képezi (Baddley, 1986, idézi Kónya és Verseghe, 2000). A teszt másolás feladata perceptuális szerveződésen alapuló grafo-motoros reprodukciót igényel, a felidézési feladat a téri-vizuális emlékezetet méri. Mutatók: Rey másolási pontosság (Rmpont), Rey másolási idő (Rmidő), Rey emlékezeti felidézés pontosság (Repont), Rey emlékezeti felidézés idő (Reidő).

Az olvasási és helyesírási teljesítmény mérése a 3DM (Dyslexia Differential Diagnosis, Maastricht) számítógépes vizsgálat magyar változatának (3DM-H) olvasás szűrő programjával történt. Az eszköz eredeti változatát L. Blomert és A. Vaessen dolgozta ki, a magyar verzió, amelyet prof. Dr Csépe Valéria hozzájárulásával alkalmaztunk, Csépe Valéria, Tóth Dénes, Anniek Vaessen és Leo Blomert közös munkája (Blomert és Csépe, 2012; Tóth, 2012; Vaessen és mtsai, 2010). A 3DM-H a szóolvasás és a helyesírás pontosságát és fluenciáját méri. A vizsgálat során a számítógép képernyőjén fél percig megjelenített, egyre nehezedő ortográfiaú és szóhosszúságú, gyakori, ritka és álszavak jelennek meg, amit hangosan olvasnak fel a gyerekek. A helyesírás szintjének felmérése során a képernyőn megjelenő hiányos szavakat ki kell egészíteni a felkínált betűk közül, a megfelelő gomb megnyomásával. A mutatók az olvasáspontosság, az olvasás fluencia, az íráspontosság és írássebesség (Gráf, 2021).

A koraszülött gyerekek vizsgálata a Budapesti Péterfy Sándor Utcai Kórház-Redelőintézetben, a rizikómentes jól olvasó valamint a diszlexiás kontroll csoportoké a gyerekek iskoláiban, nyugodt különhelyiségben történt.

A vizsgálat a Budapesti Péterfy Sándor Utcai Kórház-Rendelőintézet etikai bizottságának jóvá-

hagyásával történt. A vizsgálatok elvégzéséhez a szülők írásos beleegyezését kértük.

Statisztikai elemzés

A teljesítménymutatók elemzése általános lineáris kevert modellekkel történt (Pinheiro és mtsai, 2015). A modellekben a csoport volt a fix faktor (koraszülött, diszlexiás, jól olvasó), az iskola pedig a random faktor, ami a mintaelemek korreláltságának figyelembevételét szolgálja (az azonos iskolában tanulás hatásának kiszűrése). A szignifikáns eredmények alátámasztása érdekében a csoportok becslött értékeit lineáris kontrasztok útján (Tukey illesztés) vetettük össze. A modellekben a függő változók az egyes teljesítménymutatók, a magyarázó változók pedig a csoport, a nem és az osztályfok voltak.

Az olvasási és helyesírási készség kognitív hátterének feltérképezésére első lépésként korrelációs számítás végeztünk (a változók természetének megfelelően a Spearman-féle rangkorrelációs eljárást). A korrelációs eredmények „kiszűrése” a változók egymásra hatását kiszűrő „Döntési fák” (Classification And Regression Trees, CART) és „Véletlen erdők” (Random Forests) (Hothorn és mtsai, 2006; Strobl és mtsai, 2009a) eljárások alkalmazásával 3 lépéses elemzés útján történt. A célváltozók az olvasási pontosság, olvasási fluencia, írás pontosság, írás fluencia; a potenciális magyarázó változók a WISC-IV és a Rey teszt mutatói.

A Döntési fák (CART) modell klasszifikációs és regressziós elemzés, amelynek segítségével a független változók viszonylag nagy száma és kevés mérési pont mellett azonosíthatók az egyes célváltozók jelentősnek mutatózó magyarázó változói. Ezután az esetleges interakciók feltárása történt nem-paraméteres regressziós megközelítéssel, ami lehetővé tette a változók szelekciójának finomítását és a moderációs hatások megállapítását. Végül a kiválasztott magyarázó változók általános lineáris kevert modellekbe való illesztése feltárta azok

szignifikanciáját. Ez az utolsó lépés szolgálja a CART technikával felépített döntési fa megerősítését. A Döntési fák (CART) modellek ábráin az egyes dobozok az elágazási csomópontokhoz tartoznak (node). A doboz diagramokon az adott célváltozó mediánja, interkvartilis terjedelme és szélső értékei láthatók.

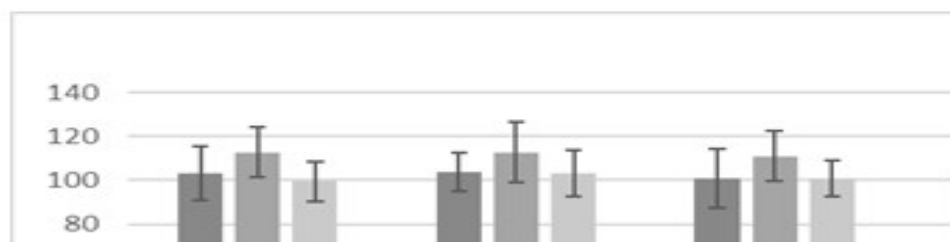
Eredmények

A lineáris modellek szerint a csoportosítás az intelligenciateszt összes mutatója esetében szignifikáns (TtIQ $F(2, 70) = 7,35, p < 0,002$; VmI $F(2, 70) = 4,28, p < 0,002$; PkI $F(2, 70) = 8,06, p < 0,001$; MmI $F(2, 70) = 4,28, p < 0,002$; FsI $F(2,$

$70) = 8,88, p < 0,001$). Csoportok szerinti összehasonlítás: a jól olvasók Teljes teszt IQ-ja (TtIQ), Verbális megértés Indexe (VmI) és Perceptuális következtetés Indexe (PkI) is szignifikánsan magasabb mind a diszlexiásokhoz, mind a koraszülöttekhez viszonyítva (Fisher exact p értékek: TtIQ 0,001 ill. 0,031, VmI 0,032 ill. 0,047, és PkI 0,002 ill. 0,013). A Munka-memória (MmI) és a Feldolgozási sebesség (FsI) esetében a jól olvasók csak a diszlexiásokat múlták felül szignifikánsan (MmI $p = 0,009$, FsI $p = 0,013$). A koraszülöttek és a diszlexiások közt csak a Feldolgozási sebesség tekintetében találtunk különbséget: az FsI szignifikánsan magasabb a koraszülöttek javára ($p < 0,05$) (1. ábra).

1. ábra. Az intelligencia mutatók alakulása a vizsgált csoportokban

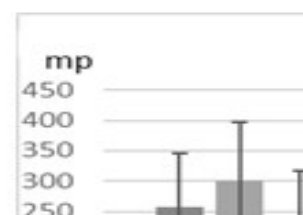
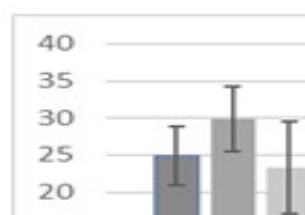
1. ábra. Az intelligencia mutatók alakulása a vizsgált csoportokban

2. ábra. A Rey Komplex Ábrateszt pontosság mutatóinak alakulása a vizsgált csoportokban.

3. ábra. A Rey Komplex Ábrateszt idő mutatóinak alakulása a vizsgált csoportokban.

3. ábra. A Rey Komplex

A lineáris modellek a Rey Komplex Ábrateszt összes mutatója esetében szignifikáns csoportosítást mutattak (Rmpont $F(2, 70) = 8,13, p < 0,001$; Rmidő $F(2, 69) = 6,05, p = 0,004$; Repon $F(2, 70) = 12,12, p < 0,0001$; Reidő $F(2, 69) = 3,49, p = 0,036$).

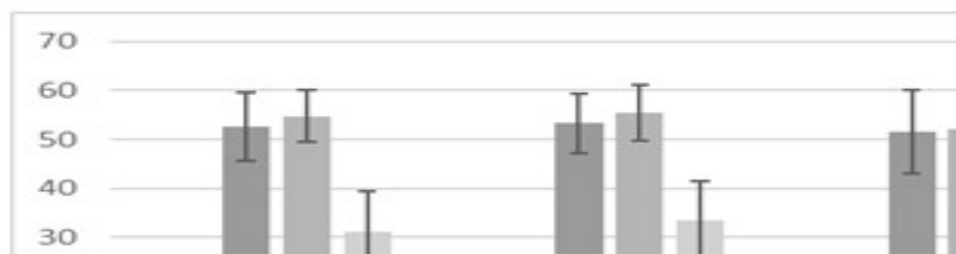
A jól olvasók a diszlexiásokat minden Rey mutatóban szignifikánsan felülmúlták (Rmidő: $p = 0,004$, Rmpont: $p = 0,001$, Reidő: $p = 0,027$, Repon: $p < 0,001$). A koraszülöttekhez viszonyítva a jól olvasóknak csak a másolási pontszáma (Rmpont) szignifikánsan magasabb ($p < 0,024$); az emlékezeti felidézési pontszám (Repon) esetében a különbség tendencia szintű ($p = 0,054$). Ez utóbbi

mutatóban mind a koraszülöttek ugyancsak tendencia szinten teljesítettek jobban, mint a diszlexiások ($p = 0,064$) (2. és 3. ábra).

A csoportosítás a 3DM-H minden vizsgált mutatója esetében szignifikáns (Olvasás pontosság $F(2, 70) = 80,05, p < 0,0001$; Olvasás fluencia $F(2, 69) = 89,24, p < 0,0001$; Írás pontosság $F(2, 66) = 28,93, p < 0,0001$; Írás fluencia $F(2, 66) = 8,35, p < 0,001$). Az olvasás és írás feladatokban mind a jól olvasók, mind a koraszülöttek szignifikánsan jobban teljesítettek, mint a diszlexiások (minden mutatóban $p < 0,001$). A jól olvasók és a koraszülöttek közt egyetlen esetben sem volt szignifikáns különbség (4. ábra).

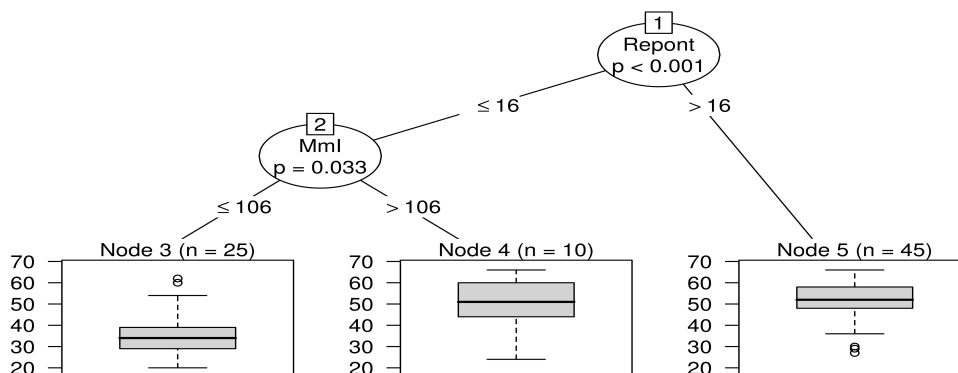
4. ábra. Az olvasás és helyesírás mutatók alakulása a három vizsgált csoportban

4. ábra. Az olvasás és helyesírás mutatók alakulása a három

Az olvasás, helyesírás teljesítmény kognitív háttértényezői

5. ábra: Az olvasás pontosság CART-modellje

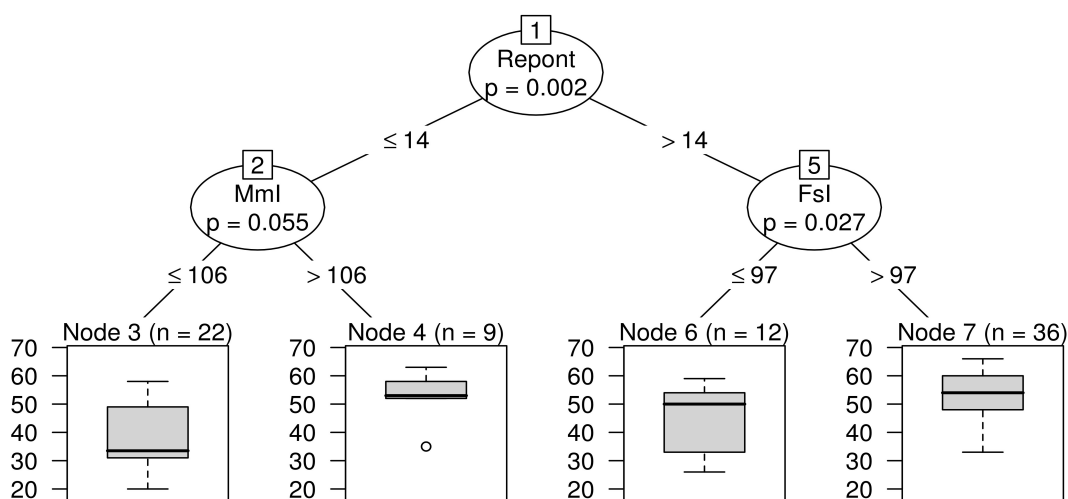

Az 5. ábrán látható, hogy a CART az olvasás pontosság folytonos változó esetében két magyarázó változót választott ki: Rey komplex ábrateszt emlékezeti felidézés pontosság mutatót (Repont) és a munkamemóriát (MmI). Az olvasás pontosság legjelentősebb magyarázó változója a Repont. Azoknál a gyerekeknél, akik jól teljesítettek a Reyteszt emlékezeti felidézés (Repont) szubtesztben, az olvasás pontosság is megfelelően alakul, kevés hibával, pontosan olvassák ki a szavakat. A Repont 16-os értéke bizonyult küszöbnek: azok olvastak a legpontosabban, akik ennél többet értek el. Akiknél a Repont ennél kevesebb volt, a szóolvasásban akkor teljesítettek jól – az előzőkhöz hasonló szinten –, ha a WISC-IV Munkamemória indexük (MmI) 106-nál magasabb volt. A MmI magasabb értéke

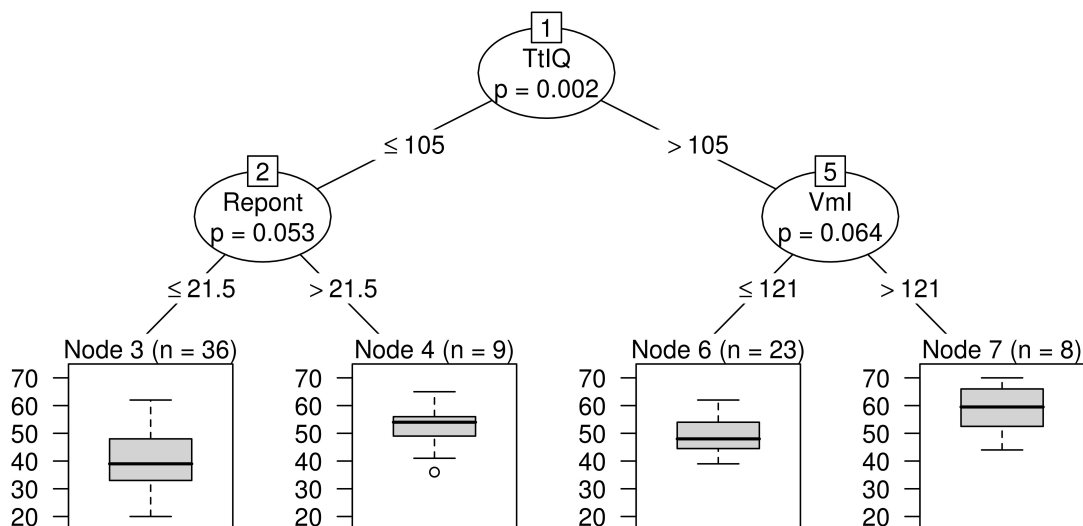
kompenzálhatja az első helyen kiválasztott magyarázó változó, a Repont alacsonyabb szintjének hátráltató hatását. A munkamemória tehát moderálja az emlékezeti felidézés pontosság jelentőségét az olvasási pontosság esetében. Akiknek alacsony a Rey emlékezeti felidézés pontszáma és a munkamemória mutatója is, azok gyengén olvasnak.

A CART az olvasás fluencia folytonos változó esetében három magyarázó változót választott ki: Rey komplex ábrateszt emlékezeti felidézés pontosság mutatót (Repont), a WISC-IV Feldolgozási sebesség (Fsl) és Munkamemória (MmI) indexeit. Az olvasás fluencia legjelentősebb magyarázó változója a Repont, a Fsl és a MmI moderátor szerepet tölt be (6. ábra).

6. ábra. Az olvasás fluencia CART modellje

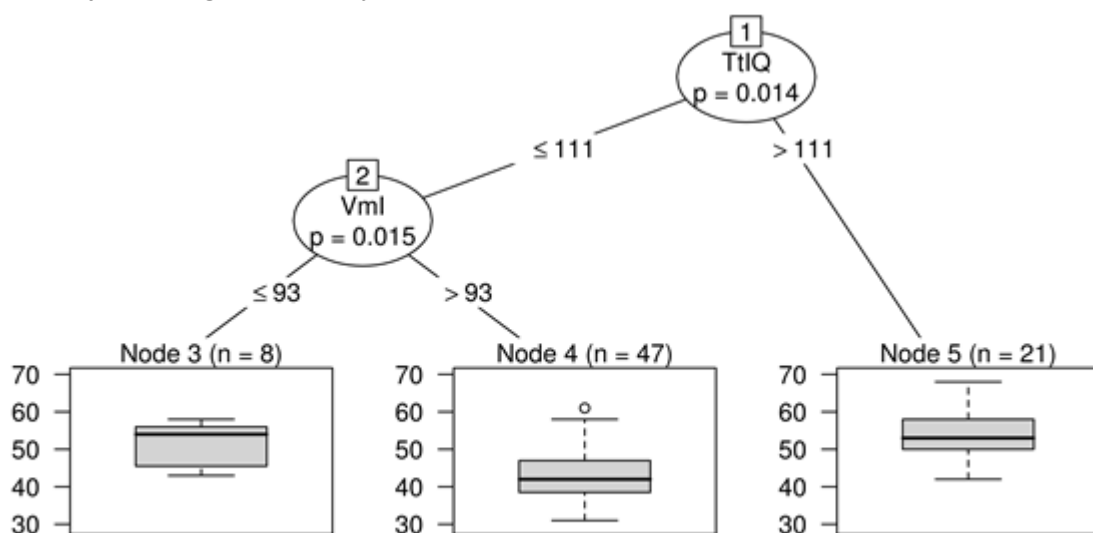
7. ábra. Az írás pontosság CART modellje

A CART az írás pontosság (helyesírás) folytonos változó esetében három magyarázó változót választott ki: a Teljes teszt IQ (TtIQ), a Rey komplex ábrateszt emlékezeti felidézés pontosság

mutatót (Report) és a WISC-IV Verbális megértés Indexet (Vml). A Teljes teszt IQ-nak van a legnagyobb magyarázó ereje, a Report és a Vml moderátor változók (7. ábra).

8. ábra. Az írás sebesség CART modellje

A CART az írás sebesség folytonos változó esetében jelentős magyarázó változókként a WISC-IV két mutatóját választotta ki: a Teljes teszt IQ-t (TtIQ) és a Verbális megértés Indexet (VmI). Az írás sebesség elsődleges magyarázó változója a TtIQ, moderátor a VmI (8.ábra).

Megbeszélés

Feltételezésünk, mely szerint a koraszülöttség az értelmi fejlődés szempontjából még iskoláskorban is tetten érhető hátránnyal jár, koraszülött csoportunknak a WISC-IV intelligenciatesztben nyújtott teljesítményei alapján megerősítést nyert. Ez egybeesik a szakirodalomból kirajzolódó képpel. Az intelligencia CHC modellje (Nagyné és mtsai, 2008) alapján végzett elemzés (1. ábra) szerint a koraszülöttek lemaradása nem egyenletesen érinti az IQ-hoz hozzájáruló különböző kognitív funkciókat. A rizikómentes kontrollnak tekintett „jól olvasó” csoport a 4 számított index közül csak kettőben – a verbális megértés és a perceptuális következtetés terén - multa felül szignifikánsan a koraszülötteket. A koraszülöttség kognitív fejlődést megzavaró hatása eszerint nem a verbális illetve képi funkciók elhatárolása mentén szelektál, viszont érintetlenül hagyhatja a munkamemóriát és a feldolgozási sebességet. Kiegészítő adalék a koraszülöttek eltérő kognitív struktúrájához az alacsonyabb teljesítménye a Rey teszt perceptuális szerveződésen alapuló grafomotoros reprodukciót igénylő ábramásolás feladatában (2. és 3. ábra).

Az olvasás és a helyesírás tekintetében vizsgálatunk eredményei várakozásunkkal ellentétben azokat a kisebbségben levő szakirodalmi közléseket támasztják alá, amelyek szerint az olvasás és a helyesírás elsajátítását a koraszülöttek eltérő fejlődése nem zavarja meg számottevően (Kesler és mtsai, 2004; Lee és mtsai, 2017; Takeuchi és mtsai, 2016; Taylor és mtsai, 2011). Az eltérő eredmények háttere valószínűleg meglehetősen szövevényes – amint magáé az olvasásé is. A kutatásoknak mind a vizsgált minták összetételét (rizikószint, életkor),

mind az alkalmazott eljárásokat és az elemzett mutatókat érintő módszertani heterogenitása miatt az eredmények nehezen hasonlíthatók össze. Meghatározó tényező a nyelv is; a szabályos helyesírás tekintetében a magyarhoz közelálló olasz anyanyelvű gyerekekkel végzett vizsgálatok a mienkhez hasonló eredményeket hoztak: Guarini és munkatársai (2019) valamint Bonifacci és munkatársai (2023) a koraszülöttek és az időre született kontroll csoport közt nem találtak különbséget a szóolvasás pontossága terén, az utóbbi kutatásban a szóolvasás sebessége terén sem. Az általunk vizsgált koraszülött gyerekeknek a szakirodalom alapján vártnál jobb teljesítményéhez az is hozzájárulhatott, hogy a mi mérsékelt rizikójú mintánkkal szemben az idézett kutatások vegyesebb, súlyos rizikójú gyerekeket is tartalmazó mintákkal dolgoztak. További megfontolandó összefüggés, hogy az olvasás képességét közismerten befolyásolja a szocioökonómiai háttér (Breslau és mtsai, 2001; Roberts és mtsai, 2007), tekintve, hogy mi mintavételünknel a hátrányos helyzet kizáró tényező volt.

Annak fényében, hogy a koraszülött gyerekek intelligenciateszt eredményei a tipikus fejlődésű, időre született, jól olvasó gyerekekkel szemben sokkal közelebb állnak a jelentősen alulteljesítő dislexiás csoport eredményeihez (teljes teszt IQ, verbális megértés, perceptuális következtetés, vizuomotoros reprodukció), a koraszülött csoport életkornak megfelelő (a jól olvasó időre születettekétől statisztikailag megkülönböztethetetlen) olvasás és írás teljesítménye fontos kérdést vet fel ezeknek a komplex készségeknek a kognitív hátterét illetően.

A koraszülöttek teljesítménye alapján megkérdőjelezhetjük a teljes teszt IQ-ban kifejeződő általános intelligencia szerepét. (Fontos hangsúlyozni, hogy vizsgált mintáink folytán csak a normál intelligencián belüli változatokról beszélhetünk.) Az olvasás és írás teljesítmények kognitív hátterét elemző CART modellek igen hasznosnak bizonyultak abban, hogy közelebb jussunk az ellentmondás feloldásához.

Az olvasás teljesítményben – sem a fluencia, sem a pontosság terén – nem jelent meg a teljes teszt IQ mint magyarázó változó. Ez az eredmény összecseng Peterson és szerzőtársai (2021) korábban idézett megállapításával, miszerint a dekódolás független az általános kognitív működéstől. Az olvasás pontosságában (5. ábra) a memória szerepe mutatkozott meg: a vizuális felidézés (a Rey teszt emlékezeti pontosság mutatója, Repon) a leg hangsúlyosabban, ezen kívül az intelligenciateszt munkamemória indexe (MmI). Mind a Repon, mind a MmI eredményekben a diszlexiások szignifikánsan alulmaradtak a jól olvasó időre születettekhez viszonyítva, ami magyarázhatja a diszlexiások olvasási nehézségét. Tendencia szintű különbséggel a koraszülöttek is gyengébben teljesítettek a Repon-ban, de a képet árnyalja a munkamemória index megjelenése a modellben, amelyben nincs hátrányuk a koraszülötteknek. Úgy tűnik, hogy a memória terén a koraszülöttek szintje, ha vizuális területen némileg el is marad az időre született kontroll csoporttól, elérte azt a küszöbértéket, ami elegendő a pontos olvasás elsajátításához.

Az olvasási fluencia CART modellje (6. ábra) hasonló az olvasás pontosság modelljéhez, azzal az eltéréssel, hogy itt a Rey emlékezeti pontosság mutató mint elsődleges magyarázó változó és a WISC-IV munkamemória indexe mint moderátor mellett ugyancsak moderátorként megjelent a WISC-IV feldolgozási sebesség indexe is. Ez további adalékot szolgáltat a koraszülöttek jó olvasási teljesítményének a megértéséhez, mivel a feldolgozási sebesség terén a koraszülöttek az időre született jól olvasókhöz hasonló szintet értek el, míg a diszlexiásoké mindkét másik csoporthoz viszonyítva lényegesen gyengébb volt. Eszerint az olvasás elsajátításában a memóriának és a feldolgozási sebességnek van kiemelt szerepe, amelyekben úgy tűnik, hogy a mérsékelt rizikószintű koraszülöttség nem jelent hátrányt.

Az írás kognitív háttere az olvasásétól némileg eltérő, és még összetettebbnek tűnik. Az írás

készségét valószínűleg különböző utakon lehet elsajátítani. Erre utal az, hogy a CART modellek (7. és 8. ábra) szerint a teljesítmények fő magyarázó változója mindkét írás mutató esetében nem valamelyik specifikus változó, hanem a teljes teszt IQ (a továbbiakban csak IQ). A memória moderátor szerepe itt is látható: az írás pontosság terén a Rey emlékezeti pontosság mutató magas szintje kompenzálhatja az alacsonyabb IQ-t. Itt ugyancsak moderátorként működnek a nyelvi képességek is: ha a verbális megértés gyengébb, akkor egyébként magas IQ mellett is nehezebb elsajátítani a helyesírást. Mindezt tekintetbe véve a koraszülöttek jó helyesírását az olvasáshoz hasonlóan viszonylag jó memóriájuknak tudhatjuk be. Úgy tűnik, hogy igazi gond akkor van, ha az alacsony általános IQ mellett a vizuális emlékezet is gyenge, ami a diszlexiásokra jellemző.

Az írás sebesség CART modellje (8. ábra) rá nézésre meglehetősen ellentmondásosnak látszik. Az elsődleges magyarázó változó itt is az IQ, de a verbális megértés moderátor hatása ellentétes azzal, amit az írás pontosságnál látunk: alacsonyabb IQ mellett a jobb verbális megértés lassítja az írást. Ennek a valószínűsíthető magyarázata az lehet, hogy azok a gyerekek, akik a gyengébb általános intelligenciájuk miatt akadályokkal küzdenek, ugyanakkor a verbális megértés terén jobban állnak, gondolkodva próbálják megoldani a feladatot, ami időt igényel. Akiknél a verbális megértés is gyenge, azok feltehetően nincsenek is tisztában a hiányosságaikkal, ezért kevesebb mentális igyekezettel dolgoznak a feladatokon. Az írás sebesség szignifikánsan korrelál a WISC-IV feldolgozási sebesség mutatójával is. Ezt ugyan a CART modell nem emelte ki, de talán azért érdemes megemlíteni, mert a koraszülötteket a feldolgozási sebesség jó szintje segíthette a gyorsabb írásban – ami ráadásul nem ment a pontosság rovására sem - az alacsonyabb IQ-juk ellenére.

A fentiek tükrében persze kérdéses, hogy mennyiben teljesítmény jellemző (és mire hasz-

nálható) az írás sebesség mutató a pontosság figyelembevételével nélkül.

Az olvasás és a helyesírás készség fejlődésének a kiterjedt szakirodalma olyan kutatásokra épül, amelyek ezeknek a készségeknek a háttér-összefüggéseit specifikus pszicholingvisztikai funkciók felől közelítik meg. A saját vizsgálatunk tervezésekor az intelligencia koncepcióból, pontosabban az intelligencia CHC modelljéből indultunk ki, amihez hasonló munkával a szakirodalomban nem találkoztunk, így nem találtunk olyan közvetlenül releváns adatot, amellyel a saját eredményeinket összevethetnénk. Ugyanakkor az olvasás elsajátításában alapvetőnek tekintett betű-hang asszociációk rögzítése (Csépe, 2006, Ziegler és Goswami, 2005) nyilvánvalóan memória funkció, a folyékony olvasáshoz szükséges gyors dekódolás (Vaessen és mtsai, 2010) pedig a feldolgozási sebéségen múlik, ezért úgy véljük, hogy az eredményeink az általános kognitív működés irányából közelítve végül is megerősítő adalékot jelentenek az olvasás specifikus modelljéhez. Vaessen és munkatársai (2010) szerint az első hat iskolaév során a helyesírási teljesítmény meghatározói a betű-beszédhang megfeleltetési készségek, amihez hozzátehetjük a nem fonetikusán írandó szavak megtanulását – mindebben ugyancsak hangsúlyos a memória szerepe, amelyet a vizsgálatunk is alátámasztott.

Összefoglalás

Kutatásunkkal az iskoláskorú koraszülött gyerekek szakirodalom alapján feltételezett olvasási nehézségeinek természetét szándékoztunk körüljárni, egyrészt diszlexiás gyerekek olvasási teljesítményével való összehasonlítás, másrészt az intelligenciateszt valamint a Rey Komplex Ábrateszt által feltárt kognitív háttér elemzése útján. Mivel – várakozásunkkal ellentétben - a koraszülött csoportunk olvasási és helyesírási teljesítménye nem maradt alul a tipikusan fejlődő, jól olvasó

kortársakhoz viszonyítva, a kognitív struktúrára vonatkozóan rendelkezésünkre álló adatok segítségével ennek magyarázatát kerestük. Az intelligencia CHC modellje mint elméleti keret és a „Döntési fák” statisztikai elemzés gyümölcsöző megközelítésnek bizonyult: valószínűsíthető, hogy a memória és a feldolgozási sebesség megfelelő szintje viszonylag alacsonyabb IQ mellett is biztosíthatja az olvasás és a helyesírás problémamentes elsajátítását. Ez az információ hasznosítható lehet intervenciók tervezésénél.

Természetesen tudatában kell lenni annak, hogy az eredményeink általánosíthatóságát több tényező is korlátozza (ami sajnos az ezen a szakterületen folyó kutatások nagy részére érvényes). A viszonylag kis létszám mellett hangsúlyozni kell azt is, hogy a koraszülöttség igen tág kategóriáján belül a vizsgált csoportunk a minta bemutatásánál említett kritériumok szerint válogatott volt: a koraszülötteknek csak egy rétegét fedte le (amely ugyanakkor jelentős gyakoriságú, és a gesztációs idő ill. a születési súly alapján azért semmiképp sem tekinthető rizikómentesnek. További kutatások feladata annak megállapítása is, hogy az olvasási kompetencia szóolvasáson túli egyéb összetevői hogyan alakulnak magyar koraszülötteknél, mivel pl. Kovachy és mtsai (2015) metaanalízise szerint a koraszülöttek hátránya elsősorban a szövegértés terén volt számottevő, amit Bonifacci és mtsai (2023) olasz gyerekekkel végzett újkeletű vizsgálata is megerősít.

Köszönetnyilvánítás

Nagy hálával tartozunk prof. Dr. Csépe Valériának a vizsgálóeszköz rendelkezésünkre bocsátásáért.

Köszönjük a vizsgálatok elvégzését lehetővé tevő Budapest XVI. kerületi Nevelési Tanácsadóknak, a résztvevő kerületi Általános Iskoláknak dolgozó kollégáinknak, tanároknak, gyógypedagógusoknak a támogatást a vizsgálatban résztvevő gyerekeknek a részvételét.

Irodalom

- Aarnoudse-Moens, C. S. H., Weisglas-Kuperus, N., van Goudoever, B. & Oosterlaan, J. (2009). Meta-analysis of neurobehavioral outcomes in very preterm and/or very lowbirth weight children. *Pediatrics*, 124(2), 717–728.
DOI [10.1542/peds.2008-2816](https://doi.org/10.1542/peds.2008-2816)
- Allotey, J., Zamora, J., Cheong-See, F., Kalidindi, M., Arroyo-Manzano, D. & Asztalos, E. (2018). Cognitive, motor, behavioural and academic performances of children born preterm: a meta-analysis and systematic review involving 64 061 children. *BJOG International Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 125, 16–25.
- Anderson, P. J., De Luca, C. R., Hutchison, E., Roberts, G., Doyle, L. W. & The Victorian Infant Collaborative Group. (2010). The underestimation of developmental delay by the new Bayley-III. scale. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 164(4), 352–356.
DOI [10.1001/archpediatrics.2010.20](https://doi.org/10.1001/archpediatrics.2010.20)
- Arpi, E. D'Amico, R., Lucaccioni, L., Bedetti, L., Berardi, A. & Ferrari, F. (2019). Worse global intellectual and worse neuropsychological functioning in preterm-born children at preschool age: a meta-analysis. *Acta Paediatrica*, 108(9), 1567–79. DOI [10.1111/apa.14836](https://doi.org/10.1111/apa.14836)
- Aylward, G. P. (2002). Cognitive and neuropsychological outcomes: More than IQ scores. *Mental Retardation and Developmental Disabilities, Research Reviews*, 8, 234–240.
DOI [10.1002/mrdd.10043](https://doi.org/10.1002/mrdd.10043)
- Aylward, G.P. (2002a); Methodological issues in outcome studies of at-risk infants. *Journal of Pediatric Psychology*, 27(1), 37–45.
DOI [10.1093/jpepsy/27.1.37](https://doi.org/10.1093/jpepsy/27.1.37)
- Barre, N., Morgan, A, Doyle, L., W. & Anderson, P., J. (2011). Language abilities in children who were very preterm and/or very low birth weight: a meta-analysis. *Journal of Pediatrics*, 158(5), 766–774.
DOI [10.1016/j.peds.2010.10.032](https://doi.org/10.1016/j.peds.2010.10.032)
- Bhutta, A., T., Cleves, M. A., Casey, P. H., Cradock, M. M. & Anand, K. J. S. (2002) Cognitive and behavioral outcomes of school-aged children who were born preterm: a meta-analysis. *Journal of the American Medical Association*, 288(6), 728–737. DOI [10.1001/jama.288.6.728](https://doi.org/10.1001/jama.288.6.728).
- Baddley 1986, idézi Kónya & Verseghi (2001). A Rey-tesztek hazai tapasztalatai. *Magyar Pszichológia Szemle*, 55(4), 545–558.
DOI [10.1556/MPSzle.55.2000.4.12](https://doi.org/10.1556/MPSzle.55.2000.4.12)
- Blomert, L. & Csépe V. (2012): Az olvasástanulás és -mérés pszichológiai alapjai. In: Csapó, B. és Csépe, V. (Eds), *Tartalmi keretek az olvasás diagnosztikus értékeléséhez* (pp. 17-86). Nemzeti Tankönyvkiadó
- Bonifacci, P., Tobia, V., Sansavini, A. & Guarini, A. (2023). Eye-Movements in a Text Reading Task: A Comparison of Preterm Children, Children with Dyslexia and Typical Readers. *Brain Sciences*, 13(3), 425.
DOI [10.3390/brainsci13030425](https://doi.org/10.3390/brainsci13030425)
- Breslau, N., Johnson, E. O., & Lucia, V. C. (2001). Academic achievement of low birthweight children at age 11: The role of cognitive abilities at school entry. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29(4), 273–9.
DOI [10.1023/a:1010396027299](https://doi.org/10.1023/a:1010396027299)
- Breslau, N., Paneth, N. S. & Lucia, V. C. (2014). The lingering academic deficits of low birth weight children. *Pediatrics*, 114(4), 1035–1040.
DOI [10.1542/peds.2004-0069](https://doi.org/10.1542/peds.2004-0069)
- Csépe Valéria (2005): *Kognitív fejlődés-neuropszichológia*. Gondolat Kiadó.
- Csépe, Valéria (2006). *Az olvasó agy*. Akadémiai Kiadó .
- Csépe, Valéria (2013). Olvasás, olvasási zavar és a fejlődő agy. *Pszichológia*, 33(1), pp. 1-14. DOI [10.1556/Pszicho.33.2013.1.1](https://doi.org/10.1556/Pszicho.33.2013.1.1)
- Deforget, H., Andre, M., Hascoet, J. M., Fresson, J. & Toniolo, A. M. (2009). Consequences de la grande prématurité dans le domain visuo-spatial, a l'age de cinq ans. Impact of very

- preterm birth on visuo-spatial processes at 5 years of age. *Archives de Pédiatrie*, 16(3), 227–234. DOI [10.1016/j.arcped.2008.12.012](https://doi.org/10.1016/j.arcped.2008.12.012)
- European Standards of Care for Newborn Health Project Report (2020). European Foundation for the Care of Newborn Infants.
- Gráf Rózsa, Kalmár Magda, Harnos andrea., Boross Gábor és Nagy Anett (2021). Reading and spelling skills of prematurely born children in light of underlying cognitive factors. *Cognitive Processing*, 22(2), 311-319. DOI [10.1007/s10339-020-01001-6](https://doi.org/10.1007/s10339-020-01001-6).
- Guarini, A., Bonifacci, P., Tobia, V., Alessandrini, R., Faldella, G. & Sansavini, A. (2019). The profile of very preterm children on academic achievement. A cross-population comparison with children with specific learning disorders. *Research in Developmental Disabilities*, 87, 54–63. DOI [10.1016/j.ridd.2019.02.001](https://doi.org/10.1016/j.ridd.2019.02.001).
- Hadders-Algra, M. (2005). Development of postural control during the first 18 Months of life. *Neuro Plasticity*, 12(2-3), 99-107. DOI [10.1155/NP.2005.99](https://doi.org/10.1155/NP.2005.99)
- Hothorn, T., Hornik, K., & Zeileis, A. (2006). Unbiased Recursive Partitioning: A Conditional Inference Framework. *Journal of Computational and Graphical Statistics*, 15(3), 651–674. DOI [10.1198/106186006X133933](https://doi.org/10.1198/106186006X133933)
- Kalmár Magda (2007). *Az intelligencia alakulásának előrejelezhetősége és váratlan fordulatai. Rizikómentesen született, valamint koraszülött gyerekek követésének tanulságai*. ELTE Eötvös Kiadó.
- Kerr-Wilson, C. O., Mackay, D. F, Smith, G. C. S. & Pell, J.P. (2012). Meta-analysis of the association between preterm delivery and intelligence. *Journal Public Health*, 34(2), 209–16. DOI [10.1093/pubmed/fdr024](https://doi.org/10.1093/pubmed/fdr024).
- Kesler, S. M., Ment, L. R. Vohr, B., Pajot, K. S., Schneider, K. C., Katz, K. H., Ebbitt, T. B., Duncan, C. C., Makuch, R. W. & Reiss, A. L. (2004). *Pediatric Neurology*, 31(5), 318-325. DOI [10.1016/j.pediatrneurol.2004.06.008](https://doi.org/10.1016/j.pediatrneurol.2004.06.008).
- Kónya Anikó, Versegly Anna & Rey, T. (2001). A Rey-tesztek hazai tapasztalatai. *Magyar Pszichológia Szemle*, 55(4), 545-558. DOI [10.1556/MPSzle.55.2000.4.12](https://doi.org/10.1556/MPSzle.55.2000.4.12)
- Kovachy, V. N., Adams, J. N., Tamaresis, J. S. & Feldman, H. M. (2015). Reading abilities in school-aged preterm children: A review and meta-analysis. *Developmental Medicine & Child Neurology* 57(5), 410–9. DOI [10.1111/dmcn.12652](https://doi.org/10.1111/dmcn.12652).
- Lee, M., Pascoe, J. M. & McNicholas, C. (2017). Reading, Mathematics and Fine Motor Skills at 5 Years of Age in US Children who were Extremely Premature at Birth. *Maternal and Child Health*, 21(1), 199-207. DOI [10.1007/s10995-016-2109-7](https://doi.org/10.1007/s10995-016-2109-7).
- Litt, J., Taylor, H. G., Klein, N., & Hack, M. (2005). Learning disabilities in children with very low birthweight: Prevalence, neuropsychological correlates, and educational interventions. *Journal of Learning Disabilities*, 38(2), 130–141. DOI [10.1177/00222194050380020301](https://doi.org/10.1177/00222194050380020301)
- McBryde, M, Fitzallen, G. C., Liley, H. G., Taylor, H. G. & Bora, S. (2020). Academic outcomes of school-aged children born preterm: a systematic review and meta-analysis. *Journal of the American Medical Association. Network Open*, 3(4), e202027. DOI [10.1001/jamanetworkopen.2020.2027](https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.2027)
- Moreira, R. S., Magalhães, L. C. & Alves, C.R. (2014). Effect of preterm birth on motor development, behavior, and school performance of school-age children: A systematic review. *Journal of Pediatrics*, 90(2), 119–134. DOI [10.1016/j.jpeds.2013.05.010](https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2013.05.010).
- Nagy Anett, Kalmár Magda, Beke Anna, Mária, Gráf Rózsa és Horváth Endre (2019). Intelligence and executive functions in 9-10 year-old preterm children born with very low and extremely low birth weight. *Mentálhigiéne és pszichoszomatika*. 20(1), 1-20. DOI [10.1556/0406.20.2019.011](https://doi.org/10.1556/0406.20.2019.011)

- Nagyné Réz Ilona, Lányiné Engelmayer Ágnes., Kuncz Eszter, Mészáros Andrea., Mlinkó Renáta, Bass László, Rózsa Sándor és. Kő Natasa (2008). *A WISC-IV gyermek intelligenciatest magyar kézikönyve. Hazai tapasztalatok, vizsgálati eredmények és normák.* OS Hungary Tesztfejlesztő Kft.
- Peterson, R. L., McGrath, L. M., Willcutt, E. G., Keenan, J. M., Olson, R. K., & Pennington, B. F. (2021). How specific are learning disabilities? *Journal of Learning Disabilities*, 54(6), 466-483. DOI [10.1177/0022219420982981](https://doi.org/10.1177/0022219420982981)
- Pinheiro, J., C., Bates, D., M. & DeRoy, S. (2015). *The R Core Team nlme: Linear and Nonlinear Mixed Effects Models.* R Foundation for Statistical Computing. <http://www.R-project.org/>
- Rodrigues, M. C, Mello, R. R, & Fonseca, S. C. (2006). Learning difficulties in schoolchildren born with very low birth weight. *Journal of Pediatrics (Rio J)*, 82(1), 6–14. DOI [10.2223/JPED.1429](https://doi.org/10.2223/JPED.1429).
- Roberts, G., Bellinger, D. & McCormick, M. C. (2007). A cumulative risk factor model for early identification of academic difficulties in premature and low birth weight infants. *Maternal and Child Health Journal*, 11(2), 161–72. DOI [10.1007/s10995-006-0158-z](https://doi.org/10.1007/s10995-006-0158-z)
- Rózsa Sándor, Gáboros Júlia, és Kő Natasa. (1998). A Gyermekviselkedési Kérdőív diagnosztikai megbízhatósága és a több információforráson alapuló jellemzések sajátosságai. *Psychiatria Hungarica*, 14(4), 375-392.
- Saigal, S. & Doyle, L. W. (2008). An overview of mortality and sequelae of preterm birth from infancy to adulthood. *Lancet*, 371(9608), 261–9. DOI [10.1016/S0140-6736\(08\)60136-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)60136-1).
- Samuelsson, S., Finnström, O., Gaddlin, P.O., Flodmark, O., Lejon, I. & Wadsby, M. (2006). A longitudinal study of reading skills among very-low-birthweight children: Is there a catch-up? *Journal of Pediatric Psychology*, 31(9), 967-977. DOI [10.1093/jpepsy/jsj108](https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsj108)
- Sansavini, A. Guarini, A. & Caselli, M.C. (2011). Preterm birth: Neuropsychological profiles and atypical developmental pathways. *Developmental Disabilities Research Reviews*. 17(2), 102–113. DOI [10.1002/ddrr.1105](https://doi.org/10.1002/ddrr.1105).
- Strobl, C., Hothorn, T. & Zeileis, A. (2009). Party on! A new, conditional variable importance measure for random forests available in party package. *The R Journal*, 1(2), 14-17. DOI [10.32614/RJ-2009-013](https://doi.org/10.32614/RJ-2009-013)
- Takeuchi, A., Koeda, T., Takayanagi, T., Sato, K., Sugino, N., Bonno, M., Kada, A., Nakamura, M. & Kageyama, M. (2016). Reading difficulty in school-aged very low birth weight infants in Japan. *Brain and development*, 38(9), 8000-8006, DOI [10/1016/j.braindev.2016.04.013](https://doi.org/10.1016/j.braindev.2016.04.013)
- Taylor, G., H., Klein, N. & Anselmo, M. (2011). Learning problems in kindergarten students with extremely preterm birth. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 165(9), 819-25. DOI [10.1001/archpediatrics.2011.137](https://doi.org/10.1001/archpediatrics.2011.137)
- Tóth Dénes (2012): *Mit, miért, hogyan? Mérés és értelmezés a kognitív olvasásfejlődési vizsgálatokban.* Doktori értekezés, ELTE PPK
- Twilhaar, E. S., de Kieviet, J. F., Aarnoudse-Moens, C. S., van Elburg, R. M. & Oosterlaan, J. (2018). Academic performance of children born preterm: A meta-analysis and meta-regression. *Archives of Disease in Childhood. Fetal and Neonatal Edition*, 103(4) 322–330. DOI [10.1136/archdischild-2017-312916](https://doi.org/10.1136/archdischild-2017-312916).
- Twilhaar, E. S., Wade, R. M., de Kieviet, J. F., van Goudoever, B. J., van Elburg, M. R., & Oosterlaan (2018a). Cognitive outcomes of children born extremely or very preterm since the 1990s and associated risk factors. A meta-analysis and meta-regression. *Journal of American Medical Association Pediatrics*, 172(4), 361-374. DOI [10.1001/jamapediatrics.2017.5323](https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2017.5323).
- Vaessen, A., Bertrand, D., Tóth, D., Csépe, V., Fáisca, L., Reis, A. & Blomert, L. (2010). Cognitive development of fluent word reading

does not qualitatively differ between transparent and opaque orthographies. *Journal of Educational Psychology*, 102(4), 827-842. DOI [10.1037/a0019465](https://doi.org/10.1037/a0019465)

Ziegler, J. C. & Goswami, U. C. (2005). Reading acquisition, developmental dyslexia and skilled reading across languages: A psycholinguistic grain size theory. *Psychological Bulletin*, 131(1), 3-29. DOI [10.1037/0033](https://doi.org/10.1037/0033)

VILÁGJÁRVÁNY HATÁSA A FELNŐTTEK TÁRSAS KAPCSOLATAIRA ÉS EGÉSZSÉGÉRE

Szerzők:

Kanyó Krisztina Zsófia¹
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Pfau Christa Sára²(PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Lektorok:

Szerdahelyi Zoltán (PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Szabóné Balogh Ágota (PhD)
Gál Ferenc Egyetem (Magyarország)

...és további két anonim lector

Kanyó Krisztina Zsófia és Pfau Christa Sára (2024): Világjárvány hatása a felnőttek társas kapcsolataira. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat*, 10(1), 51–62. DOI [10.18458/KB.2024.1.51](https://doi.org/10.18458/KB.2024.1.51)

Absztrakt

A COVID-19 világjárvány idején, s az azt követő időszakban is számos kutató foglalkozott a pandémia a társadalomra gyakorolt hatásával, mely változások mai napig szerves részét képezik a lakosság életének. Általánosságban elmondható, hogy a korlátozásoknak köszönhetően jelentősen átforgalmazódott az egyének egészségmagatartása. Kutatásunkban a megkérdezett magyar felnőtteket (n=336) vizsgáltuk, ahol a fókuszban a célcsoport társas kapcsolatok fenntartásával kapcsolatos tapasztalatainak felmérése állt, a káros szenvedéllyel, lelki egészséggel és a szociális faktorokat tekintve. A kapott eredmények alapján elmondható, hogy a megkérdezettek több mint fele kevesebbet kommunikált és/vagy találkozott az ismerőseivel, barátaival a pandémia idején. A válaszadók 72%-a arról számolt be, hogy jelenleg ugyanannyit dohányzik, míg 36%-uk ugyanannyi alkoholt fogyasztott, mint a világjárványt megelőző időszakban. A káros szenvedélyek (alkoholfogyasztás és dohányzás) tekintetében a két változó gyakoriságai között arányosság fedezhető fel. Akik többet dohányoztak, mint a járvány megjelenése előtt, gyakrabban fogyasztottak alkoholt is, s ez igaznak bizonyult a gyakoriságok csökkenésében is. Azon válaszadók, akik a dohányzási szokásaikat tekintve nem tapasztaltak változást, alkoholfogyasztás tükrében is hasonlóan vélekedtek. A megkérdezett nők nagyobb érzelmi kilengést mutattak, mint a férfi válaszadók, amikor a depresszió, reményvesztettség érzések megjelenésének gyakoriságáról kérdeztük őket. A résztvevők túlnyomó többségének (54,8%) összességében romlott a lelki egészsége a pandémia hatására, s a nemek tükrében megállapításra került, hogy a járvány ínséges időszaka inkább a nők (60,3%) lelki egészségére volt negatív hatással, a férfiakkal (46,2%) szemben.

---

¹ Kanyó Krisztina Zsófia. DE Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola Debreceni Egyetem (Magyarország). E-mail cím: kanyozsofi97@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3855-7803>

² Pfau Christa Sára (PhD). Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Sportgazdasági- és Menedzsment Intézet (Magyarország). E-mail cím: pfau.christa@econ.unideb.hu, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2180-3756>

Kulcsszavak: COVID-19, egészségmagatartás, dohányzás, alkohol, lelki egészség, társas kapcsolatok
Diszciplína: társadalomtudomány

Abstract

IMPACT OF THE PANDEMIC ON ADULTS' SOCIAL RELATIONSHIPS AND HEALTH

During the COVID-19 pandemic and its aftermath, numerous researchers have investigated the societal impacts of the pandemic, the resulting changes of which continue to be integral parts of people's lives. Generally, it can be stated that individuals' health behaviors have significantly transformed due to the restrictions. In our study, we examined Hungarian adults (n=336), focusing on assessing their experiences related to harmful addictions, mental health, and maintaining social relationships. The respondents reported that over half of them communicated and/or met with acquaintances and friends less during the pandemic. 72% of the respondents reported smoking the same amount, while 36% consumed the same amount of alcohol as before the pandemic. Regarding harmful addictions (alcohol consumption and smoking), a proportional relationship was found between the frequencies of the two variables. Those who smoked more than before the pandemic also consumed alcohol more frequently, and this trend was also observed in the decrease in frequencies. Respondents who did not experience changes in their smoking habits also held similar views on alcohol consumption. Women respondents exhibited greater emotional fluctuation than male respondents when asked about the frequency of experiencing depression and feelings of hopelessness. Overall, the majority of participants (54.8%) experienced worsened mental health due to the pandemic, and it was found that the adverse effects of the pandemic period were more pronounced on women's (60.3%) mental health compared to men's (46.2%).

Keywords: COVID-19, health behavior, smoking, alcohol, mental health, social relationships

Discipline: social science

Bevezetés

A Magyarországra 2020-ban berobbanó koronavírus világvárvány nagymértékben átformálta társadalmunk mindennapjait, ami a világvárványt követő időszak kutatási eredményeit is jelentősen befolyásolta. A kijárási korlátozás és tilalom, a társadalmi elszigeteltség és a szolgáltatások (például sportolás, közösségi helyek) többségéhez való korlátozott hozzáférés jelentősen megnehezítette a lakosság életét. A szokatlan körülményekhez való hirtelen alkalmazkodás során az emberek testi és lelki egészsége is számos veszélynek volt kitéve. Sokak számára nehézséget okozott a karanténidőszakban a munka, tanulás és szabadidős tevékenységek, továbbá a társas kapcsolatok ápolása közötti egyensúly kialakítása, fenntartása. Teljesen felborult az egyének napi rutinja, alvási és táplálkozási szoká-

saik, valamint a fizikai aktivitás is a háttérbe szorult. A problémát tovább súlyosbította, hogy az akadályok áthidalásához sokan olyan egyszerűen és gyorsan elérhető, negatív megküzdési módszerekhez nyúltak, mint az alkohol és dohányzás. Mindezek összességében gyakran vezettek lehangoltsághoz, emelkedett stressz szinthez, szorongáshoz, valamint a depresszió is egyre gyakrabban jelent meg az emberek életében (Mező, 2022, Bognár, Tóth és Susánszky, 2021; Szlamka és tsai, 2021; Túry és Szényei, 2020; Holz és tsai, 2020; Wolf és tsai, 2021).

A koronavírus járvány idején világszerte az egyik legfontosabb cél az emberek egészségének megőrzése volt. Számtalan kezdeményezés alakult ki a pandémia időszakában, melyek többsége arra volt hivatott, hogy olyan megküzdéssel kapcsolatos ta-

nácsokkal segítsék a lakosságot a rendhagyó helyzetben, melyekkel fenn tudják tartani egészségi állapotukat, életminőségüket, anélkül, hogy azok károsodnának. Az egyik legszélesebb körben ismert szerv, az Egészségügyi Világszervezet (WHO) több hasznos javaslatot is megfogalmazott a szokatlan helyzethez való alkalmazkodás megkönnyítése érdekében. A WHO szerint érdemes a járvány időszakában fokozott figyelmet kell fordítani a napi rutin kialakítására, az időben történő felkelésre és lefekvésre, a rendszeresen időközönként történő étkezésre és szünet tartására a munka/tanulás közben, valamint szükséges kiemelt jelentőséget tulajdonítani a testmozgásnak és a barátokkal, családdal való kapcsolattartásnak (WHO, 2021a; WHO 2021b). Vizsgálatunk fókuszában a COVID-19 világjárvány a megkérdozett felnőttekre gyakorolt hatása állt, kiemelt tekintettel a káros szenvedélyekkel, társas kapcsolatokkal, negatív érzelmek megjelenésével, lelki egészséggel kapcsolatos változások feltárására, kitérve valamennyi változó vizsgálatára a nemek függvényében.

Szakirodalmi áttekintés

A COVID-19 járvány társadalomra gyakorolt hatásainak vizsgálata rendkívül népszerű téma volt az elmúlt években, kiemelt tekintettel az egészség fizikai és mentális dimenzióit érintve. A társadalom mentális egészsége számtalan kockázatnak volt kitéve a pandémia idején. A legnehezebben leküzdhető akadályok közé sorolható többek között az állandó aggodalom érzése a saját és szeretteik egészsége, jólléte iránt, az anyagi bizonytalanság, kilátástalanság, folyamatos korlátozások, s a megváltozott életkörülményekhez való alkalmazkodás, valamint egy új és hatékony napi rutin kialakítása (Fenyvesi és Polák, 2021; Kulig és tsai, 2022; Szemes és tsai, 2023). Ezen problémák megjelenése és gyakoriságuk növekedése sokak életében emelkedett stressz szintet, depressziós hangulatot, szorongást eredményezett, valamint többnyire motiváció-

vesztettséggel és kilátástalansággal is párosult (Holz és tsai, 2020).

A depresszió megjelenésével kapcsolatban a nemek között eltérést tapasztalhattunk a pandémia idején, hiszen a nők kétszer nagyobb arányban voltak hajlamosak a depressziós időszakot átélni, mint a férfiak (Szabó-Tóth, 2021). Tovább elemezve a pandémia hatását a nemek szerinti eltérésekre fókuszálva, elmondható, hogy a nők jellemzően nagyobb mértékű romlásról számoltak be a lelki egészségük tekintetében, mint a férfiak (Sipos, 2022).

A COVID-19 járvány éveiben felmerülő kockázatok és kialakult egészségügyi nehézségek kiküszöbölésére azonban számos ismert és népszerű módszer alkalmazható. A legelterjedtebb megoldások közé sorolható a gyakori fizikai aktivitás, testmozgás, sporttevékenység végzése, valamint a társas kapcsolatok ápolása, illetve a társainkkal történő rendszeres kommunikáció (WHO, 2021a).

Napjainkban széles körben ismert és elfogadott tényként van jelen a köztudatban, hogy a sport kiváló eszközként szolgálhat az emberek fizikai és mentális egészségének megőrzéséhez és fejlesztéséhez, valamint a különböző típusú megbetegedések kialakulásának csökkentéséhez is (Kulig és tsai, 2022; Pusztafalvi, 2011; WHO, 2021b).

A pandémia időszakában az Egészségügyi Világszervezet megalkotta a „Healthy at home” („otthon, egészségesen”) nevezetű projektet, mellyel az volt a céljuk, hogy segítsenek az embereknek lehetőségeikhez mérten megőrizni a testi és lelki egészségüket koronavírus járvány idején. A kezdeményezés öt különböző témát ölelt fel, melyek közt elsőként szerepeltek az emberek fizikai aktivitására és a mentális egészségére irányuló ajánlások is, melyek kölcsönösen függenek egymástól a WHO szerint (WHO, 2021a; WHO, 2021b).

A szervezet a mentális egészség megőrzésére irányuló legfontosabb tanácsai közé tartozott többek között a rendszeres testmozgás végzése, az alkoholfogyasztás és dohányzás kerülése, valamint

a társas kapcsolatok fontosságának szem előtt tartása, online vagy telefonon történő rendszeres kapcsolattartás szorgalmazása (WHO, 2021a). Számos kutatásban foglalkoztak azzal, hogy miként alakultak át a lakosság szokásai társas kapcsolatok fenn tartását illetően, s összességében arra a következtetésre jutottak, hogy az egyének kapcsolattartási szokásai negatív irányba változtak, hiszen az emberek legtöbbször csökkenésről számoltak be e tekintetben (Albert és tsai, 2022; Hillebrand, 2023; Szemes és tsai, 2023).

A helyzetet azonban tovább súlyosbította, hogy a pandémia időszakában alkalmazott, az egyén egészségét szem előtt tartó intézkedések számos negatív következménnyel jártak, hiszen az előbb említett, a felmerülő problémák leküzdésére szolgáló eszközök nem feltétlenül voltak elérhetőek mindenkinek számára. Míg a szabadidős és sportolási tevékenységekhez való hozzáférés szabályozása a szervezett keretek közt történő rendszeres testmozgástól, addig a karantén és kijárási korlátozások a megszokott közösséghez való tartozás érzésétől, kapcsolattartástól és személyes találkozásoktól fosztotta meg az embereket (Ács és tsai, 2021; Szalmka és tsai, 2021). Győri (2022) tanulmánya rámutatott arra, hogy a negatív mentális tünetek gyakrabban voltak jelen az olyan emberek életében, akik kevésbé intenzíven tartották a kapcsolatot a szeretteikkel, barátaikkal. A személyes és online kapcsolattartás között is vélhető felfedezni némi eltérést, hiszen az elektronikusan kapcsolatot tartó egyéneknél nagyobb valószínűséggel domináltak depresszív érzések, mint a személyeseknél (Győri, 2022). Mivel a legegyszerűbb fizikai és mentális egészség megőrzését segítő eszközök (sportolás, közösségi helyek és társas kapcsolatok) nem álltak a lakosság rendelkezésére, ezért sokan olyan különböző negatív megküzdési stratégiát kezdtek el alkalmazni a pandémia idején, mint az alkoholfogyasztás és a dohányzás, a stresszhelyzetek és akadályok áthidalása érdekében (Moreno és tsai, 2020; United Nations, 2020). Ezek az addiktív módszerek bár rövidtávon megoldás-

ként szolgálhatnak a felmerülő problémák kezelésére, azonban számtalan ismert, kedvezőtlen hatással is bírnak, s köztudott, hogy hosszabb távon újabb kockázatokat rejtenek magukban az egészséget tekintve (Fenyvesi és Polák, 2021; Zhao és tsai; 2023). Számos tanulmány foglalkozott a lakosság alkoholfogyasztási és dohányzási szokásainak változásával a pandémia idején, s összességében megállapításra került, hogy mind a két káros szenvedélyt tekintve növekedést tapasztaltak (Erdős, 2022; Szemes és tsai, 2023).

Anyag és módszer

A kutatásunk során céljaink közt szerepelt felmérni a vizsgált személyek káros szenvedéllyel (alkoholfogyasztás, dohányzás) kapcsolatos szokásait, valamint annak változását a pandémia idején. Kitérünk továbbá a megkérdezettek lelki egészségével kapcsolatos tapasztalataira, valamint felmértük hogy a járvány idején miként alakult a depresszióval és reményvesztettség érzésével kapcsolatos megküzdésük, kiemelt tekintettel a nemek közti eltérésekre. Továbbá fontosnak tartottuk vizsgálni a válaszadók társas kapcsolatainak vonatkozásában bekövetkezett változásait a korlátozások időszakában, melyet szintén nemek szerint vizsgáltuk. A célcsoport tapasztalatainak felmérésére kérdőív megkérdezést alkalmaztunk, mely során online (Google kérdőív) és papír alapon egyaránt lehetőséget nyújtottunk a kitöltésre, anonim formában, önkéntes alapon. A kérdőív 18 zárt típusú kérdést tartalmazott, három csoportra bontva, mely során a megkérdezettek Likert skálás és feleltválasztós formában tudták jelezni a tapasztalataikat. Az első szakaszban a megkérdezett demográfiai adataira voltunk kíváncsiak, míg a második kérdéscsoport az egyének sportolási szokásaira irányult.

Végül a harmadik részben szeretnénk volna felmérni a vizsgált személyek tapasztalatait, kiemelt tekintettel a pandémia okozta változásokra a káros szenvedélyek, társas kapcsolataik és negatív érzések vonatkozásában.

1. táblázat: A minta megoszlása demográfiai adatok szerint (n=336). Forrás: Kanyó és Pfau (2024)

Változó		A minta megoszlása	
		Fő	%
Nemek	Férfi	132	39,3
	Nő	204	60,7
Életkor	18-29 év	280	83,3
	30-39 év	27	8
	40-49 év	21	6,3
	50- év felett	8	2,4
Lakhely típusa	Kertesház	191	56,8
	Panel	84	25,0
	Társasház	61	18,2
Összesen		336	100

A kapott válaszok rendezéséhez Microsoft Excel programot, míg a komplexebb elemzésekhez SPSS-t (Statistical Package for the Social Sciences) használtunk. A kérdőívet 336 fő töltötte ki (1. táblázat).

A válaszadók nemek szerinti megoszlását vizsgálva elmondható, hogy a minta 39,3%-át férfiak, 60,7%-át pedig nők alkották. A vizsgált személyek korosztályát tekintve túlnyomó többségben (83,3%) fiatal felnőttek (18-29 évesek) töltötték ki a kérdőívet. A megkérdezettek 8%-a a 30-39 évesek, míg 6,3%-a a 40-49 éves korosztályába sorolható. Az 50 évnél idősebb válaszadók a minta 2,4% teszik ki. Lakhely típus szerinti megoszlást vizsgálva elmondható, hogy legtöbben (56,8%) kertesházban, a válaszadók 25%-a panelben, míg 18,2%-uk társasházban él.

Eredmények

Társas kapcsolatok változása a nemek függvényében

A koronavírus járvány idején több szervezet is javasolta a mentális problémákkal küzdő egyéneknek, hogy lehetőségeikhez mértem igyekezzenek fenntartani a társas kapcsolataikat. Célunk volt a vizsgálat során felmérni, hogy a válaszadók tapasztaltak-e bármilyen változást a társas kapcsolataikat

tekintve, és ha igen, akkor miként alakult át ez a tényező a pandémia hatására, a nemek függvényében (2. táblázat).

A válaszadók többsége (53,9%) arról számolt be, hogy kevesebbet találtak, kommunikáltak a társaikkal a pandémia idején, mint azt megelőzően, mely a férfiak 54,4%, míg a nők 53,6%-át érintette. Második legnagyobb arányban (34,3%) a társas kapcsolatokat illetően sem a megkérdezett nők (33,7%), sem a férfiak (35,2%) nem tapasztaltak különösebb változást. Azon válaszadók, akik szerint nőtt a találkozások száma a COVID-19 járvány idején (5,3%), a férfiakat tekintve 6,4%-át míg a nőknél 4,6%-át tették ki a mintának. A nemek között a társas kapcsolatok változásának vonatkozásában szignifikáns eltérést nem mutatott az elvégzett vizsgálat ($p < 0,05$).

Káros szenvedélyekkel kapcsolatos tapasztalatok

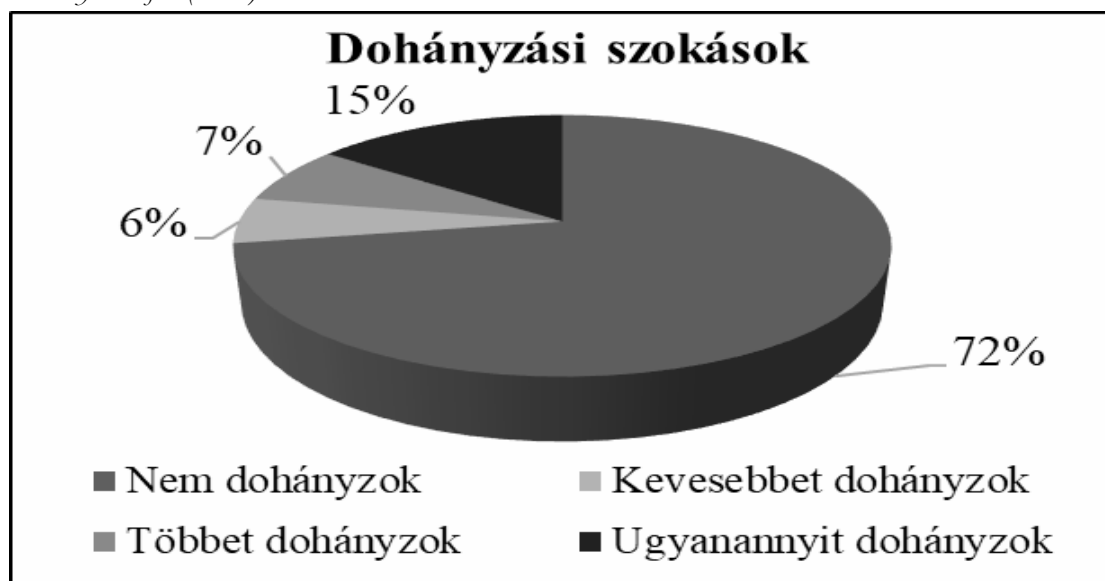
A megkérdezés során kíváncsiak voltunk, hogy miként alakultak a válaszadók káros szenvedélyekkel kapcsolatos szokásaik a pandémia hatására, s ennek keretében elsőként a dohányzási szokásokban végbement változások felmérésére tértünk ki (1. ábra).

2. táblázat. Társas kapcsolatok változása a pandémia után a nemek arányát tekintve (n=336). Forrás: Kanyó és Pfau (2024)

Társas kapcsolatok változása a pandémia idején	Nemek (%)		Total (%)
	Férfi	Nő	
Igen, csökkent (kevesebb találkozás és/vagy kommunikáció)	54,40	53,60	53,9
Nem változott	35,20	33,70	34,30
Igen, nőtt (több találkozás és/vagy kommunikáció)	6,40	4,60	5,30
Igen, mert volt olyan kapcsolat, ami megszakadt	2,40	6,10	4,70
Nem tudom	1,60	2,00	1,90

Pearson Khi-négyzet=2,875, df=4, p=0,579

1. ábra. A megkérdezettek dohányzási szokásainak alakulása a pandémia előtti időszakhoz képest (n=336). Forrás: Kanyó és Pfau (2024)

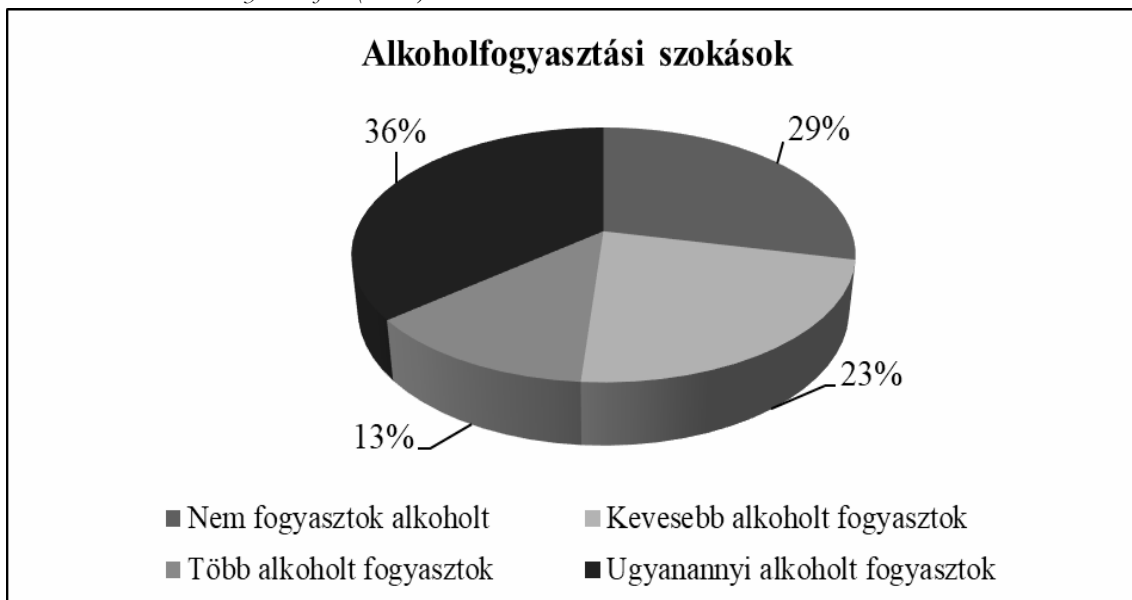
A megkérdezettek túlnyomó arányban (72%) a nem dohányzók csoportjába tartoznak. A dohányzó válaszadókat tekintve, leggyakoribb válaszként azt kaptuk, hogy az érintettek ugyanannyit dohányoznak (15%), mint a járványhelyzet időszakát megelőzően, míg azon személyek, akik többet dohányoznak, a minta 7%-át, míg a kevesebbet

dohányzók pedig a 6%-át alkotják.

A következő kérdés keretében arra kerestük a választ, hogy a másik legnépszerűbb, negatív megküzdési stratégiaként értelmezhető eszköz (az alkohol) mennyire volt jelen a válaszadók életében, pontosabban, hogy milyen gyakran fogyasztottak alkoholt (2. ábra).

2. ábra: A megkérdezettek alkoholfogyasztási szokásainak változása a pandémia előtti időszakhoz képest (n=336).
 Forrás: Forrás: Forrás: Kanyó és Pfau (2024)

A válaszadók legnagyobb arányban (36%) arról számoltak be, hogy ugyanannyi alkoholt fogyasztanak, mint a pandémia előtt. Azok, akik nem fogyasztanak alkoholt, a minta 29%-át adják. 13%-os arányban arról tettek bizonyosságot a megkérdezettek, hogy gyakrabban élnek ezzel a káros szenvedéllyel, mint korábban, 23%-uk pedig ritkábban. A vizsgálatunk során összehasonlítottuk,

hogy miként alakultak az alkoholt fogyasztó egyének dohányzási szokásai (3. táblázat). A káros szenvedélyek (alkoholfogyasztás és dohányzás) tekintetében a két változó gyakoriságai között felfedezhető némi arányosság. Azon megkérdezettek közül, akik ugyanannyit dohányoznak, mint a járvány megjelenése előtt, 44%-uk jelezte, hogy ugyanannyi alkoholt is fogyasztott.

3. táblázat. A dohányzási szokások változása az alkoholfogyasztás gyakoriságának függvényében a pandémia előtti időszakhoz képest (n=336). Forrás: Kanyó és Pfau (2024)

Keresztábra elemzés (%)		Dohányzás			
		Nem dohányzók	Kevesebbet dohányzók	Többet dohányzók	Ugyanannyit dohányzók
Alkohol-fogyasztás	Nem fogyasztok alkoholt	31,3%	15,8%	16,7%	26,0%
	Kevesebb alkoholt fogyasztok	21,0%	36,8%	20,8%	26,0%
	Több alkoholt fogyasztok	11,5%	15,8%	41,7%	4,0%
	Ugyanannyi alkoholt fogyasztok	36,2%	31,6%	20,8%	44,0%
	Standardizált maradvány	0,1	-0,3	-1,2	0,9

Pearson Khi-négyzet =26,909, df=9, p=0,001

Tovább vizsgálva az egyidőben két káros szenvedéllyel élők csoportját, elmondható, hogy a dohányzási szokásaik gyakoriságában növekedést tapasztaló népesség közel fele (41,7%-a) több alkoholt is fogyasztott a koronavírus járvány idején. A kevesebbet dohányzóknak 36,8%-a kevesebb alkoholt is fogyaszt, míg akik nélkülözték életükből az alkoholt, a dohányzással nem élők 31,3%-át tették ki. Megállapítható, hogy az alkoholfogyasztási és dohányzási szokások között szignifikáns eltérés detektálható ($p < 0,05$).

Reményvesztettség, levertség, depresszív érzések vizsgálata a nemek vonatkozásában

Vizsgálatunk során szerettük volna feltárni, hogy nemeként felfedezhető-e eltérés a levertség, reményvesztettség, depresszív tünetek tükrében. A 4. táblázatban szereplő adatok rámutatnak arra, hogy a megkérdezett nők mindegyik vizsgált tényezőnél nagyobb arányban voltak jelen, ezáltal összességében nagyobb érzelmi kilengést mutattak nők, mint a férfi válaszadók.

Az arányokat tekintve a nők átlagosan 6%-kalgyakrabban jelölték, hogy „soha”, „néhány napon”, „a napok több, mint felében” tapasztaltak magukon depresszióval, reményvesztettséggel illetve levertséggel kapcsolatos érzéseket, mint a férfi társaik a pandémia időszaka után. Azon megkérdezettek, akiknek majdnem mindennap jelen volt az életükben a fentebb említett 3 tényező, a nők 9,20%-át, míg a férfiak 5,40%-át teszik ki. A nemek közötti eltérések a negatív érzések gyakoriságának tükrében nem mutattak szignifikáns eltérést ($p = 0,978$).

A COVID-19 járvány lelki egészségre gyakorolt hatásai nemek szerinti megoszlásban

A kutatás keretében azt is vizsgáltuk, hogy miként változott a vilá járvány hatására a válaszadók lelki egészsége, valamint, hogy milyen eltérések vannak a női és férfi megkérdezettek tapasztalatai között, saját tapasztalatuk szerint (5. táblázat).

4. táblázat. Reményvesztettség, levertség, depresszív érzések megjelenése a pandémia után a nemek vonatkozásában, a válaszadók önbevallása szerint ($n = 336$). Forrás: Kanyó és Pfau (2024)

Keresztábra elemzés (%)		Nem		Total (%)
		Férfi	Nő	
Milyen gyakran érezte magát levertnek, reményvesztettnek, depressziósnak?	Soha	10,40%	16,40%	26,80
	Standardizált maradvány	-0,1	0	-
	Néhány napon	12,50%	18,80%	31,30
	Standardizált maradvány	0,1	-0,1	-
	A napok több, mint felében	11,00%	16,40%	27,40
	Standardizált maradvány	0,1	-0,1	-
	Majdnem mindennap	5,40%	9,20%	14,60
	Standardizált maradvány	-0,3	0,2	-
Total		39,30%	60,70%	100,00%

Pearson Khi-négyzet=196a, $d = 3, p = 0,978$

5. táblázat: A COVID-19 járvány lelki egészségre gyakorolt hatásai a pandémia után nemek szerinti megoszlásban, a válaszadók önbevallása szerint (n=336). Forrás: Kanyó és Pfau (2024)

Keresztábra elemzés (%)		Nem		Total (%)
		Férfi	Nő	
Covid-19 hatása a lelki egészségre	Nem volt rá hatással	49,20%	34,80%	40,50
	Standardizált maradvány	1,6	-1,3	-
	Összességében romlott, negatív hatása volt	46,20%	60,30%	54,80
	Standardizált maradvány	-1,3	1,1	-
	Összességében javult, pozitív hatása volt	4,50%	4,90%	4,80
	Standardizált maradvány	-0,1	0,1	-

Pearson Khi-négyzet=7,051, df=2, p=0,029

A résztvevők több, mint fele (54,8%) jelezte, hogy összességében romlott a lelki egészsége a pandémia hatására. A megkérdezettek közül a járvány időszaka inkább a nők (60,3%) lelki egészségére volt negatív hatással, a férfiakkal (46,2%) szemben. A férfiak közel fele (49,20%-a) jelezte, hogy a lelki egészségük vonatkozásában nem tapasztaltak különösebb változást (nők: 34,8%). Pozitív irányú változásról, azaz a lelki egészség javulásáról közel azonos arányban tettek bizonyosságot a nők (4,9%) s a férfiak (4,50%) egyaránt.

A keresztábra elemzés p értéke alapján elmondható, hogy a nemek között a covid lelki egészségre gyakorolt hatásában szignifikáns eltérés mutatkozik (p=0,029). Az eredményeket tovább vizsgálva jól látható, hogy a pozitív hatásra kapott válaszok nagyrészt egységesek voltak (férfi = 4,5%; női = 4,9%), a negatív hatást vizsgáló állításnál jóval markánsabb eltérés mutatkozott, hiszen itt a nők 60,3%-a válaszolta, hogy a covidnak negatív hatása volt a lelki egészségére, még a férfiak csupán 46,2%-a érezte ezt a kedvezőtlen hatást. Előbbi megállapítás csak önbevalláson alapszik, pszichológiai alátámasztást nem nyert.

Következtetés

Kutatásunk során a megkérdezett magyar felnőttek egészségmagtartásában bekövetkezett válto-

zásokat vizsgáltuk a koronavírus okozta pandémia vonatkozásában.

A dohányzási szokásokat vizsgálva elmondható, hogy a célcsoport túlnyomó része nem dohányzik. A dohányzó válaszadók leginkább azt jelezték, hogy ugyanannyit élnek a káros szenvedéllyel a pandémia során, mint azt megelőzően, azonban második helyen a többet dohányzók állnak, míg a legkevesebben arról számoltak be, hogy kevesebbet dohányoznak, mint korábban. Eredményeinkhez hasonlóan Kulig és mtsai (2020), is arról számoltak be, hogy az általuk vizsgált magyar lakosok legnagyobb arányban jelezték, hogy ugyanannyit dohányoztak a járvány idején, mint az azt megelőző időszakban. A mintájuk 17%-a csökkenést, 6%-uk pedig növekedést tapasztalt a dohányzás gyakoriságának vonatkozásában (Jákó, 2012).

Az alkoholfogyasztás tekintetében a legtöbben arról tettek bizonyosságot, hogy ugyanolyan gyakorisággal fogyasztanak alkoholt, mint a járvány megjelenése előtt. Ezt követik a káros szenvedéllyel nem élők, majd az alkoholfogyasztásban növekedést tapasztalók. A legkevesebben azt jelezték (a dohányosokhoz hasonlóan), hogy kevesebb alkoholt isznak, mint a koronavírus megjelenését megelőzően. Ezzel ellentétben több kutatás is arra a mutatóra mutat rá hazánkban, hogy az emberek alkoholfogyasztási szokásait tekintve növekedés volt

tapasztalható a pandémia hatására. Fontos megemlíteni, hogy a vizsgálatunkban a célcsoport nagy része aktívan végez sporttevékenységet, mely magyarázatul szolgálhat az eltérésekre (Erdős, 2022; Rossow és tsai, 2021). Kulig és mtsai (2020) tanulmányában vizsgálták az alkoholfogyasztási szokások változását a magyar, mentálisan egészséges népeiséget tekintve, ahol azt az eredményt kapták, hogy a vizsgált személyek 20%-a kevesebb, 68% ugyanannyi, míg 13%-a több alkoholt fogyasztott a pandémia idején, mint azelőtt (Kulig és tsai, 2020).

Összevetve az alkoholfogyasztási és dohányzási szokásokat, megállapításra került, hogy a két káros szenvedéllyel élők szokásai között arányosság detektálható. Akik többet dohányoznak, mint a pandémia előtt, azok több alkoholt fogyasztanak, s ez fordítva is igaz. Az alkoholfogyasztás és dohányzás tekintetében korábbi kutatásokban is hasonló eredményekre derült fény az arányosságot tekintve: Rucska és Tóth (2015) szerint, a két szenvedély legtöbbször együttesen jelenik meg az emberek életében, s akik több alkoholt fogyasztanak, jellemzően többet is dohányoznak (Rucska és Tóth, 2015). A vizsgálatunkban kapott eredményekhez hasonlóan több kutatás során is arra a következtetésre jutottak, hogy az egyik legjelentősebb változás a pandémia előtti időszakhoz képest a találkozások számának csökkenésében mutatkozik meg (Albert és tsai, 2022; Hillebrand és tsai, 2023; Szemes és tsai, 2023).

Gyakoriságot tekintve nagyobb arányban jelölték a nők a reményvesztettség, lehangoltság és depresszió érzések megjelenését a pandémia után, mint a férfiak. Gonda és Petschner (2020) kutatásában is bizonyosságot nyert az az állítás, miszerint a nőknél gyakrabban jelenik meg a depresszió, mint a férfiaknál (Gonda és Petschner, 2020). Azonban itt figyelembe kell venni, hogy a kérdőív csak önbevalláson alapszik, a valós helyzet értékeléshez szükség lenne egyéb pszichológiai vizsgálatokra.

A pandémia hatására összességében kedvezőtlen változást tapasztalt a megkérdezett nők több, mint

fele a lelki egészségük vonatkozásában. Kapott eredményeinkhez hasonlóan Sipos (2022) és Banka (2022) szerint is nagyobb eséllyel érezték a nők, hogy romlott a lelki egészségük a pandémia hatására (Banka, 2022; Sipos, 2022).

Összefoglalás

A megkérdezettek tapasztalatainak felmérése alapján megállapítható, hogy a kutatásban vizsgált tényezők többsége megváltozott a koronavírus járvány hatására. A világjárvány negatív hatással volt a válaszadók szociális életére, többségüknél csökkent az ismerőseikkel, barátaikkal történő találkozások száma. A pandémia idején a negatív érzések megjelenése elősorban a nőknél volt gyakoribb jelenség a megkérdezettek önbevallása szerint, s szintén a női válaszadók jelezték nagyobb arányban, hogy lelki egészségükre kimondottan negatív hatással volt a járvány időszaka.

Előbbiekkel ellentétben a megkérdezettek saját bevallása alapján a káros szenvedélyekkel kapcsolatos szokásaikban legtöbb esetben nem történt változás a pandémia előtti időszakhoz képest, s a dohányzási és alkoholfogyasztási szokások tekintetében kölcsönös függőségi viszonyt véltünk felfedezni.

Köszönetnyilvánítás

A publikáció megjelenését "A munkaképesség, a munka- és életminőség egyéni és társadalmi fenntarthatóságában szerepet játszó sport és testedzés kérdéseinek vizsgálata az egészséges és biztonságos társadalomért (multidiszciplináris kutatási ernyő-program)" projekt támogatta.

Irodalom

Ács, P., Betlehem, J., Laczkó, T., Makai, A., Morvay-Sey, K., Pálvölgyi, Á., Prémusz V., Stocker, M., & Zámbo, A. (2021). *Változások a magyar lakosság élet-és munkakörülményeiben kiemelten a fizikai aktivitás és a sportfogyasztási*

- szokások vonatkozásában. *Keresztmetszeti Reprerzentatív Kutatás a COVID-19 Világjárvány Magyarországi Második Hulláma Során*, 68. Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Kar, Pécs.
- Albert, F., Zoltán, B. R. Y. S., Czermann, M., & Gerdán, M. (2022). A közeli kapcsolathálózatok mintázatai a Covid19-járvány idején a magyar aktív korú felnőtt lakosság körében. *Socio. hu Társadalomtudományi Szemle*, 140-161. DOI [10.18030/socio.hu.2022.4.140](https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.4.140)
- Banka, L. (2022). Cikkismertetés: Bizonytalan a jövő-egyetemi hallgatók mentális egészségének alakulása a COVID-19 járvány idején. *Egészségfejlesztés*, 63(2), 57-60. DOI [10.24365/ef.v63i2.7797](https://doi.org/10.24365/ef.v63i2.7797)
- Bognár, J., Tóth, M., D., Susánszky, É., (2021). A COVID-19 hatása a sportolási szokásokra és a mentális egészségre a magyar lakosság körében. (Letöltés: 2024.01.10. URL: <https://semmelweis.hu/mediasarok/2021/08/16/a-semmelweis-egyetem-felmerese-bizonyította-sporttal-megorizheto-a-lelki-egeszseg/>)
- Erdős, Á. (2022). A COVID–19-járvány első két hullámának hatása a rendészeti hallgatók alkohol és koffeinfogyasztására, valamint dohányzási szokásaira. *Beliügyi Szemle*, 70(7), 1529-1550. DOI [10.38146/BSZ.2022.7.10](https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.7.10)
- Fenyvesi, É., & Polák-Weldon, R. (2021). „A füst elszáll, a probléma marad”–a dohányzás társadalmi, gazdasági hatásai. *Multidiszciplináris kibívások, sokszínű válaszok-Gazdálkodás-és Szervezésstudományi folyóirat*, (1), 24-50. DOI [10.33565/MKSV.2021.01.02](https://doi.org/10.33565/MKSV.2021.01.02)
- Gonda, X., & Petschner, A. (2020). A depresszió altípusai-legenyhébbtől legsúlyosabbig: A lehangoltság ezer arca. *Élet és Tudomány*, 75(16), 492-494.
- Győri, Á. (2022). Az idősebb korosztály mentális egészsége a koronavírus-járvány első hulláma alatt: A társadalmi kapcsolatok mintázatai és a mentális egészség változásának összefüggése Magyarországon. *Socio. hu Társadalomtudományi Szemle*, 78-99. DOI: [10.18030/socio.hu.2022.1.78](https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.1.78)
- Hillebrand, J. F., Ziolkiewicz, O. A., Zsuffa, J. A., Horváth, A. A., & Katz, S. (2023). A COVID–19-világjárvány hatása a Magyarországon tanuló magyar és külföldi orvostanhallgatók mentális és fizikális egészségére. *Orvosi Hetilap*, 164(52), 2055-2064. DOI 10.1556./650.2023.32940
- Kulig, B., Erdélyi-Hamza, B., Elek, L. P., Kovács, I., Daria, S., Konstantinos, F., & Gonda, X. (2020). A COVID-19 pandémia hatása a pszichológiai jólétre, az életmódra és a járvány eredetével kapcsolatos attitűdökre pszichiátriai betegséggel élő és egészséges személyekben: egy nagy nemzetközi vizsgálat első magyarországi adatai. *Neuropsychopharmacologia Hungarica*, 22(4), 154–165.
- Mező, K (2022). Peculiarities in Teaching Students with Learning Disabilities and the Learning Support Mechanism of Educators during the COVID-19 Pandemic. *Fogyatékoság és társadalom*. 16-24. DOI [10.31287/FT.en.2022.2.3](https://doi.org/10.31287/FT.en.2022.2.3)
- Moreno, C., Wykes, T., Galderisi, S., Nordentoft, M., Crossley, N., Jones, N., & Arango, C. (2020). How mental health care should change as a consequence of the COVID-19 pandemic. *The lancet psychiatry*, 7(9), 813-824. DOI [10.1016/S2215-0366\(20\)30307-2](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30307-2)
- Péter, J. (2012). Sport, egészség, társadalom. *Magyar tudomány*, 9, 1081-89.
- Pusztafalvi, H. (2011). A sportolás szerepe lelki egészségünk megőrzésében. *Egészségfejlesztés*, 52(5-6).
- Rucska, A., Tóth, V., (2015). Aktív életmódot folytató személyek szokásai, függőségei. Miskolci Egyetem, Miskolc.
- Rossov, I., Bartak, M., Bloomfield, K., Braddick, F., Bye, E. K., Kilian, C., Lopez-Pelayo, H., Mäkelä, P., Synnove Moan, I., Moskalewicz, J., Petruzella, B., Rogalewicz, V., & Manthey, J.

- (2021). Changes in alcohol consumption during the COVID-19 pandemic are dependent on initial consumption level: Findings from eight European countries. *International journal of environmental research and public health*, 18(19), 10547. DOI: [10.3390/ijerph181910547](https://doi.org/10.3390/ijerph181910547)
- Sipos, A., (2022). 'Mentális egészség és Covid-19 érintettség. A Covid-19 társadalmi hatásai'. (Letöltés: 2024.02.01. URL: <http://real.mtak.hu/150130/1/ACovid-19jarvanytarsadalmihatasaiMentalisEgeszsegesCovid-19erintettseg.pdf>)
- Kinga, S. T. (2021). A társadalom lelki egészsége és a Covid-19 járvány. *Szellem és Tudomány*,(2), 5-23.
- Szemes, Á., Davies, W., Johnson, A. W., & Uvacsek, M. (2023). A COVID-19 mennyiben változtatott az egyetemi hallgatók egészség-és rizikómagatartásán, illetve élethelyzetén?. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 24(101), 30-38.
- Szlamka, Z., Kiss, M., Bernáth, S., Kámán, P., Lubani, A., Karner, O., & Demetrovics, Z. (2021). Mental health support in the time of crisis: Are we prepared? Experiences with the COVID-19 counselling programme in Hungary. *Frontiers in psychiatry*, 12, 655211. DOI [10.3389/fpsy.2021.655211](https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.655211)
- Túry, F. & Szényei, G. (2020). 'A pandémia pszichológiai hatásai'. In A magyar lakosság életmódja járványhelyzet idején: táplálkozás, testmozgás és lélek. (pp. 52-53.) Táplálkozás, Életmód és Testmozgás Platform Egyesület, Budapest.
- United Nations (2020). *Policy Brief: COVID-19 and the Need for Action on Mental Health*. United Nations.
- Violant-Holz, V., Gallego-Jiménez, M. G., González-González, C. S., Muñoz-Violant, S., Rodríguez, M. J., Sansano-Nadal, O., & Guerra-Balic, M. (2020). Psychological health and physical activity levels during the COVID-19 pandemic: a systematic review. *International journal of environmental research and public health*, 17(24), 9419. DOI [10.3390/ijerph17249419](https://doi.org/10.3390/ijerph17249419)
- Wolf, S., Seiffer, B., Zeibig, J. M., Welkerling, J., Brokmeier, L., Atrott, B., ... & Schuch, F. B. (2021). Is physical activity associated with less depression and anxiety during the COVID-19 pandemic? A rapid systematic review. *Sports Medicine*, 51(8), 1771-1783. DOI [10.1007/s40279-021-01468-z](https://doi.org/10.1007/s40279-021-01468-z)
- Zhao, J., Stockwell, T., Naimi, T., Churchill, S., Clay, J., & Sherk, A. (2023). Association between daily alcohol intake and risk of all-cause mortality: a systematic review and meta-analyses. *JAMA network open*, 6(3), e236185-e236185. DOI [10.1001/jamanetworkopen.2023.6185](https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2023.6185)
- WHO (2021a): 'Healthy at home – Looking after our mental health'. (Letöltés: 2024.01.03. URL: <https://www.who.int/campaigns/connecting-the-world-to-combat-coronavirus/healthyathome/healthyathome---mental-health>)
- WHO (2021b): 'Healthy at home - Physical activity'. (Letöltés: 2023.01.03. URL: <https://www.who.int/news-room/campaigns/connecting-the-world-to-combat-coronavirus/healthyathome/healthyathome---physical-activity>)

AZ AKADÁLYPÁLYÁS MOZGÁSFEJLESZTÉS SZEREPE ÉS JELENTŐSÉGE AZ AUTIZMUS SPEKTRUM ZAVARRAL ÉLŐ GYERMEKEK ESETÉBEN

Szerzők:

Müller Anetta (Prof., habil, PhD)¹
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Židek Péter (PaedDr.)²
Selye János Egyetem (Szlovákia)

Lengyel Attila (PhD)³
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Lektorok:

Laoues-Czibalmos Nóra (PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Herpainé Lakó Judit (PhD)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
(Magyarország)

...és további két anonim lektor

Müller Anetta, Židek Péter és Lengyel Attila (2024): Az akadálypályás mozgásfejlesztés szerepe és jelentősége az autizmus spektrum zavarral élő gyermekek esetében. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat*, 10(1), 63–74. DOI [10.18458/KB.2024.1.63](https://doi.org/10.18458/KB.2024.1.63)

Absztrakt

Cél: a tanulmányban arra vállalkoztunk, hogy ismertessük az autizmus spektrum zavarral élő gyerekek motorikus fejlődésében tapasztalható deficiteket a meglévő kutatások alapján, valamint megfogalmazzunk egy metodikai alapon rendeződő ajánlást az akadálypálya, mint mozgásfejlesztő eszköz és lehetőség használatára vonatkozóan autizmus spektrumzavarral élő gyermekek esetében. **Módszer:** primer kutatás keretében autizmus spektrum zavarral diagnosztizált gyereket nevelő szülők (N=25) körében félig strukturált interjúk vizsgálati eredményeinek bemutatására került sor. A vizsgálat célja, hogy egy átfogó összefoglalót adjunk egy 25 fős interjúcsoport tapasztalatairól, akiknek gyermekei autizmus spektrum zavarral élnek és részt vettek egy akadálypályás mozgásfejlesztési programban. Az interjúk során feltártuk, hogy milyen hatással van az akadálypályás mozgásfejlesztés a gyerekek különböző (motoros, társas, kommunikációs és érzelmi/viselkedési) képességeire. **Eredmények:** a szülők tapasztalatai azt igazolták, hogy a legalább fél éven keresztül végzett akadálypályás mozgásfejlesztés nem csak a gyerekek nagy mozgásainak és finom motorikus mozgásainak fejlesztésében volt eredményes, de a társas kapcsolatok, a szociális készségek, a kommunikációs készségek és az érzelmi viselkedés területén is pozitív változásokat eredményezett.

Kulcsszavak: autizmus spektrumzavar, gyerek, akadálypálya, mozgásfejlesztés

Diszciplína: neveléstudomány, sporttudomány

¹ Müller Anetta (Prof., habil., PhD), Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Sportgazdasági és -menedzsment Intézet (Magyarország). E-mail cím: muller.annetta@econ.unideb.hu, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0002-9164-8050>

² Židek Péter (PaedDr.), Selye János Egyetem, Tanárképző Kar (Szlovákia). E-mail cím: zidekp@ujs.sk, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3098-1925>

³ Lengyel Attila (PhD), Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Társadalomtudományi Koordinációs Kutatóközpont, Szolnoki Campus (Magyarország). E-mail cím: lengyel.attila@econ.unideb.hu, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0003-3108-6188>

Abstract**THE ROLE AND IMPORTANCE OF OBSTACLE COURSE TRAINING FOR CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER**

Aim: In this study, we set out to describe the motor development deficits of children with autism spectrum disorder (ASD) based on existing research and to provide a methodologically based recommendation for the use of obstacle courses as a motor development tool and opportunity for children with ASD. *Methods:* a primary research study was conducted to present the results of semi-structured in-depth interviews with parents of children diagnosed with autism spectrum disorder (N=25). The aim of the study was to provide a comprehensive summary of the experiences of a group of 25 interview participants whose children with autism spectrum disorder participated in an obstacle course movement development programme. The interviews explored the impact of obstacle course movement development on the children's various skills (motor, social, communication and emotional/behavioural). *Results:* the parents' experiences confirmed that the obstacle course physical activity programme, which was provided for at least six months, was not only effective in developing children's gross motor and fine motor skills, but also led to positive changes in social relationships, social skills, communication skills and emotional behaviour.

Keywords: autism spectrum disorder, children, obstacle course, motor development

Disciplines: pedagogy, sport science

Bevezetés

Az autizmus spektrum zavar (ASD) az egyik legelterjedtebb komplex fejlődési rendellenességnek számít, melynek genetikai alapjait csak az utóbbi években kezdték részletesebben tanulmányozni. A jelenlegi egészségügyi szakvélemény szerint ez az állapot nem tekinthető gyógyíthatónak (Lord et al., 2018, Szabó-Emri 2021). Az ezredforduló után az autizmust az autizmus spektrum zavarai közé kezdték sorolni, kiemelve, hogy a spektrum két végpontja között a jellemzők széles skálán mozoghatnak, az erősen kihívást jelentő formáktól az enyhébb típusokig.

Kanadában minden 66 ember közül egynek, az 5 és 17 év közötti korosztályban, ASD diagnózisa van (Kanada Kormánya, 2016), mely mutatja az autista gyerekek magas arányát. Az Egyesült Államokban a Betegségellenőrzési Központok (CDC) autizmust és fejlődési zavarokat monitorozó hálózata szerint a 2010 és 2012 közötti időszakban a 8 éves gyermekek körében minden 68. gyermeknél

diagnosztizáltak az ASD-t, míg 2014-ben ez az arány 59-re csökkent (Bajo és társai, 2018). Jelenleg a CDC adatai alapján a becslések szerint 36 gyermekből körülbelül 1-nél azonosítottak autizmus spektrum zavart (CDC, 2020).

Magyarországon az autizmus spektrum zavarral (ASD) diagnosztizált gyerekek pontos számáról kevés hivatalos statisztika áll rendelkezésre. Az 2011-es népszámláláskor a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) először sorolt be autistákat a fogyatékos-sággal élő személyek új kategóriájába. Ebből kiderült, hogy a fogyatékos-sággal élő személyek 6,2%-ának, mintegy félmillió emberből, csak 1,04%-a azonosította magát autistaként. A nemek közötti megoszlás alapján az autizmust főként férfiak jelentették meg magukról: az 5120 autistaként azonosított személy közül 894 volt nő. A 2016-os mikrocenzus szerint a résztvevők 4,3%-a nyilatkozott úgy, hogy fogyatékos-sággal él, ami alacsonyabb az 2011-es számoknál, de az autizmusban érintettek száma több mint 70%-kal nőtt. Az autisták

többsége ebben az esetben is férfi volt, ahogy az 2011-es adatok is mutatták (Szabó-Emri 2021). A 2016/17-es tanév magyar köznevelési statisztikái szerint a diákok 0,39%-a rendelkezett autizmus spektrum zavarral diagnózissal, ami jelentős növekedést jelent a 2009-es 0,09%-os arányhoz képest (Ábrahám és mtsai, 2018). Mező és Mező (2022) tanulmányában is ezt a növekedést támasztja alá, leírásuk szerint az autizmus spektrum zavarral élő gyermekek/tanulók száma a hazai intézményekben jelentős mértékben nőtt 10 év viszonylatában, míg 2009-ben 1865 fő, addig, 2019-ben már 6593 autizmus diagnózissal rendelkező gyermekről/tanulóról tudnak, mely szignifikáns különbséget jelent.

Irodalmi áttekintés

Az autizmus spektrum zavar (ASD) jellemzői a gyermekeként eltérően nyilvánulnak meg és egyéneként eltérő nehézségek formájában jelentkeznek, általában nagy hatással vannak a szocializációs képességekre és az élet számos területére. Az autizmussal élők esetében gyakran ismertetett és kutatásokkal igazolt kihívások közé sorolják a 1) kommunikáció és a beszéd zavarát, 2) a kölcsönös társas kapcsolatok minőségi eltéréseit, mely megmutatható, például a szemkontaktus összehangolásának rendezetlenségében, az őszinte érdeklődés hiányában, illetve annak a képességnek a hiánya, hogy egy beszélgetést mikor kezdjen vagy fejezzen be, valamint a 3) rugalmasság hiányában (Mundy és mtsai, 1990; Dawson és mtsai, 2004; Tobák 2012). A tipikus fejlődésű társaikhoz és más fejlődési zavarokkal küzdő gyermekekhez képest az ASD-s gyermekek sokkal kevesebb tevékenységben vesznek részt, és amibe részt vesznek kevésbé változatosak (Orsmond és mtsai, 2004; Askari és mtsai, 2014; Egilson és mtsai, 2018). Az ASD-vel élő iskolások és serdülők esetében a nemzetközi kutatások azt tapasztalták, hogy az otthoni különböző tevékenységekbe vagy az iskolai feladatokba és

aktivitásokba is alacsony a részvételük, a közösségi aktivitásokban pedig még ennél is kevesebb (Simpson et. al. 2018, Milgramm és mtsai, 2023). Az iskolán kívüli szabadidős tevékenységekben, hobbi csoportokban, társas kapcsolatokban és a különböző fizikai aktivitásokban, sportolásban való alacsony részvétel szintén bizonyítást nyert (Potvin és mtsai, 2013; Scharoun és mtsai, 2017; Ahmad és Ramzi 2021, Laoues és mtsai., 2022).

A nemzetközi (Spring, 2013; Block és mtsai, 2018) és hazai (Sáringerné, 2017; Laoues-Czimbalmos, 2021a;b; Laoues-Czimbalmos, 2023) kutatások egyaránt igazolják, hogy a fogyatékossgal élő emberek sporttevékenysége gyakran akadályokba ütközik. Az alacsonyabb aktivitás miatt nagyobb valószínűséggel elhíztak, mint más gyerekek (Egan és mtsai, 2013; Phillips és mtsai 2014).

Az ASD-s gyerekek esetében a társas készségek hiányosságai miatt aggódnak leginkább a szakemberek és a kutatások is elsősorban erre fókuszálnak (MacDonald és mtsai, 2014; Ketcheson és mtsai, 2017), de a motoros képességekkel kapcsolatos problémákat is egyre inkább felismerik. Jelentős finom- és nagymotoros nehézségek, valamint koordinációs és egyensúlyozási problémák kerültek dokumentálásra a különböző kutatásokban (Fournier és mtsai, 2010; Pan 2009, Gowen és Hamilton, 2013). Puspongoro és munkatársai (2016) kutatásában a gyerekek közel 80%-a mutatott valamilyen szintű motoros zavart. Korai életkori szakaszban fellépő motoros fejlődési elmaradásokat azonosítottak visszatekintő videóelemzések révén (Teitelbaum és mtsai, 1998). Nem csak a motoros lemaradást, de a motoros fejlődés lassabb ütemét is igazolták, tehát az ASD-s gyerekek motoros fejlődési tempója lassabb, mint tipikusan fejlődő társaiké (Miller és mtsai, 2024). A csecsemők mozgásfejlődése során a nagymozgások, mint például a forgás, mászás, gurulás, ülés, állás és járás, meghatározott fejlődési mérföldköveket követnek. Amennyiben ezek a mozgásformák első megjelenése vagy ismételt előfordulása, illetve az általános koordinációs

minták kialakulása késik, vagy ha ezek a mozgások megjelennek, de később elmaradnak, ezek a jelek az autizmus spectrum zavar motoros deficitjeire utalhatnak.

Motorikus kutatások is alátámasztották, hogy idővel az autista és a tipikus fejlődésű gyermekek motoros képességei közötti különbség egyre növekszik (Lloyd és mtsai, 2013). Ez a különbség a kondicionáló és koordinációs képességekben, a finom- és nagymotoros mozgások koordinációjában, a végrehajtási sikerességben, a mozgásügyességben és a mozgásrepertoár változatosságában is megmutatkozhat. A testi fejlődés zavarai (Jansiewicz és mtsai, 2006) gyakran vezetnek a motoros képességek diszharmóniájához (Ament és mtsai, 2015). A motoros mintázatban való eltérést a koordinálatlan mozgásban, az egyensúlyozó képesség elégtelen voltában az ülésbe felhúzás során a lógatott fej tartásgyengeségében, és az aszimmetria a mászásban, fekvésben (Harris 2007; Ketcheson és mtsai, 2017, Esposito és Venuti 2009).

Bár bizonyítékok támasztják alá, hogy az ASD-s gyermekek motoros hiányosságokkal küzdenek, és ezek a problémák korai életkorban válnak nyilvánvalóvá, a korai intervenciók többsége a társas képességek fejlesztésére koncentrálnak (MacDonald és mtsai, 2014; Ketcheson és mtsai, 2017). Mivel az autizmussal élő gyermekek társas képességei gyakran korlátozottak, ezért az intervenciók főként a társadalmi beilleszkedést elősegítő tevékenységekre összpontosítanak. Ennek ellenére kiemelendő, hogy a sport és a mozgásban gazdag tevékenységek, mint a kooperatív játékok, széles lehetőségeket kínálnának az inklúzió és a társas interakciók fejlesztésére a sporton keresztül (Nalbant, 2018; Bodnar-Hamade, 2019; Sansi és mtsai, 2021; Lidstone és Mostofsky, 2021).

Anyag és módszer

A vizsgálat célja az volt, hogy feltárja az autizmus spektrum zavarral élő gyerekeket (3-10 év) nevelő

szülők tapasztalatait a gyerekek mozgásfejlesztésében alkalmazott akadálypályás mozgásfejlesztéssel kapcsolatban. A vizsgálat során félig strukturált interjúkat alkalmaztunk, amely biztosította azt, hogy a válaszok részletessége miatt mélyrehatóan megértsük az eltérő motorikus adottságokkal rendelkező gyerekek mozgásfejlesztésében bekövetkezett változásokat.

A kutatásban 25 szülő vett részt, akik autizmus spektrum zavarral élő gyereket nevelnek és a mozgásfejlesztés során megjelenik az akadálypálya, mint fejlesztő eszköz. A résztvevők kiválasztása célzott mintavétellel történt, ahol a kritérium az volt, 3-10 éves korú autizmus spektrum zavarral diagnosztizált gyerek legyen és az akadálypálya, mint fejlesztési eszköz legalább 0,5 éve szerepeljen a mozgásfejlesztés programjában. A szülőket az Észak-alföldi régióból választottuk ki.

A félig strukturált interjúk biztosították azt, hogy rugalmasan kezeljük a beszélgetéseket, miközben ügyeltünk arra, hogy minden releváns téma az akadálypálya mozgásfejlesztésének tapasztalatairól térjék ki. Az interjúk során egy előre meghatározott kérdéssort használtunk, amely irányt szabott a beszélgetésnek, de lehetőséget biztosított a résztvevőknek arra is, hogy saját tapasztalataikat, gondolataikat és érzéseiket szabadon kifejezzék.

Az interjúkérdések a következő témaköröket ölelték fel:

- Milyen tapasztalatai vannak a gyermekek mozgásfejlesztésben alkalmazott akadálypálya fejlesztő hatását tekintve?
- Milyen más képességek javultak és fejlődtek a fejlesztés során?
- Mik azok a legfontosabb képességek, amelyekben javulást tapasztaltak?

Az interjúkat online platformon keresztül bonyolítottuk le a szülőkkel előre egyeztetett időpontban. Az interjú során lehetővé tettük az interjúalanyoknak azt, hogy kényelmes és bizalmas környezetben osszák meg velünk a különböző tapasztala-

taikat. Minden interjú 40-60 percig tartott. Az adatgyűjtés 2023. augusztus és 2024. január között zajlott.

Adatfeldolgozás és elemzés

Az interjúk során készített hangfelvételeket leiratoztuk, majd a szöveges adatokat Excel táblázatba elhelyeztük és tartalomelemzéssel elemeztük. A tartalomelemzés során kódokat és kategóriákat hoztunk létre, amelyek segítségével strukturáltuk az adatokat és azonosítottuk a kulcsfontosságú témákat, melyek az akadálypálya által fejlesztett képességek lettek (motoros képességek, társas interakció, kommunikációs képességek, érzelmi és viselkedéssel fejlődés). Az adatok elemzése során a nyitott kódolás módszerét alkalmaztuk először, amely lehetővé tette számunkra, hogy felfedezzük az új témákat és összefüggéseket az adatokban. Ezt követően szelektív kódolást alkalmaztunk, amely a fő fejlesztendő tématerületek köré szervezett további információkat jelentették.

Az adatelemzés során különös figyelmet fordítottunk a kutatásetikai aspektusok teljesülésére. A résztvevőket informáltuk a kutatás menetéről és arról, hogy a személyes adataikat bizalmasan kezeljük és az adatokat anonimizáljuk. Az elemzés során felmerült minden személyes információt és azonosítót eltávolítottunk, hogy a résztvevők anonimitása teljes mértékben biztosítva legyen.

Eredmények

Az 1. táblázat egy átfogó összefoglalót ad egy 25 fős interjúcsoport tapasztalatairól, olyan szülőktől, akiknek gyermekei autizmus spektrumzavarral élnek és részt vettek egy akadálypályás mozgásfejlesztési programban. Az interjúk célja az volt, hogy feltárjuk, milyen hatással van ez a típusú fejlesztés a gyerekek különböző képességeire. Az 1. táblázat a tapasztalatokat négy fő kategóriában – motoros készségek, társas interakció, kommunikációs készségek, érzelmi/viselkedési fejlődés – rendezte csoportokba, megkönnyítve az eredmények áttekintését.

1. táblázat: Az ASD-vel rendelkező gyermek akadálypályás mozgásfejlesztésének tapasztalatai. Forrás: a Szerzők.

Kategória	JJ/fő	EJ/fő	V/fő*	Megfigyelések
Motoros készségek	15	7	3	A legtöbb gyermek javulást mutatott finom- és nagymotoros készségek terén.
Társas interakció	10	8	7	Sok gyermek jobban bekapcsolódott csoportos tevékenységekbe, bár néhányuknál kevésbé volt észrevehető a változás.
Kommunikációs készségek	8	10	7	A gyermekek egy részénél jelentős, míg másoknál mérsékelt javulás mutatkozott verbális és nem verbális kommunikációban.
Érzelmi/viselkedési fejlődés	12	5	8	Javulás figyelhető meg a frusztrációtűrésben, türelemben és a sorban állás képességében.

*Magyarázat: JJ=Jelentős javulás, EJ= enyhe javulás, V=változatlan

Az eredmények bemutatása az interjúrésztetek alapján

Motoros készségek: a program különösen hatékony volt a motoros készségek fejlesztésében, ahol a résztvevők többsége jelentős javulást mutatott, az interjúkban résztvevő 25 fő szülő közül 15 fő (több mint fele, 60%) számolt be arról, hogy jelentős javulást mutatott a gyermek e téren. Ezt az eredményt más tanulmányok is igazolták (Pan, 2008; Jones, 2018), ebből arra következtethetünk, hogy az olyan mozgásfejlesztő programok, mint az akadálypályás gyakorlatok, javíthatják az ASD-s gyermekek motoros koordinációját és egyensúlyérzékét. A válaszadók véleményei is megerősítették ezt a tapasztalatot:

„Bence sokkal ügyesebb lett a finommotorikáját és a nagymotorikáját igénylő tevékenységekben. Ezen kívül észrevettem, hogy bátrabban lép kapcsolatba más gyerekekkel is a játékok során.” (1 Interjúalany)

„Dávidka mindig is szerette a kihívásokat, de az akadálypálya egy új szintet jelentett számára. A fejlesztés során különösen azt figyeltük meg, hogy mennyire nőtt a kitartása és a problémamegoldó képessége. A kezdeti nehézségek ellenére nem adta fel, és ez az állhatatosság máshol is megmutatkozik mostanában. Az akadálypályán töltött idő alatt kedvenc elemévé vált a mászófal, amit mindig lelkesen mutat be, amikor odamegyünk érte. Látványos a fejlődés a koordinációjában és az egyensúlyérzékében is.” (10 Interjúalany)

Társas interakció: attól függetlenül, hogy több szerző (Jones, 2018, Balázs 2018) szerint a csoportos mozgásfejlesztő tevékenységek elősegítetik az ASD-s gyermekek társas készségeinek fejlődését, mivel a gyermekeket a közös munkára és interakcióra ösztönzik (Jones, 2018), illetve ezt bizonyította Balázs 2018-as hazai kutatása is, ahol egy csoportos babzsák program segítette az interakciók számának növelését, a vizsgálatunkban némileg más tapasztalat alakult ki (10 fő, 40% nyilatkozott úgy, hogy jelentős javulást ért el gyermeke e

területen). A társas interakció terén változó eredmények születtek, ami arra utal, hogy ez a terület függ a gyermek egyéni adottságaitól és az ASD spektrumának helyétől. Ugyanakkor volt olyan szülő, aki a gyermek fejlődéséről számolt be e téren is:

„Az akadálypályán történő együttműködés során Eszternek többet kellett kommunikálnia társaival, amitől sokkal nyitottabbá vált. Jobban megérti és használja a nem verbális jeleket is.” (2 Interjúalany)

Kommunikációs készségek: a kommunikáció terén a résztvevők többsége javulást mutatott, de az eredmények megoszlának jelentős (8 fő) és enyhe javulás (10 fő) között. Kutatások mutattak rá, hogy a fizikai aktivitás, beleértve az akadálypályás mozgásokat, pozitívan befolyásolhatja a kommunikációs készségeket, különösen a nem verbális kommunikáció terén (Smith, 2019). A szülők tapasztalatai kedvezőek voltak:

„Az akadálypályán történő együttműködés során Eszternek többet kellett kommunikálnia társaival, amitől sokkal nyitottabbá vált. Jobban megérti és használja a nem verbális jeleket is.” (2 Interjúalany)

„Már az első hetekben észrevetük, hogy Tomika sokkal motiváltabb lett. Korábban nehezen vonta be őt bármi tevékenység, de az akadálypályás mozgásfejlesztés igazi változást hozott. izgatottan mesélte, hogyan sikerült megugrania egy új akadályt, és ez láthatóan növelte az önbizalmát. A legnagyobb változás a motoros képességeiben mutatkozott, amelyek jelentősen fejlődtek. De, ami a legmeglepőbb volt, az a társas interakciókban való nyitottság: úgy tűnik, a közös feladatok megkönnyítették számára a kapcsolat-teremtést.” (5 Interjúalany)

Érzelmi/Viselkedési fejlődés: meglepő, hogy az érzelmi és viselkedési fejlődés volt egy másik területe, ahol sok gyermeknél pozitív változásokat észleltek a szülők, különösen a frusztrációtűrési és a türelem terén (jelentős javulás 12 fő, enyhe javulás 5 fő és változatlan 8 fő). Vizsgálatunk hasonló eredményeket mutatott azokkal a kutatásokkal, melyekben

arról számolnak be, hogy a sport és a strukturált fizikai aktivitások, mint az akadálypályák, segíthetnek az érzelmi szabályozásban és a viselkedési problémák csökkentésében (Garcia-Villamisar, 2010; Fernandez 2020). A szülői vélemények nagyon pozitívak e téren:

„Máté türelmesebb és kitartóbb lett. Tanult várakozni, felváltva végezni a feladatokat, és kevésbé válik frusztrálttá, ha valami nem sikerül elsőre.” (4 Interjúalany)

„Nóra kezdetben vonakodva állt az akadálypályás fejlesztéshez, de a támogató környezet és a személyre szabott kihívások gyorsan megváltoztatták az álláspontját. Az, hogy minden alkalommal sikerült teljesítenie egy újabb feladatot, bízhatatlannal motiválta. Az egyik legnagyobb változást a kommunikációs képességeiben láttuk; sokkal nyitottabbá vált, és jobban tudja kifejezni magát, amikor arról beszél, mi történt az akadálypályán. Sőt, az akadálypályás játékok során kialakított barátságok is hozzájárultak ahhoz, hogy otthon is többet meséljen az

élményeiről. A szeretett elemévé a labdás állomás vált, ahol a dobás és elkapás készségeit csiszolhatta.” (21 Interjúalany)

Javaslat, ajánlás

Az autizmussal élő személyek számára tervezett akadálypályák, különösen azok, amelyek a motoros koordináció fejlesztésére irányulnak, úgy kell felépíteniük, hogy támogassák a finom- és nagymotoros készségek fejlődését támogató és vonzó módon. Bár nincs egyetlen, mindenki számára ideális akadálypálya az autizmus spektrumán, mivel a preferenciák és képességek széles skálán mozognak, bizonyos elvek segíthetnek az effektív pálya létrehozásában vagy kiválasztásában. Íme néhány összetevő és szempont, amelyek segíthetnek egy olyan akadálypálya kialakításában, amely fejleszti az autizmussal élő személyek motoros koordinációját (2.táblázat).

2. táblázat. Ajánlás az autizmussal élő gyermekek mozgásfejlesztéséhez használt akadálypálya összeállításához. Forrás: Müller, Židek, Lengyel (2024)

Érzékszervi integrációs elemek

Célszerű tervezni bele olyan elemeket, amelyek érzékszervi visszajelzést biztosítanak, ami kulcsfontosságú az autizmussal élő személyek számára. Ilyen lehet például:

- Textúrák: különböző belső textúrákkal rendelkező alagutakon való mászás.
- Egyensúly: alacsony magasságú egyensúlyozó gerendák segíthetnek a proprioceptív bemenetben.
- Vizuális: világosan színezett jelölők vagy szakaszok vizuálisan vonzóvá tehetik a pályát, és segíthetnek a vizuális feldolgozási készségek fejlesztésében.

Finommotoros készségeket fejlesztő állomások

Tartalmazzon állomásokat, amelyek a kéz és az ujjak kis izmainak használatát ösztönzik, például:

- Manipulatív eszközök: feladatok, amelyek kis tárgyak felvételét, rendezését vagy manipulálását igénylik.
- Rajzolás vagy nyomkövetés: szakaszok, ahol a kontrollált és precíz tevékenységeket gyakorolhatják.

Nagymotoros készségeket kihívást jelentő elemek

Tervezhetünk bele elemeket, amelyek javítják a koordinációt, az egyensúlyt és a testtudatot, mint például:

- Mászás: egyszerű mászóakák, amelyek a képességeik szintjének megfelelően készültek.
- Ugrás: puha, biztonságos területek, ahol kis akadályok felett való ugrálást gyakorolhatják.
- Mászás: alagutak vagy helyek, amelyek a mászást ösztönzik, segíthetnek a koordinációban és térbeli tudatosságban.

Az autizmus spektrum zavarral élő gyermekek fejlesztése esetében az akadálypályák összeállítása során figyelembe kell venni, néhány olyan metodikai szempontot, melyek fokozzák a mozgásos tevékenység hatékonyságát, valamint elősegítik a sikeres szervezést is.

Az akadálypálya összeállításának módszertani aspektusai:

1. Kiszámíthatóság és struktúra. Mivel sok autizmussal élő személy preferálja a rutinokat és a kiszámíthatóságot, a pályának:
  - Világos kezdettel és befejezéssel kell rendelkeznie.
  - Vizuális jeleket vagy a pálya térképét kell tartalmaznia, hogy felkészítse őket arra, ami vár rájuk.
  - Lehetőség szerint kezdetben egy következetes tevékenységsorozatot kell tartalmaznia, hogy csökkentse a szorongást.
2. Rugalmasság az egyéni szükségletekhez
  - A pályának alkalmazkodónak kell lennie, hogy széles körű motoros készségeket, érzékszervi érzékenységeket és érdeklődéseket tudjon kiszolgálni.
  - Alternatív módszereket kell kínálnia a kihívások teljesítésére, hogy mindenki részt vehessen és profitálhasson belőle.
3. Biztonság és felügyelet
  - Biztosítani kell, hogy minden eszköz biztonságos, jól karbantartott és az érintettek korának és méretének megfelelő legyen.
  - A felügyelet kulcsfontosságú a bátorításhoz, a biztonság biztosításához és szükség esetén a segítségnyújtáshoz.
4. Bátorítás és pozitív megerősítés

Biztosítani kell a pozitív visszajelzést és megerősítést, hogy ösztönözze a részvételt és ünnepelje az elért eredményeket, akármilyen kicsik is legyenek.
5. Érdeklődési körök integrálása

Ha lehetséges, építsen be elemeket, amelyek kapcsolódnak az egyén érdeklődési köréhez, hogy növelje az elkötelezettséget.

Ezeket az elemeket szem előtt tartva létrehozott vagy kiválasztott akadálypálya támogató környezetet biztosíthat az autizmussal élő gyerekek számára motoros koordinációjuk fejlesztéséhez, miközben szórakoznak is. Fontos emlékezni arra, hogy bármely pálya hatékonysága azon múlik, mennyire képes lekötni és kihívások elé állítani a résztvevőket támogató és hozzáférhető módon.

Összegzés

A vizsgálatunk mélyrehatóan foglalkozott az autizmus spektrumzavarral (ASD) élő gyermekek mozgásfejlesztésének lehetőségeivel, különös figyelmet fordítva az akadálypálya gyakorlatokra, mint eszközökre. Célunk volt feltárni, hogy ezek a gyakorlatok milyen mértékben képesek elősegíteni nem csak a motoros képességek, hanem a társas viselkedés, kommunikációs készségek és érzelmi reakciók fejlesztését is. Az általunk végzett tanulmányban külön hangsúlyt helyeztünk arra, hogy értékeljük az akadálypálya gyakorlatoknak az ASD-s gyerekek szociális készségeire, érzelmi reagálásaira és kommunikációs képességeire gyakorolt hatását.

A kutatás során megfigyeltük, hogy az akadálypályán végzett rendszeres mozgásfejlesztő tevékenységek jelentős pozitív hatással voltak az ASD-s gyerekek társas interakcióira. A résztvevő gyermekek jelentősebb nyitottságot mutattak társaikkal való interakció során, jobban részt vettek közös tevékenységekben, és emellett kommunikációs készségeik is fejlődtek. Az érzelmi állapotuk tekintetében is pozitív változásokat tapasztaltunk: a gyakorlatok rendszeres végzésével a gyermekek jobban képesek voltak kifejezni és kezelni érzelmeiket, ami hozzájárult általános jólétük javulásához.

Eredményeink megerősítik azt a korábbi megfigyelést, melyet Oravecz (2015) munkájában is dokumentáltak, miszerint az akadálypálya gyakorlatok rendkívül hatékony eszközök lehetnek a gyerekek komplex fejlesztésében. Oravecz tanulmánya, amely a Pető Intézetben zajlott, szintén kiemelte az akadálypálya gyakorlatok jelentőségét a motoros képességek, társas interakciók és kommunikációs készségek fejlesztésében, tovább erősítve kutatásunk relevanciáját és fontosságát.

A fentiek alapján javasoljuk a szakembereknek, oktatási intézményeknek és a szülőknek egyaránt, hogy vegyék fontolóra az akadálypálya gyakorlatok beépítését az ASD-s gyermekek fejlesztési programjaiba. Ezek a gyakorlatok nemcsak, hogy segíthetik a gyermekek motoros készségeinek fejlődését, hanem hozzájárulhatnak társas, kommunikációs és érzelmi képességeik bővítéséhez is, így támogatva őket abban, hogy teljes értékű életet élhessenek.

A jövőbeli kutatási irányok lehetnek, amikor más típusú fizikai aktivitásokra is fókuszálunk, hogy összehasonlíthassuk azok hatékonyságát az ASD-s gyermekek fejlesztésében. Érdekes lehet az is, hogy longitudinális tanulmányokban elemezzük a rendszeres fizikai aktivitás hosszú távú hatásait az érintett gyermekek társas kapcsolataira, iskolai teljesítményére és általános jólétére. Emellett fontos lenne vizsgálni a különböző életkorú és eltérő súlyosságú ASD-s tünetekkel rendelkező gyerekeken végzett mozgásprogramok specifikus hatásait.

Az ASD-s gyermekeket nevelő szülőknek ajánljuk, hogy minél korábbi életkorban kezdjenek el foglalkozni gyermekeik mozgásfejlesztésével, különös figyelmet fordítva a játékos, élményalapú tevékenységekre, mint az akadálypályák. Ezek a tevékenységek nemcsak a gyermek motoros készségeit fejlesztik, hanem elősegítik a társas interakciókat és a kommunikációs képességek bővülését is. Fontos, hogy a szülők támogató és elfogadó környezetet biztosítsanak, ahol a gyermek biztonságban érezheti magát kipróbálni új készségeket. Ajánlott továbbá szakemberrel konzultálni a gyermek egyéni

szükségeinek és képességeinek megfelelően személyre szabott mozgásprogram összeállítása céljából.

Köszönetnyilvánítás

A publikáció megjelenését „A munkaképesség, a munka- és életminőség egyéni és társadalmi fenntarthatóságában szerepet játszó sport és testedzés kérdéseinek vizsgálata az egészséges és biztonságos társadalomért (multidiszciplináris kutatási ernyő-program)” projekt támogatja.

Irodalom

- Ábrahám, A., Stefanik, K., Ósz, T. (2018): Autizmus spektrum zavarral élő gyerekek és fiatalok együttnevelésének főbb kérdései. Tematikus szerkesztői bevezetés. *Gyógynevelési szemle*, 45(3), 196-214.
- Ahmad, C. B., Ramzi, N. R. (2021): Recreational participation of children with Autism Spectrum Disorder (ASD). *Built Environment Journal*, 18(1), 87-97.
- Ament, K., Mejia, A., Buhlman, R., Erklin, S., Caffo, B., Mostofsky, S., Wodka, E. (2015): Evidence for Specificity of Motor Impairments in Catching and Balance in Children with Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(3), 742–751. DOI [10.1007/s10803-014-2229-0](https://doi.org/10.1007/s10803-014-2229-0)
- Askari, S., Anaby, D., Bergthorson, M., Majnemer, A., Elsabbagh, M., and Zwaigenbaum, L. (2014): Participation of children and youth with autism spectrum disorder: a scoping review. Review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2, 103–114. DOI [10.1007/s40489-014-0040-7](https://doi.org/10.1007/s40489-014-0040-7)
- Bajo, J., Wiggins, L., Christensen, D. L., Maenner, M. J., Daniels, J., Warren, Z. (2018): Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 years – autism and developmental

- disabilities monitoring network, 11 Sites, United States, 2014. *MMWR Surveillance Summary* 67. 1–23. DOI [10.15585/mmwr.ss6706a1](https://doi.org/10.15585/mmwr.ss6706a1)
- Balázs, A. (2018): Autizmussal élő gyermekek kicsoportos szociokommunikációs fejlesztése – egy hazai fejlesztésű program eredményességének vizsgálata. *Gyógypedagógiai szemle*, 46(3). 169-184.
- Block, M. E., Martin, J. J., & Gordon, N. F. (2018): Barriers to sports for people with disabilities: A review of the literature. *Disability and Health Journal*, 11(2). 205-212. DOI [10.1016/j.dhjo.2017.09.007](https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2017.09.007).
- Bodnar, I. R., Hamade, A. F. (2019): The effect of physical activity interventions on development of children with autism spectrum disorder. content-analysis of researches. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*,(3). 118-125.
- CDC (2020): Prevalence and Characteristics of Autism Spectrum Disorder Among Children Aged 8 Years — Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 Sites, United States. URL: <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html> (megtekintés dátuma: 2024.01.12.).
- Dawson, G., Toth, K., Abbott, R., Osterling, J., Munson, J., Estes, A. (2004): Early social attention impairments in autism: social orienting, joint attention, and attention to distress. *Development Psychology*, 40. 271–283. DOI [10.1037/0012-1649.40.2.271](https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.2.271)
- Egan, A.M., Dreyer, M. L., Odar, C. C., Beckwith, M., Garrison, C. B. (2013): Obesity in young children with autism spectrum disorders: prevalence and associated factors. *Child Obesity*, 9(2). 125–131. DOI [10.1089/chi.2012.0028.12](https://doi.org/10.1089/chi.2012.0028.12).
- Egilson, S. T., Jakobsdóttir, G., Ólafsdóttir, L. B. (2018): Parent perspectives on home participation of high-functioning children with autism spectrum disorder compared with a matched group of children without autism spectrum disorder. *Autism* 22. 560–570. DOI [10.1177/1362361316685555](https://doi.org/10.1177/1362361316685555)
- Esposito, G., Venuti, P. (2009): Symmetry in infancy: analysis of motor development in autism spectrum disorders. *Symmetry*, 1(2). 215-225.
- Fernandez, M., Cairney, J. (2020): Physical activity and play in children who are obese with autistic spectrum disorder: A conceptual model. *Obesity Reviews*, 21(7), e13012.
- Fournier, K. A., Hass, C. J., Naik, S. K., Lodha, N., Caurough, J.H. (2010): Motor coordination in autism spectrum disorders: a synthesis and meta-analysis. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 40(10):1227-40. DOI [10.1007/s10803-010-0981-3](https://doi.org/10.1007/s10803-010-0981-3).
- Garcia-Villamisar, D., Dattilo, J. (2010): Effects of a leisure programme on quality of life and stress of individuals with ASD. *Journal of Intellectual Disability Research*, 54(7). 611-619.
- Gowen, E., Hamilton, A. (2013): Motor abilities in autism: a review using a computational context. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 43. 323–344. DOI [10.1007/s10803-012-1574-0](https://doi.org/10.1007/s10803-012-1574-0)
- Harris, S. R. (2017): Early motor delays as diagnostic clues in autism spectrum disorder. *European Journal of Pediatrics*, 176. 1259-1262.
- Jansiewicz, E. M., Goldberg, M. C., Newschaffer, C. J., Denckla, M. G., Landa, R., Mostofsky, S. H. (2006): Motor signs distinguish children with high functioning autism and Asperger's syndrome from controls. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 36. 613-621. DOI [10.1007/s10803-006-0109-y](https://doi.org/10.1007/s10803-006-0109-y)
- Jones, R. A., Downing, K., Slater, S. J., McFadden, T., Exner, C. E. (2018): Physical activity, coordination, and social inclusion of children with autism spectrum disorders: A systematic review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48(10). 3381-3393.
- Kanada Kormány (2016): Surveillance of Autism Spectrum Disorder (ASD). DOI [10.1080/09638288.2018.1457092](https://doi.org/10.1080/09638288.2018.1457092)

- Ketcheson, L., Hauck, J., Ulrich, D. (2017): The effects of an early motor skill intervention on motor skills, levels of physical activity, and socialization in young children with autism spectrum disorder: A pilot study. *Autism*, 21(4). 481-492.
- Laoues-Czibalmos N. (2021b): Az Észak-alföldi és Észak-Magyarországi régiókban fogyatékos-sággal élő tanulók szabadidő-eltöltési szokásai. *Acta Carolus Robertus*, 11(1), 51-59. DOI [10.33032/acr.2575](https://doi.org/10.33032/acr.2575).
- Laoues-Czibalmos N. (2023): *A fogyatékos-sággal élő diákok szabadidő-és sportfogyasztási szokásai és azokat meghatározó tényezők vizsgálata*. Disszertáció. Ihrig Károly gazdálkodás- és szervezéstudományok doktori iskola.
- Laoues-Czibalmos, N. (2021a): Sporting Motivations of Students Who Live with Disabilities, in the Light of a Regional Research. *Különleges Bánásmód*, 7. (1). 35-44. DOI [10.18458/KB.2021.1.35](https://doi.org/10.18458/KB.2021.1.35)
- Laoues-Czibalmos, N., Bácsné Bába É., Mező K., Kőnigh-Görögh D. és Müller A. (2022). Fogyatékos tanulók szabadidős preferenciarendszerének elemzése egy kutatás tükrében. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 5. (1). 102-119. DOI [10.21791/IJEMS.2020.1.9](https://doi.org/10.21791/IJEMS.2020.1.9)
- Lidstone, D. E., Mostofsky, S. H. (2021): Moving toward understanding autism: Visual-motor integration, imitation, and social skill development. *Pediatric Neurology*, 122, 98-105.
- Lloyd, M., MacDonald, M., Lord, C. (2013): Motor skills of toddlers with autism spectrum disorders. *Autism* 17. 133-146. DOI [10.1177/1362361311402230](https://doi.org/10.1177/1362361311402230)
- Lord, C., Elsabbagh, M., Baird, G., Veenstra-Vanderweele, J. (2018): Autism spectrum disorder. *The Lancet*, 392(10146). 508-520. DOI [10.1016/S0140-6736\(18\)31129-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31129-2)
- MacDonald, M., Lord, C., and Ulrich, D. A. (2014): Motor skills and calibrated autism severity in young children with autism spectrum disorder. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 31. 95-105. DOI [10.1123/apaq.2013-0068](https://doi.org/10.1123/apaq.2013-0068)
- Mező K., Mező F. (2022): Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók létszámának alakulása a 2009/2010. és a 2019/2020. tanévekben. *Különleges Bánásmód*, 8. (3). 19-29. DOI:[10.18458/KB.2022.3.19](https://doi.org/10.18458/KB.2022.3.19)
- Milgramm, A., Wilkinson, E., Christodulu, K. (2023): Brief report: Family recreation for individuals with autism spectrum disorder. *International Journal of Disability, Development and Education*, 70(5). 595-603.
- Miller, H. L., Licari, M. K., Bhat, A., Aziz-Zadeh, L. S., Van Damme, T., Fears, N. E., Tamplain, P. M. (2024): Motor problems in autism: Co-occurrence or feature?. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 66(1). 16-22.
- Mundy, P., Sigman, M., and Kasari, C. (1990): A longitudinal study of joint attention and language development in autistic children. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 20. 115-128. DOI [10.1007/BF02206861](https://doi.org/10.1007/BF02206861)
- Nalbant, S. (2018): Effects of Participation in Inclusive Physical Activity on Social Skills of Individuals with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Education and Training Studies*, 6(12), 255-261. DOI [10.11114/jets.v6i12.3789](https://doi.org/10.11114/jets.v6i12.3789)
- Oravecz, A. (2015): A Pető Intézet Integrációt segítő mindennapos tevékenysége itthon és külföldön. *Különleges Bánásmód*, 1(4). 49-64. DOI [10.18458/KB.2015.4.49](https://doi.org/10.18458/KB.2015.4.49)
- Orsmond, G. I., Krauss, M. W., Seltzer, M. M. (2004): Peer relationships and social and recreational activities among adolescents and adults with autism. *Journal of autism and developmental disorders*, 34. 245-256.
- Pan, C. Y. (2008): The efficacy of an aquatic program on physical fitness and aquatic skills in children with and without autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2(3). 579-589.

- Pan, C.Y. (2009): Age, social engagement, and physical activity in children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 3(1). 22-31.
- Phillips, K. L., Schieve, L. A., Visser, S., Boulet, S., Sharma, A. J., Kogan, M. D., Boyle, C. A., Yeargin-Allsopp, M. (2014): Prevalence and impact of unhealthy weight in a national sample of US adolescents with autism and other learning and behavioral disabilities. *Matern Child Health Journal*, 18(8). 964-1975. DOI [10.1007/s10995-014-1442-y](https://doi.org/10.1007/s10995-014-1442-y)
- Potvin, M. C., Snider, L., Prelock, P., Kehayia, E., Wood-Dauphinee, S. (2013): Recreational participation of children with high functioning autism. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43, pp. 445–457. DOI [10.1007/s10803-012-1589-6](https://doi.org/10.1007/s10803-012-1589-6)
- Pusponegoro, H. D., Efar, P., Soebadi, A., Firmansyah, A., Chen, H. J., and Hung, K. L. (2016): Gross motor profile and its association with socialization skills in children with autism spectrum disorders. *Pediatrics & Neonatology*, 57. 501–507. DOI [10.1016/j.pedneo.2016.02.004](https://doi.org/10.1016/j.pedneo.2016.02.004)
- Sansi, A., Nabant, S., Ozer, D. (2021): Effects of an inclusive physical activity program on the motor skills, social skills and attitudes of students with and without autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51(7). 2254-2270. DOI [10.1007/s10803-020-04693-z](https://doi.org/10.1007/s10803-020-04693-z)
- Sáringerné dr. Szilárd Zs. (2017): *A testmozgás és a sportolás lehetőségei megváltozott teljesítőképességgel élő emberek számára*. Habilitációs Értekezés. Testnevelési Egyetem, Budapest.
- Scharoun, S. M., Wright, K. T., Robertson-Wilson, J. E., Fletcher, P. C., Bryden, P. J. (2017): Physical activity in individuals with autism spectrum disorders (ASD): a review. In: Fitzgerald M., Yip J. (Szerk.): *Autism: Paradigms, recent research and clinical applications* (pp. 301–331). Rijeka, Croatia: InTech.
- Simpson, K., Keen, D., Adams, D., Alston-Knox, C., Roberts, J. (2018): Participation of children on the autism spectrum in home, school, and community. *Child Care Health Rev.* 44. 99–107. DOI [10.1111/cch.12483](https://doi.org/10.1111/cch.12483)
- Smith, A. L., Stuart, M. E. (2019): The impact of physical activity interventions on social interaction and communication in autism spectrum disorders: A systematic review. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 61(8). 927-937.
- Spring, E. (2013): EFDS Report Disabled People's Lifestyle Survey. Understanding disabled people's lifestyles in relation to sport. Defining current participation, preferences and engagement to provide more attractive offers in sport. English Federation of Disability Sport.
- Szabó, O., Emri, Z (2021): Az autizmus spektrum betegséggel élő gyerekek iskolai integrációjának lehetősége. *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Biologiae*, 46. 91-106.
- Teitelbaum, P., Teitelbaum, O., Nye, J. (1998): Movement analysis in infancy may be useful for early diagnosis of autism. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 95(23). 13982–13987.
- Tobák, O. (2012): *Gondozás és prevenció az autizmussal élő gyermekeket nevelő családok körében*. PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem.

**CHALLENGES OF GUIDANCE AND COUNSELLING STUDENTS
DURING PRACTICUM EXERCISE**

Author:

Bolu-Steve Foluke Nike (Ph.D)¹
University of Ilorin, Ilorin, Nigeria

Reviewers:

Ferenc Mező (Ph.D)
University of Eszterházy Károly

Katalin Mező (Ph.D)
University of Debrecen

...and two other anonymous reviewers

Bolu-Steve Foluke Nike (2024). Challenges of Guidance and Counselling Students During Practicum Exercise. *Special Treatment Interdisciplinary Journal [Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat]*, 10(1), 75-84. DOI [10.18458/KB.2024.1.75](https://doi.org/10.18458/KB.2024.1.75)

Abstract

Practicum is a platform designed for counsellors-in-training to assist them to become full professional counsellors. Practicum exercise is one of the major processes for gaining mastery of key concepts in counselling. The detached between theory and practice is a major challenge. This research, therefore focused on the challenges of guidance and counselling students in University of Ilorin during practicum. The descriptive study was adopted in this study. The researcher employed the use of simple random technique to select 220 undergraduate students in the Department of Counsellor Education University of Ilorin. The developed questionnaire was titled “Challenges of Practicum Exercise Questionnaire (CPEQ)”. This was adopted to gather information from the respondents. The instrument had a reliability coefficient of 0.70. The demographic data were analyzed using percentages. Hypotheses were tested at 0.05 level of significance. The obtained result showed that lack of adequate facilities for practicum exercise, inadequate mastery of counselling skills and inability to synthesize concepts during presentation are the major challenges. All the hypotheses were accepted. Based on these findings, it was recommended that students in training should constantly engage in micro counselling in the laboratory, this will assist them to gain mastery of counselling procedures and thereby overcome challenges on the field.

Keywords: Challenges, Practicum, Guidance & Counselling

Discipline: pedagogy

---

¹ Bolu-Steve, Foluke Nike (Ph.D), Department of Counsellor Education University of Ilorin, Ilorin, Nigeria. E-mail adress:bolu-steve.fn@unilorin.edu.ng. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8055-2670>

Absztrakt**AZ EGYETEMI HALLGATÓK IRÁNYÍTÁSÁNAK ÉS TANÁCSADÁSÁNAK KIHÍVÁSAI A “PRAKTIKUM” GYAKORLAT ALATT AZ ILORINI EGYETEMEN**

Háttér és cél: a “Practicum” egy platform az Ilorini Egyetem tanácsadó képzésében résztvevő hallgatók számára, a teljes körűen professzionális tanácsadónak válás segítése érdekében. A “Practicum” során sajátítják el a hallgatók a tanácsadás kulcsfogalmait. Az elmélet és a gyakorlat közötti elszakadás komoly kihívást jelent, ezért jelen kutatás az Ilorini Egyetemen megvalósuló “Practicum” képzési és tanácsadási kihívásaira összpontosít. *Módszer:* a szerző egyszerű véletlenszerű technikát alkalmazva kiválasztott 220 egyetemi hallgatót az Ilorini Egyetem Tanácsadói Oktatási Tanszékén, akiket a „Challenges of Practicum Exercise Questionnaire (CPEQ)” kérdőív segítségével kérdeztek meg. A kérdőív megbízhatósági együtthatója 0,70. *Eredmények:* a “Practicum” során a szükséges eszközök hiánya, a tanácsadási készségek nem megfelelő elsajátítása és az előadás közbeni fogalmak szintetizálásának képtelensége jelenti a legnagyobb kihívást. A szerző javaslatként megfogalmazta, hogy a képzésben résztvevő hallgatók folyamatosan vegyenek részt a laboratóriumi mikrotanácsadásban, mely segíti őket a tanácsadási eljárások elsajátításában, és ezáltal a terepen jelentkező kihívások leküzdésében.

Kulcsszavak: kihívások, gyakorlat, útmutatás és tanácsadás

Diszciplína: neveléstudomány

Introduction

Education is one of the major ways of alleviating poverty and improving the socio-economic status of a nation and this in turn raises the quality of life. Education is therefore recognized globally as the ultimate backbone for the development of a nation. Unlike primary education which concentrates on the attainment of literacy and the acquisition of skills, university education rather focuses on specialized knowledge. It is necessary to identify that education must reflect the needs, values, aspirations and demands of the society (Nesbitt et al, 2023). Attaining a counselling degree at the university exposes students to independent and creative thought patterns. Counsellors services in schools were emphasized in the National Policy on Education (Durosaro, 2016). Counselling is a face-to-face relationship between the client and the counsellor (Akinade 2002). The counsellor assists clients who have emotional, and psychological problems, personal-social problems or career choice challenges

(Idowu, 2016). This process is a collaborative effort between the professional helper and the client under satisfactory mutual consent and trust.

A professional counsellor must have a least a first-degree certificate from guidance and counselling in a reputable university (Yahaya, 2016). The four years of training and preparation are expected to lead to competence and certification (Fajoyomi, 2016). The student counsellor needs to gain mastery of both practical and course content. The practicum exercise creates the opportunity for the students in training to practicalize the strategies and theories they have learnt in the classroom. The training of a counsellor requires that the trainee undergo a compulsory practicum exercise experience in a real counselling session, as such it exposes the trainee to the world of work (Idowu, 2016). This process assists counsellors in training to have first-hand experience on how to handle diverse challenges and also develop self-confidence in dealing with clients' problems (Akinade, 2002). This pro-

cess equally eliminates fear and reduces initial anxiety they may encounter during the counselling session. According to Okobiah (2006) applying counselling skills is an uphill task for student counsellors. This process gives the trainee ample opportunity to use these skills under supervision.

According to (Sturmer, 2023) the exposure of these students to practicum cannot be overemphasized in guidance and counselling training. Fajoyomi (2016) highlighted that practicum exposes the student counsellor to the world of work, assists in the application of skills in life situations and uncovers the realities of the counselling profession. Akinade (2002) explained the types of practicum that students are likely to be exposed to are macro and micro practicum. The micro practicum is different experiences gathered from the practicum laboratory using classmates while the macro practicum exposes students to real-life experiences at places where they are posted. This is usually outside the laboratory setup.

In the training process, there are lots of challenges encountered by student counsellors during practicum. The application of theory to practice is a major problem for student counsellors. The case of what is usually referred to as the phenomenon of counsellor rigidity is felt not only in the issue of selecting techniques but also in choosing an appropriate theory to apply in the area of holding a supervisory function with the individual in question (Lugton, 2000). Most students according to Denga (2004) find it difficult to locate schools and institutions where to carry out practicum activities. When they are accepted, the school facilities may not be available for use. In addition, the issue of securing materials needed for practicum is a challenge for most undergraduate students. Acquiring an appropriate setting, especially for non-school practicum is often difficult because most agencies do not accept practicum students (Tuli & File, 2009). The uncooperative attitude of such institutions has undermined students' counselling

experience (Udoh & George 2014). Most students lack the confidence to carry out practicum activities, they often approach counselling sessions with anxiety and this robs them of self-assurance, which gets them stranded during their interactions with students (Sumarah, 2009). Similarly, the attitude of school authorities and teachers towards counsellors in training is a challenge. Sometimes students who need help are reluctantly assisted due to external influence from either the school management or the school counsellor (Egwu, 2015). Some clients display negative attitudes toward the counsellors because of the superstitious beliefs and negative values that they have acquired over the years (Saricoban, 2010). Clients with such a stance are difficult to deal with upcoming counsellors. According to Gan (2013), the communication gap could also be a challenge; student counsellors are sometimes stuck up during counselling sessions, especially when dealing with students who cannot speak the English language. Also, most clients do not have confidence in the student counsellors because they believe that counsellors in training are not experienced enough to handle issues (Sumarah, 2010). The general assumption that counselling is all about advising the client makes probing problems difficult for counsellors in training (Merc, 2010).

Rogers developed the client-centred theory in the year 1940. He worked on nondirective counselling. He believes that emphasis should be placed on the clients. The assumption of this theory is believes that people are trustworthy and they are capable of resolving their own problems. Rogers also considers that human beings enjoy self-directed growth if they are assisted during the counselling process (Macmillan, 2004). The theory highlighted three major areas that the therapist must focus on during counselling and they are:

Congruence (genuineness). Rogers explains that the relationship between the two parties must be congruent. This is the most important stage because it

is compulsory that the counsellor should be genuine, authentic and real during the counselling process. The verbal and nonverbal communication of the counsellor must match. At this level, self-disclosure must be appropriate. When the counsellor displays all these skills, the counselling process is bound to yield a positive result.

Unconditional Positive regard (acceptance and caring). The counsellor must display her genuine and unconditional care for the client. This is often done by the counsellor's non-being judgmental.

The counsellor should accept the client and warmly value the relationship irrespective of the client's state of mind. Rogers believes that the greater the level of acceptance the more responsive the client will be.

Accurate empathic understanding ability (an ability to deeply grasp the subjective world of another person). One of the major duties of a counselor is to accurately understand the client's feelings as he/she opens up in face-to-face interaction. This will assist the client to resolve and recognize the incongruity that exists within. Empathic feelings go beyond reflective feelings. Both parties must have a deep understanding of the client process. Counselling states that man has dignity and worth and as such, every client must be respected. Confidentiality is the hallmark of any therapeutic relationship so counsellors must endeavour to keep the bound of confidentiality concerning their clients. Rogers believes this attitude is communicated to the client by the therapist, those been helped will open up and be less defensive. This is also related to the goal of counselling.

This approach is majorly concerned with the client's present situation rather than the past. The goal of this theory is that clients must be assisted by counsellors so that they become more realistic in their perception, also, the therapist should place emphasis on the need for the clients to value themselves and equally the counsellor should also assist the client to socialize and adaptive in their

behaviours. The counsellor is likely to achieve his/her goals to the maximum when there is a display of unconditional positive regard for the client and empathic understanding. This approach has widely been used to train professionals who relate to and work with a variety of people (Mack, 2021).

The client-centred theory is a non-directive therapy. Non-directive implies that the client determines the direction of the therapy while, the therapist remains almost passive and accepts totally, the client's feelings and behaviour. In non-directive therapy, the therapist does not dominate the client but instead, encourages the client. In conclusion, beginning counsellors find it difficult to use this theory at the initial stage. Most of the concepts in client-centered theory are very relevant to counselling.

Statement of Problem

Practicum exercise is one of the major processes for gaining mastery of key concepts in counselling. The detachment between theory and practice is a major challenge. Most students find it difficult to translate what they have learnt in the classroom into practical concepts on the field. These challenges can be linked to so many factors such as the uncooperative attitude of the society to the counselling profession and the attitude of the counsellor in training to their studies.

The majority of secondary school students who are supposed to be the direct beneficiaries of school practicum exercise are indifferent and this often limits or even prevents counsellors-intraining from carrying out the exercise. This could affect the quality of counsellors produced in the labour market. Tuli, & File (2009) worked on practicum experience in teacher education in Ethiopia, Chaminuka, & Thomas (2014) looked at counselling students' practicum experiences in open distance learning at Zimbabwe Open University while Okobiah (2006) researched on practicum in counselling

training and supervision. None of these researchers focused on the challenges the students in counselling might be encountering, hence the need for this study.

Research Question

What are the challenges encountered by guidance and counselling students during practicum exercise?

Research Hypotheses

There is no significant difference in the challenges of guidance and counselling students at the University of Ilorin during practicum exercises based on gender, age, and religion.

Methodology

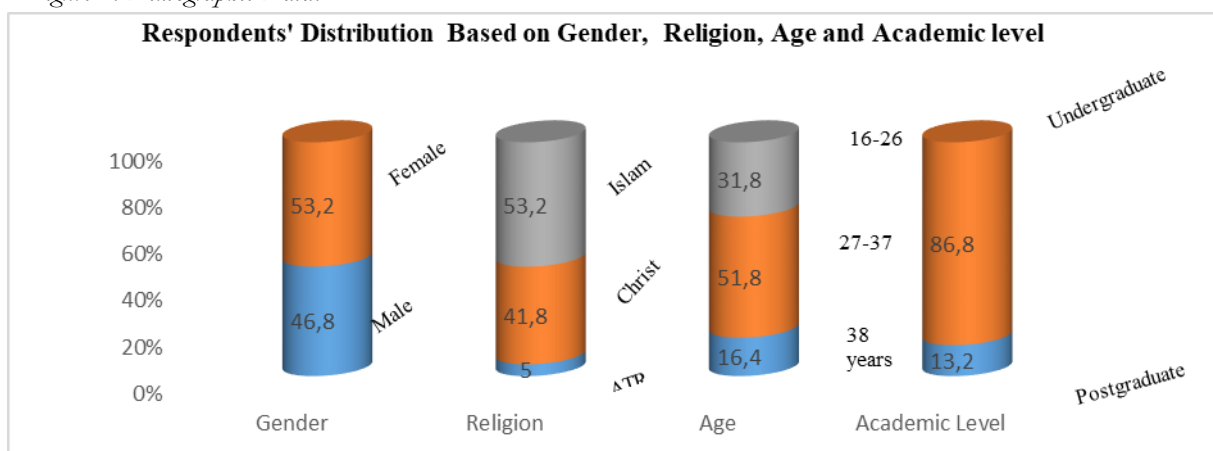
The descriptive study method was adopted in this study. Students at all levels in the Department of counsellor Education are expected to go through this practicum programme. As such, the researcher employed the use of a simple random technique in selecting 220 respondents in the Department. The developed questionnaire titled Challenges of Practicum Exercise Questionnaire

(CPEQ) was adopted to gather information from the respondents. The questionnaire has two major sessions, part A consists of the demographic data and part B has 20 items on challenges during practicum. The validity of the instrument was ascertained and 0.70 was obtained as the reliability coefficient. The analyzed demographic data was done using percentages and all hypotheses were tested at 0.05 level of significance. Permission was obtained from the university of Ilorin management, especially from the departmental heads assuring them that the data gathered are just for research purposes. Respondents were equally informed about the research and their consent was sought before serving the item. They were assured that the information obtained would be treated with utmost confidentiality. Those who agreed to voluntarily participate in the study were severed with the questionnaire.

Data analysis for the study is presented using descriptive statistics. Bar-chart showing the demographic data on gender, religion, age, and academic level (Figure 1).

Figure 1 shows that 103 (46.8%) were males and females are 117 (53.2%) respectively.

Figure 1: Demographic Data.

In the same vein, 117 (53.2%) are of Islamic religion while 11 (5.0%) are of African Traditional Religion and 92 (41.8%) are Christians. Similarly, 70 (31.8%) of in-school adolescents are between 16-26 years of age, 114 (51.8) of them are between the ages of 27-37 years. Equally 36 (16.4%) of the respondents were 38 years of age and above. Looking at the academic level, 29 (13.2%) of them are postgraduate students, while 191 (86.8%) of the students are undergraduates.

Research Question

What are the challenges encountered by guidance and counselling students at the University of Ilorin during practicum exercise?

Table 1 presents the mean, standard deviation, and rank order of the challenges faced by the respondents during the practicum exercise. The table indicates that items 1, 18, and 3 with mean scores of 3.63, 3.29, and 3.29 ranked 1st and 2nd. The items state that as far as I am concerned, challenges faced during practicum exercise are: lack of adequate facilities; inadequate time for proper mastering of counselling skills and techniques; and inability to synthesize and apply the concept in case of presentation respectively.

Since all the items have mean scores that are above the mid-mean score of 2.50, then it can be said that respondents have lots of challenges during practicum exercise.

Table 1: Mean, Standard Deviation and Rank Order of the Challenges Faced by the Respondents during Practicum

Item No.	As far as I am concerned, challenges faced during practicum exercise are:	Mean	SD	Rank
1	lack of adequate facilities for practicum exercise	3.63	.610	1 st
18	inadequate time for proper mastering of counselling skills and techniques	3.29	.786	2 nd
3	inability to synthesize and apply concept in case presentation	3.29	.757	2 nd
2	inappropriate application of basic counselling skills in real life	3.28	.648	4 th
5	display of initial anxiety	3.26	.635	5 th
19	students' unwillingness to cooperate with practicum students	3.22	.603	6 th
17	lack of knowledge in the application of technology in counselling	3.19	.780	7 th
15	lack of support from the school management	3.15	.696	8 th
14	handling of clients with different perception of counselling practice	3.13	.756	9 th
20	refusal of students to be used as sample during practicum	3.09	.649	10 th
4	inability to use their skills to meet drivers clients' needs	3.00	.679	11 th
9	inappropriate use of self-disclosure	2.99	.767	12 th
11	lack of familiarity of students with consultation skills	2.95	.757	13 th
16	improper documentation of practicum reports	2.93	.816	14 th
7	fear of practicing within basic ethical and legal standard of the profession	2.91	.774	15 th
12	students see the programme as irrelevant	2.90	.770	16 th
6	cultural barrier	2.86	.851	17 th
10	stigmatization of counsellors	2.86	.807	17 th
13	hostility from the clients	2.84	.809	19 th
8	religious bias	2.73	.874	20 th

Research Hypotheses

Ho1: There is no significant difference in the challenges of guidance and counselling students at the University of Ilorin during practicum exercises based on gender.

Table 2 shows that the calculated t-value of 1.77 is less than the critical t-value of 1.96. The hypothesis is accepted because a corresponding p-value of .077 is greater than the alpha level of 0.05.

Ho2: There is no significant difference in the challenges of guidance and counselling students at the University of Ilorin during practicum exercises based on religion.

Table 3 revealed showed that the calculated F-ratio of .437 is less than the critical F-ratio of 3.00. The hypothesis is equally accepted because a p-value of .646 is greater at 0.05 level of significance.

Ho3: There is no significant difference in the challenges of guidance and counselling students at the University of Ilorin during practicum exercise based on age.

Table 4 revealed that the calculated F-ratio of 1.62 is less than the critical F-ratio of 3.00 with a corresponding p-value of .200, which is greater at 0.05 level of significance. Hence, the hypothesis is accepted based on age.

Table 2. t-test on Challenges Encountered Based on Gender.

Gender	N	Mean	SD	df	Cal. t-value	Crit. t-value	p-value
Male	103	62.48	8.256	218	1.77	1.96	.077
Female	117	60.62	7.251				

Table 3. Analysis of Variance of Respondents Based on Religion

Source	Sum of square	df	Mean square	Cal. f	Crit. F	p-value
Between groups	53.132	2	26.566	.437	3.00	.646
Within groups	13187.827	217	60.773			
Total	13240.959	219				

Table 4. Analysis of Variance on Challenges Faced by the Respondents during Practicum Exercise Based on Age.

Source	Sum of square	df	Mean square	Cal. f	Crit. F	p-value
Between groups	195.153	2	97.576	1.62	3.00	.200
Within groups	13045.806	217	60.119			
Total	13240.959	219				

Discussion of the Findings

The study has shown that counsellors in training at the University of Ilorin have a lot of challenges during practicum exercises. This process is very important in preparing students in training to be skilful in discharging their duties as counsellors. One of the greatest challenges they encounter as found in the study is the lack of facilities for practicum exercises. Facilities such as counselling labs, psychological test materials etc are not readily available in Nigerian schools (Saricoban, 2010). The distance from home to school, and lack of interest in guidance activities within the school system are major challenges (Udoh & George, 2014). Sometimes student counsellors have their sessions under trees or in a noisy environment.

The gender of the respondents did not differentiate the challenges they encountered. This result is in agreement with that of (Yeasmin, 2018) who affirmed that both male and female students in training experience challenges that they find difficult to surmount during the practicum process. Durosaro (2016) explained that practicum exercise, which is meant to assist the students in training to properly integrate practice and theory, is filled with lots of challenges and these problems are not gender-biased.

This study also found that the religion of the respondents did not influence their opinion on the problems they experience during this process. Gerdien (2011) revealed that religion is a strong force that bounds or divides a group of people and that is why the consequences of religious diversity in education are so complicated. However, irrespective of the student's religious multiplicity they all acknowledged that there are many challenges they encountered during the practicum exercise (Zakaria, 2013).

Maturity is a key factor that assists in handling challenges of life but in this study, no significant difference was found based on age. This finding is in agreement with Rodrigues (2013) who explained

that challenges are normal processes for upcoming counsellors, but the way such problems are handled assists them to gain mastery of counselling concepts. On the other hand, William (2013) found that age and years of practising counselling profession could influence how people handle challenges. That is the reason why most students prefer elderly counsellors, as they are perceived to be mature, experienced and knowledgeable in handling various issues during counselling.

Students in training should constantly equip themselves by engaging in micro counselling in the laboratory before going out. This will assist them to gain mastery of counselling procedures and thereby overcome challenges on the field. The school authorities should assist by providing the students with the necessary facilities needed for practicum activities in schools. On-site, the supervisor should be readily available to assist student counsellors in handling challenges during practicum exercises. Lecturers should continually emphasize the relevance of practicum exercise to the counselling profession.

Conclusion and Recommendations

In conclusion, the majority of the guidance and counselling students agreed that they experience many challenges during practicum exercises. All the items have mean scores that are above the mid-mean score of 2.50. Challenges encountered by students on practicum include lack of adequate facilities for practicum, inadequate time for proper mastering of counselling skills and techniques and inability to synthesize and apply the concept in case presentation. In addition, no significant difference was found in the challenges of guidance and counselling students at the University of Ilorin during practicum exercise based on gender, religion and age.

Students in training should constantly practice by engaging in micro counselling in the laboratory, this will assist them to gain mastery of counselling

procedures and thereby overcome challenges in the field. The school authorities should assist the student counsellor by providing the necessary facilities needed for practicum activities in schools. On-site supervisor should be readily available to assist student counsellor in handling challenges during practicum exercise. Lecturers should continually emphasize the relevance of practicum to counselling profession

References

- Adamu, B. A. and Mora, H. I. (2010). *Guidance and counseling and the classroom teacher today*. Counselling Association of Nigeria Conference proceedings, 36-47.
- Akinade, E. A (2002). *Concise counselling practicum*. Ibadan. Olu-Akin publishers.
- Alutu, A. N. G (2007). *Theory and practice of guidance and counselling*. Ibadan: University of Ibadan Press.
- Chaminuka, L. & Thomas, M. K. (2014). Counselling students' practicum experiences in open distance learning. *International Journal of Multidisciplinary Academic Research*, 2, (4)20-34.
- Chinelo O.D (2011). Falling standard in Nigeria education: Traceable to proper skills acquisition in schools? *Educational Research*, 2(1), 803-808.
- Denga, D.I (2004). *Guidance and counselling in school and non-school settings*. University of Ile-Ife press limited.
- Durosaro, A.I (2016). *Counselling in primary school*. Guidance and Counselling in education. Ilorin: University of Ilorin Press.
- Egwu, S. O. (2015). Attitude of students towards teaching practicum in Nigeria: implications for education development. *Journal of Education and Practice*. 1 (6), 29-38.
- Fajonyomi, M. G. (2016). *Counselling practicum in schools*. Guidance and counselling in education. Unilorin Press. University of Ilorin.
- Gan.Z.(2013). Learning to teach language in the practicum: what challenges do non-native ESL students teachers face. *Australian Journal of Teacher Education*, 38(3), 92-108.
- Gerdien. D. B. (2011). Investigating the impact of religious diversity in schools for secondary education: a challenging but necessary exercise. *British Journal of Religious Education*, 33.(2). 271-283. DOI [10.1080/01416200.2011.543614](https://doi.org/10.1080/01416200.2011.543614)
- Idowu, I.A . (2016). Introduction to guidance and counselling in the Nigerian educational system. *Guidance and Counselling in education*. Ilorin: University of Ilorin Press.
- Jekayinfa, A. A. (2016). *Indigenous Africa education*. In history of education in Nigeria. Ed.
- Lugton, M.D (2000). *Problematising the practicum*. https://people.umass.edu/educ870/teacher_education/Lugton-presrv.htm
- Mack, J. (2021). Carl Rogers' humanistic theory in psychology. Retrieved from <https://study.com/learn/lesson/carl-rogers-theory-in-humanistic-psychology-carl-rogers-theory-of-personality-client-centered-therapy.html> .
- Macmillan, M. (2004). *The Person-centred approach to therapeutic change*. Sage Therapeutic Change Series. London: Sage
- Merc, A. (2010). Self-reported problems of pre-service EPL teachers throughout their practicum. *Anadolu University Journal of social sciences*, 10(2),199-226.
- Nesbitt, K. T, Blinkoff, E., Golinkoff, R. M. & Hirsh-Pasek, K. (2023) Making schools work: An equation for active playful learning. *Theory Into Practice* 62:2, 141-154. DOI [10.1080/00405841.2023.2202136](https://doi.org/10.1080/00405841.2023.2202136)
- Okobiah, O. C. (2006). *Practicum in counselling training and supervision*. Lagos: Malthouse Press Limited.
- Olorungbemi, O. I. (2013). *Effective guidance and counselling service delivery*. Counselling Association of Nigeria proceedings.194-199.
- Osho EO, Osho I (2000). The national policy on education and functionality: The case of Junior

- Secondary School (JSS). *Knowledge. Rev.* 2(2):79-84.
- Pickens, J (2005). *Attitudes and perceptions of individuals*. University in Harrisonburg, Virginia.
- Rodriguez, C. (2013). *Practicum in counselling*. Retrieved from www.counsellingpracticum.org.
- Saricoban, A. (2010). Problems encountered by teachers during their practicum studies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2, (3), 707-711. DOI: [10.1016/j.sbspro.2010.03.088](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.088)
- Sturmer, G. (2023). *What is a counselling practicum?* Retrieved from. <https://www.practicaladulthoodinsights.com/what-is-a-counseling-practicum.htm>
- Sumarah, J (2009). *Reflections for the beginning counsellor*. Acadia University Wolfville Nova Scotia.
- Tuli, & G. File, (2009). Practicum experience in teacher education. *Ethiopia Journal Education and sciences* 5 (1), 107-106.
- Udoh, N. A. and George, I.N. (2014). The relevance of counselling practicum in counsellor education programmes. *International Journal of Development and Sustainability* 3 (7), 1526-1537.
- William W. (2013). *Factors that influence students' perception of counsellors' roles and functions in institutions of higher learning*. M.Ed. thesis in the Department of Sociology and Social work, University of Nairobi.
- Yahaya L.A (2016). *Professionalization of counselling in Nigeria*. Guidance and Counselling in Education. Unilorin Press, University of Ilorin. ISBN 978-72285-7-9, Third edition.
- Yeasmin. S. (2018). *8 Common internship challenges you may face and their solutions*. <https://www.letsintern.com/blog/8-common-internship-challenges-you-may-face-and-their-solutions/>
- Zakaria, M. (2013). Of practicum students in the use of theories while conducting counselling sessions. *International Journal of Business and Social science*, 4(1), 184-94.

CHALLENGES AND COPING STRATEGIES OF WIDOWS IN ILORIN METROPOLIS, KWARA STATE

Authors:

Lateef Omotosho Adegboyega (Ph.D)¹
University of Ilorin (Nigeria)

Ifeoma P. Okafor (Ph.D)²
University of Ilorin (Nigeria)

Grace I. Onongha (Ph.D)³
Osun State University, Osogbo (Nigeria)

Reviewers:

Ferenc Mező (Ph.D)
University of Eszterházy Károly (Hungary)

Katalin Mező (Ph.D)
University of Debrecen (Hungary)

...and two anonymous reviewers

Adegboyega, Lateef Omotosho; Okafor, Ifeoma P. & Onongha, Grace I. (2024). Challenges and Coping Strategies of Widows in Ilorin Metropolis, Kwara State. *Special Treatment Interdisciplinary Journal [Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat]*, 10(1), 85-99. DOI [10.18458/KB.2024.1.85](https://doi.org/10.18458/KB.2024.1.85)

Abstract

Widowhood is embedded with a lot of challenges for women which requires strategies to cope with it. This study investigated the challenges and coping strategies of widows in the Ilorin metropolis. The population for this study consisted of selected widows in Ilorin, Kwara state. The sample consisted of fifty widows randomly selected. The instrument that was used for this study is a researcher-designed questionnaire tagged "Widow Practices Questionnaire (WPQ). In testing the hypotheses, t-test and Analysis of Variance (ANOVA) statistics were used to test the hypotheses generated for the study at a 0.05 level of significance. The study revealed that the widows experience challenges such as endures psychosocial problems after their partner's demise, endures problems of poor governmental support, experience negative pressure from the family of the demise among others. The coping strategies employed by widows are; widows never depend on the family's provision to survive since their partner's demise, embrace grants from religious bodies and government for survival, and cope with gifts and luxuries provided by non-governmental groups for survival among others. Also, there were significant differences in the challenges experienced and coping strategies employed by widows in the Ilorin metropolis based on age and job type; while there were no significant differences in the challenges experienced and coping strategies employed by widows based level of education. Based on the findings of this study, it was recommended that widows should be encouraged and supported by the government and religious bodies. Government and relevant stakeholders should endeavor to create measures and legislation that help

---

¹ Lateef Omotosho Adegboyega (Ph.D), Department of Counsellor Education, Faculty of Education, University of Ilorin (Nigeria). E-mail address: adegboyega.lo@unilorin.edu.ng, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6758-3453>

² Ifeoma P. Okafor (Ph.D), Department of Social Sciences Education, Faculty of Education, University of Ilorin (Nigeria). E-mail address: okafor.ip@unilorin.edu.ng, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0451-918X>

³ Grace I. Onongha (Ph.D), Department of Guidance and Counselling, Faculty of Education, Osun State University, Osogbo (Nigeria). E-mail address: grace.onongha@uniosun.edu.ng, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-2933-4951>

protect the widows and preserve their rights as well as access to several benefits and the widows should be encouraged to meet counselors to disclose their problems, so that their challenges can be expertly addressed.

Keywords: Challenges; Coping Strategies; Widows

Discipline: Social Science

Absztrakt

AZ ÖZVEGYEK KIHÍVÁSAI ÉS MEGKÜZDÉSI STRATÉGIÁI A KWARA ÁLLAMBELI ILORIN METROPOLISBAN

Az özvegyesség sok kihívást jelent a nők számára, amihez megküzdési stratégiák szükségesek. Jelen tanulmány az Ilorin metropoliszban élő özvegyek kihívásait és megküzdési stratégiáit vizsgálta. A vizsgálatban n=50 véletlenszerűen kiválasztott özvegy vett részt Ilorinban, Kwara államban. A vizsgálatban a „Widow Practices Questionnaire (WPQ)” kérdőív felvételére került sor. A hipotézisek tesztelése során t-próbát és Varianciaanalízis (ANOVA) statisztikát használtak, a vizsgálathoz generált hipotézisek 0,05-ös szignifikanciaszinten történő tesztelésére. A tanulmány feltárta, hogy az özvegyek olyan kihívásokkal szembesülnek, mint a pszichoszociális problémák elviselése partnerük halála után, a kedvezőtlen kormányzati támogatásból adódó problémák elviselése, és negatív nyomást tapasztalnak többek között a haláleset családja részéről. Az özvegyek soha nem függenek a családtól. Ahhoz, hogy életben maradhassanak partnerük halála után vallási testületektől és a kormánytól kapnak támogatás, emellett nem kormányzati csoportok ajándékait is elfogadják. Szignifikáns különbségek mutatkoztak az Ilorin metropoliszban élő özvegyek által tapasztalt kihívásokban és megküzdési stratégiákban az életkor és a munkatípus alapján. Javaslatok: a kormány és a vallási szervek támogassák az özvegyeket. A kormánynak és az érintett feleknek törekedniük kell olyan intézkedések és jogszabályok megalkotására, amelyek segítik az özvegyek védelmét és jogaik megőrzését, valamint a juttatásokhoz való hozzáférést. Az özvegyeket arra kell ösztönözni, hogy találkozzanak tanácsadókkal problémáik feltárása érdekében.

Kulcsszavak: kihívások; megküzdési stratégiák; özvegyek

Diszciplína: társadalomtudomány

Introduction

Loss in human life is unavoidable, and it is ubiquitous, loss could be incurred in terms of disappointment, finance, fire, drought, flood, accident and in many ways. The most irreparable loss a human being can have is death. The most dangerous loss one can incur is the loss of a loved one. It can be the loss of a workmate, friend, brother, uncle, niece, nephew classmate, brother, child, sibling, and so on. The conjugal loss appears to be one of the most deadly losses one can ever experience. It

is fatal, canal, and perilous because it appears as if a branch is severed from the trunk. Whenever someone loses his or her spouse he or she is in a permanent or perpetual state of grief and bereavement (Akinlabi, 2013).

The inevitability of death in spite of the great strides made in scientific and technological research, leads us to assert that there is no human society without widows and widowers. Yearly, there are seven million widows globally (United States Bureau of Statistics, 2008). The increasing number

of widows across the world in recent times has become a social problem. In Nigeria, widow-hood is a common phenomenon attributed to the high and increasing mortality rate (Oyekanmi, 2007). The fact that females have a higher average life expectancy than males and the practice where-by men marry women younger than themselves likely result in more widows than widowers in society. As Potash (1986) opines, “widows make up about half the adult female population in Africa”. Even though this view is not justifiable by available data, one striking feature in most parts of Nigeria is the fact that until the 1990s, not much research had been done on widows and their plight as determinable from relevant discourse.

Even though men and women could die prematurely owing to a number of factors such as ill-health, accidents, and wars amongst other unforeseen circumstances, it is observed from the relevant literature that, unlike a wife’s death, the death of a husband is culturally challenged in many African societies. When a husband dies, the ready suspect is the wife. Deaths, even in circumstances where the causes are natural and explicable, are never perceived as such. Magico-religious factors and widows’ bewitchment or sorcery are evoked for the death of the partners (Erinosho, 2000). The widespread belief is that someone must necessarily cause the death of a man and that person is likely to be his wife.

The situation of bereavement is worsened by the cultural dictates of society. This is because bereavement is elongated by the cultural observations of people. Widows both old and young have their bereavement extended and debilitating as a result of cultures expressed in mourning expressed rituals about what to eat, where to sleep, days to stay indoors, cloths worn, ceremonies to attend, control over properties, ceremonies to attend, inheritance practices and caring for the living and nonliving properties of the deceased. It appears as if the old widows that are widows that experience conjugal

loss after 11 years of marriage appear to cope with bereavement than widows who incurred conjugal loss less than 10 years of those marriages. (Akinlabi, 2013) The widows generally experience feelings of tension and stress. These are experienced in the forms of cognitive, dissonance and experienced of shame. Bereavement generally appears to be a state of discomfort. The bereaved are discomforted in handling various life issues in the absence of the deceased. Issues like managing the material resources of the deceased, taking care of the children, managing the extended relatives, especially in the typical complex Yoruba culture of South West Nigeria meeting the cultural dictates, thinking alone, actualizing the uncompleted projects of the deceased, remarrying another spouse. All these pose a lot of challenges for the incapacitated bereaved.

In other to face all these arduous challenges the bereaved widows appear to result to coping mechanisms like adaptive mechanisms, that offer positive help, attack mechanisms, avoidance mechanisms, behavioural mechanisms, cognitive mechanisms, conversion mechanisms, defense mechanisms, self-harm mechanisms, crying, denial, compensation, displacement, dissociation, emotionality, fantasy help rejecting complaining, idealisation, identification, intellectualisation, introjection, passive aggression performing rituals, post-traumatic growth projection, provocation, rationalization, reaction formation, regression, repression, self-harming somatization, sublimation, substitution suppression symbolization and trivializing undoing.

The death of a husband dramatically alters a woman’s status and leaves her at the mercy of her husband’s relations who are customarily empowered to make decisions concerning her and the properties left behind by the deceased, not minding her welfare and that of her children, if any. As observed in the *Women’s Rights Wake Up Call Assessment Report* (2001), the plight of widows is made worse by various widowhood rites, which,

though not uniform in all societies, exist in one form or another almost everywhere. While it is more entrenched in the rural areas, the practice affects many urban women in Nigerian societies especially as it is common with those who die in the cities but are to be buried in rural areas (“hometown burial”). As the prime suspect in her husband’s death, the widow is usually compelled to go through an ordeal to prove her innocence. In some cases, she is made to drink the water used to wash the corpse (Kantiyok, 2000). “To express their grief, widows are sometimes required to sleep on the floor, abstain from taking baths, shave their hair, and wear dirty rags as clothes for as long as mourning lasts”. In a similar vein, “She is made to cook with broken pots and eat with unwashed hands” (Akumadu, 1998).

These practices, which stem from societal traditions and family beliefs, are harmful besides being extraordinarily harsh. Moreover, most of these rituals erode the dignity of the widows and also traumatize them. Besides exposure to diseases such as cholera, diarrhea, etc, occasioned by eating with unwashed hands, drinking water used to bathe the corpse could be poisonous. Worse still, any attempt to contest such practices is met with stiff resistance and sanctions. The confined widows, in the wake of these treatments, suffer from social degradation, an inferiority complex, and low self-esteem.

On further clarification, Fasonranti (2006) reported that in some Yoruba communities, a widow is expected to eat from broken plates and cook with broken pots, and on the seventh day, her hair is shaved to sever the bond between her and the dead husband. She is also expected to keep vigil and appears very sorrowful by wailing and crying profusely. If she fails to mourn, it is believed that she may become mentally deranged or forfeit the right to any benefit. After this, she goes into mourning proper, which could be for a period of three or four months (120 days) during which she

is to be of impeccable behavior so that her late husband’s spirit may gain quick entry into the community of his ancestral spirit. At the end of three or four months, a widow will perform the outing ceremony, which includes being washed in the night after having the final wailing, making some rituals that are expected to finally put the spirit of the departed soul to final rest and perform the “outing” rites which involves changing of dresses and being led to the market. The outing rites also involve the widow going to an elaborate party which is referred to as “ijade-opo” to mark the outing. With this, a widow will have to spend all she had left in shouldering the responsibilities of the ceremony. The widow then steps into the shoes of a provider, becoming the breadwinner of their family (Awoh, 2004).

On the inheritance right, the deceased husband’s property is shared among his children. But if the family is a polygamous one, the property is shared among the number of wives he had, (Olaniyi, 2010). However, relevant to the plight of widows is the protection provided under section 42 of the Nigerian constitution which protects women against all forms of discrimination on the grounds of sex (Afolaya, 2011). Also, section 15 of the Nigerian constitution provides for non-discrimination. But still, discrimination abounds in widowhood rites. This is evident in the fact that widowers are not expected to go through the ordeals that widows go through. These obnoxious, harmful, and inhuman treatments and practices are believed to be ways of according respect to the dead husband and separating the woman from the spirit of the dead. This belief is unfounded and untrue, it rather debases the woman and relegates her to the background. Also, the right to freedom, equality, and justice as contained in S. 17 of the constitution is grossly violated by the widowhood rites of Ilorin in Nigeria. Especially when they are widows. This is because most of the widows are not educated and knowledgeable about their rights. They are also

not empowered economically to pursue the enforcement of these rights. This is compounded by the fact that chapter II of the Nigerian Constitution 1999 (as amended) which provides for the education, socio-economic, cultural and general well-being of the individual is made non-justiciable by s. 6 (6)(c) of the Nigerian Constitution.

Interestingly, the Nigeria Constitution to ensure that the fundamental human rights guaranteed are realized, goes ahead to state expressly the right of persons to enforce their rights in the event of violation. The High Court has the jurisdiction to entertain matters relating to the violation of fundamental human rights. Yet women do not enjoy these rights on equal footing with men.

Coping actions or mechanisms for the widows are symptoms of deeper problems and addressing them directly can be ineffective or even counter-productive. The best approach is to discover the deeper cause of the problems which will ultimately result in the coping mechanism disappearing. If one is using deliberate theatrical methods during persuasion, feigning a coping mechanism makes it harder for the other person to broach an apparently stressful situation (Falana, 2010).

Widowhood changes the social and economic roles of women both in the house and the society. It alters the structure of the family. The effect is severe and it is based majorly on religion and culture. It appears to affect the safety, identity, and mobility of women and children; it affects their access to basic goods and services necessary for survival and their rights to inheritance of land and property. It impacts the community because widowed women have lost recognition. It has psychological effects coupled with insecurity. They are deprived of support from traditional sources which elongates the problem of economic hardship in fact in most cases the widows appear to be vulnerable to intimidation, violence abuse, or repudiation by society. This has even resulted in widows grieving in silence in addition to raising a

family. They are seen saying that their main reason for going on with in life is the responsibility of raising their dependent children.

On the challenges of widows, the widows are poor and uncared for by people who are supposed to give them succor and help. Thus, many widows face extreme poverty, discrimination, and dehumanizing treatment. They were miserably deprived of their social security and family support. Their children too are isolated, often in unhealthy conditions, physically abused, and at times without inheriting any property.

On the coping strategies, it was provided that there is a need for the government to make legislation prohibiting all the obnoxious widowhood practices. This especially will be geared towards extricating widows from all sorts of sufferings associated with widowhood. They should find and be given viable jobs and not depend solely on their husbands. Sheppard (2009) noted that more women are taking up industrial labour in modern times. Women are having more access to education and are becoming economically independent compared to traditional societies

Problem

The challenges faced by widows have pulled a rise to the need for people to be aware of the strategies and ways of implementing these challenges. As a result of this fact, there are many widows who find it very hard to cater to their needs and the needs of their children. The world needs to be aware of the challenges and also, the coping strategy in order to alleviate the pain, tension, and struggles they go through.

Nigeria has the poor socio-economic status of widows and women generally. From all indications, widowhood remains an important risk for transition into poverty. For instance, the imposition of restrictive and extensive mourning rites, such as seclusion, dress code, or feasting are all have great implications for the socio-economic status of

widows. Also, the traditional barriers to the assessment of land, capital, credit, employment, housing, and other means of livelihood also reduced the ability of widows to become economically secure.

In a related manner, Ogundipe (2009); Olaniyi (2010) observe that during the mourning period a widow cannot engage in any economic venture nor do any personal work to earn an income. Added to this is the outing ceremony in which a widow is expected to make an elaborate party for the outing (“ijade-opo”) where she will have to spend all she had left, shouldering the responsibilities.

The economic effect of widowhood as raised by Ogundipe (2009) indicates that a widow automatically suffers the loss of marital expectations and security especially with respect to maintaining and raising the children, which would have been the joint responsibility of the couple. This is concomitant with the inability to pay children’s school fees; provide adequate food; secure good accommodation; meet children’s needs and maintain a household.

The reason for this, according to Anyanwu (2005), was that most women depend more on their husband’s earnings and so the death of the spouse marks the beginning of a terrible crisis for such women. With these, widows and their children have continued to suffer in this part of the country.

Earlier researchers have tried to ameliorate this by conducting various research works. For instance, Falana (2010) worked on attitudes to death-related grief among the Yoruba people of Nigeria. He stressed how the Yoruba culture behaves and the rites that are done when a loved one (husband). Falana Bernard Akinlabi worked on Coping mechanisms/resources for young and old Widows in South West Nigeria; she gave helpful strategies that could help widows live well. Comfort Adeyemo worked on widowhood and its harmful practices: causes, effects, and the possible way out

for Widows and women folk where he highlighted how people of tribes and ethnic groups actually behave and the attitudinal norms that are forcefully exhibited. Olaniyi (2010) worked on problems of widowhood practice among Nigerian widows. He emphasized majorly on the challenges and possible lines of the dangers/risks involved.

Widowhood resulting from sudden death gives no room for a will or other preparations. Thus, property inheritance becomes a big challenge. For instance, it has been a long-standing custom in most parts of Nigeria, including Aworiland, for women not to inherit property (Oke, 2001). Women are almost always regarded as their husbands’ property and being themselves, property cannot aspire to own property (Orebiyi, 2002).

The seriousness attached to property in some cultures is reflected in the manner the properties of the deceased male members of the family are usually handled. Instances in which the relatives of the deceased insist on their right to inherit the property of the deceased, often to the exclusion of the wife/wives and children, can be a terrible plight for the widow(s). In spite of statutory and Islamic 6 laws which provide for women to inherit property following the death of their husbands, one noticeable problem among some people in Nigeria is that, in practice, legal or religious laws are often overridden by the customary laws of succession. Widespread practices among this local group reveal that women under traditional customary laws are often denied their rights to inheritance. The law ranges from denial of rights to commonly held property with their husbands die to lack of or restricted access to the children produced from such unions. It is most shocking that the cases of joint property ownership, and the family/relations of the deceased man do not consider this. Rather, the woman is completely ostracized and barred from having access to such joint property. In some cases, no consideration is given to the widow and her children by the extended family. In fact, the

widow without children is rarely considered in property inheritance.

Against this background, this study examines widowhood practices, challenges, and coping strategies among the Widows in Ilorin with a view to ascertaining the coping mechanisms of widows compared to their male counterparts. This is because the challenges arising from widowhood and property inheritance have created numerous problems for many widows in Ilorin. They have rendered many widows psychologically and economically incapacitated and the need for a critical appraisal becomes urgent.

Following all these issues surrounding the need for effective information and knowledge on the challenges of Widows and how they can cope, this present research is aimed at providing a substantial overview of the challenges involved in widowhood and strategies on how they can cope effectively.

Research Questions

The following research questions were raised to guide the study:

1. What are the challenges experienced by widows in the Ilorin metropolis?
2. What are the coping strategies employed by widows in the Ilorin metropolis?

Research Hypotheses

The following null hypotheses were tested in the study:

1. There is no significant difference in the challenges experienced by widows in the Ilorin metropolis based on age
2. There is no significant difference in the coping strategies employed by widows based on age
3. There is no significant difference in the challenges experienced by widows in the

Ilorin metropolis based on the level of education

4. There is no significant difference in the coping strategies employed by widows based on the level of education
5. There is no significant difference in the challenges experienced by widows in the Ilorin metropolis based on job type
6. There is no significant difference in the coping strategies employed by widows based on job type

Methods

A descriptive research design of survey type was used for this study.

The population is the entire group from which the researcher is interested in gaining information and upon which subsequent conclusions are drawn (Daramola, 2006). The population for this study consists of selected widows in Ilorin, Kwara state. The sample consisted of fifty widows randomly selected. The sampling technique that was used in this study was purposive sampling technique.

The instrument that was used for this study is a researcher self-developed questionnaire tagged "Widow Practices Questionnaire (WPQ)". The instrument consists of two sections A and B. Section A sought information about the demographic data of the respondents; such as age, gender, class, and religion, while Section B contained 20 items on the influence of stress on the academic performance of newly admitted students in university of Ilorin. The instrument is designed to obtain responses from respondents on the influence of stress on the academic performance of undergraduates. Section B requires respondents to select from options to reflect their perception of the influence of stress. Items in section B have responses that will be designed in a Four-point Likert-type rating scale of Strongly Agree, Agree, Disagree, and Strongly Disagree.

The corresponding items were developed by the researcher through consultation of different literatures, interactions with colleagues, and guidance from experts in the department.

Validation of the Research Instrument

Validity is often defined as the extent to which an instrument measures what it purports to measure (Kimberlin & Winterstein, 2008). Validity is the ability of an instrument to measure what it is supposed to measure. The content and face validation of the instrument was obtained.

The research instrument was validated by experts in the Counsellor Education Department, University of Ilorin for content validity. The content validity is to ensure the instrument measures the constructs of the study. Their comments and input were used to correct the instrument as appropriate.

Reliability of instrument

Reliability is an important psychometric property that needs to be taken into account when evaluating the usefulness of a specific measure (Hunsley & Mash, 2008). Based on psychometric theory, reliability refers to the consistency of measurements and can be defined as the „degree to which test scores are free from errors of measurement” (American Psychological Association, 2005). The reliability of the instrument was tested using test re-test reliability. The instrument was administered twice at intervals of two weeks on twenty (20) randomly selected respondents. The two set scores were analyzed using Pearson’s Product Moment Correlation (PPMC) and 0.76 was obtained.

In analyzing the data collected for this study, both descriptive and inferential statistical analyses were employed. The demographic data collected was analyzed using percentages and ranking order. In testing the hypotheses generated, t-test and Analysis of Variance (ANOVA) statistical measures

were used to analyze the hypotheses generated for the study at 0.05 level of significance.

Results

Demographic Data Analysis

The distribution of respondents by the demographic variables of the study is presented below (Table1).

Table 1. Distribution of Respondents by Demographic Data.

Variables	Frequency	Percentage
Age		
20-30 Years	20	40.0
31-50 Years	22	44.0
50 Years & Abv	8	16.0
Total	50	100.0
Qualification		
Degree	19	38.0
NCE	15	30.0
OND	8	16.0
SSCE	5	10.0
Pry. Sch.	3	6.0
Total	50	100.0
Job Type		
Trader	12	24.0
Entrepreneur	21	42.0
Civil Servant	17	34.0
Total	50	100.0

Table 1 shows the distribution of the respondents based on age, qualification, and job type. 20 (40.0%) respondents were within the range of 20-30 years. 22 (44.0%) respondents were within the age range of 31-50 years while 8 (16.0%) respondents are 50 years and above. Apparently, most of the widows are within the age range of 31-50 years. 19 (38.0%) respondents are degree holders. 15

(30.0%) respondents are NCE holders while 8 (16%) respondents are National Diploma holders. 5 (10.0%) respondents are SSCE holders and 3 (6.0%) respondents are primary school leaving certificate holders. Apparently, most of the respondents were degree holders. 12 (24.0%) respondents are traders, 21(42%) respondents are entrepreneurs while 17 (34%) respondents are civil servants. Apparently, most of the respondents are entrepreneurs.

Answering the Research Questions

Research Question One: What are the challenges experienced by widows in the Ilorin metropolis?

Table 2 shows the mean and rank order of the challenges experienced by windows in the Ilorin

metropolis, Kwara state. Indications on the table provided that items 9, 6, and 2 with mean scores of 3.58, 3.58, and 3.52 respectively were ranked 1st to 3rd and state that; Widows “endures psychosocial problems after partner’s demise”, “endures problem of poor governmental support” and “experience negative pressure from the family of the demise” respectively.

Ranked 8th, 9th and 10th were items 7, 5, and 3 with mean scores of 2.60, 2.32, and 1.68 respectively and state that; Widows “experience societal stigma and condemnation”, “enjoy no help from family member” and “can hardly care for wards after partner’s demise”. Since 8 out of the 10 items have mean scores above the 2.50 benchmark, it can be concluded that the widows experience challenges in the Ilorin metropolis, Kwara state as attested to on the items.

Table 2: Mean and Rank Order on Challenges Experienced by Widows. Source: Author’s Computation (2023)

<i>S/N</i>	Challenges faced by Widows. As far as am concerned, widows;	Mean	Rank
9	endures psychosocial problems after partner’s demise	3.58	1 st
6	endures problem of poor governmental support	3.58	1 st
2	experience negative pressure from the family of the demise	3.52	3 rd
4	are continuously ignored by the government	3.40	4 th
8	experience difficulties in correcting the emotional worries of the child single handedly	3.18	5 th
10	are hardly encouraged by religious leaders	3.04	6 th
1	are hardly provided with finance for survival	2.88	7 th
7	experience societal stigma and condemnation	2.60	8 th
5	enjoys no help from family member	2.32	9 th
3	can hardly care for wards after partner’s demise	1.68	10 th

Table 3. Mean and Rank Order on Coping Strategies Employed by Widows. Source: Author's Computation (2023)

	Coping strategies of widows. As far as am concerned, widows;	Mean	Rank
10	never depend on family's provision to survive since partner's demise	3.58	1 st
2	embrace grants from religious bodies and government for survival	3.54	2 nd
6	cope with gifts and luxuries provided by non-governmental groups for survival	3.42	3 rd
3	engage in late partner's business endeavor for survival	3.40	4 th
9	never disregards help from friends	3.40	4 th
8	embraces online funding for survival after partner's demise	3.06	6 th
1	source for financial help from friends and family for survival	2.80	7 th
5	are ever dependent on sales of valuables left by the late partner	2.60	8 th
7	engage in unethical practices such as fraud and prostitution for survival	2.30	9 th
4	engage in independent business for coping	2.22	10 th

Research Question Two: What are the coping strategies employed by widows in Ilorin metropolis?

Table 3 shows the mean and rank order of the coping strategies employed by widows in the Ilorin metropolis. Ranked 1st, 2nd and 3rd were items 10, 2, and 6 with mean scores of 3.58, 3.54, and 3.42 respectively, and state that; Widows "never depend on family's provision to survive since partner's demise", "embrace grants from religious bodies and government for survival" and "engage in late partner's business endeavor for survival".

Also, ranked 8th, 9th, and 10th were items 5, 7, and 4 with mean scores of 2.60, 2.30, and 2.22 respectively, and state that; Widows "are ever dependent on sales of valuables left by the late partner", "engage in unethical practices such as fraud and prostitution for survival" and "engage in independent business for coping" ranked the least of all the three items. Since 8 out of 10 items have mean scores above the 2.50 benchmark, it can be concluded that the Widows "never depend on family's provision to survive since partner's demise", embrace grants from religious bodies and

government for survival, cope with gifts and luxuries provided by non-governmental groups for survival among other strategies for survival as attested to on the items.

Hypotheses Testing

Six null hypotheses were formulated for the purpose of this study. The hypotheses were tested using t-test and Analysis of Variance (ANOVA) statistical tools at 0.05 alpha level.

Hypothesis One: There is no significant difference in the challenges experienced by widows in the Ilorin metropolis based on age.

Table 4 indicates that the calculated F-ratio of 5.90 is higher than the critical F-ratio of 3.00 with a corresponding p-value of .001 which is less than 0.05 level of significance. Since the calculated F-ratio is less than the critical F-ratio, the null hypothesis is therefore rejected; thus, there was a significant difference in the challenges experienced by widows in the Ilorin metropolis, Kwara state based on age.

Table 4. Analysis of Variance (ANOVA) showing the Respondents' Expression on Challenges Experienced by Widows based on Age. Source: Author's Computation (2023)

Source	SS	df	Mean Squares	Cal. F-ratio	Crit. F-ratio	p-value
Between Groups	42.018	2	21.009			
Within Groups	167.162	47	3.557	5.90	3.00	.001
Total	209.180	49				

Table 5. Analysis of Variance (ANOVA) showing the Respondents' Expression on Coping Strategies Employed by Widows based on Age. Source: Author's Computation (2023)

Source	SS	df	Mean Squares	Cal. F-ratio	Crit. F-ratio	p-value
Between Groups	468.241	2	234.121			
Within Groups	2612.319	47	55.581	4.21	3.00	.000
Total	3080.560	49				

Table 6. Analysis of Variance (ANOVA) showing the Respondents' Expression on Challenges Experienced by Widows based on Level of Education. Source: Author's Computation (2023)

Source	SS	df	Mean Squares	Cal. F-ratio	Crit. F-ratio	p-value
Between Groups	32.387	4	8.097			
Within Groups	176.793	45	3.929	2.06	2.27	.124
Total	209.180	49				

Hypothesis Two: There is no significant difference in the coping strategies employed by widows based on age.

Table 5 indicates that the calculated F-ratio of 4.21 is higher than the critical F-ratio of 3.00 with a corresponding p-value of .000 which is less than 0.05 level of significance. Since the calculated F-ratio is less than the critical F-ratio, the null hypothesis is therefore rejected; thus, there was a significant difference in the coping strategies employed by widows in the Ilorin metropolis, Kwara state based on age.

Hypothesis Three: There is no significant difference in the challenges experienced by widows in the Ilorin metropolis based on level of education.

Table 6 indicates that the calculated F-ratio of 2.06 is less than the critical F-ratio of 2.27 with a corresponding p-value of .124 which is greater than 0.05 level of significance. Since the calculated F-ratio is less than the critical F-ratio, the null hypothesis is therefore not rejected; thus, there was no significant difference in the challenges experienced by widows in the Ilorin metropolis, based on the level of education.

Hypothesis Four: There is no significant difference in the coping strategies employed by widows based on level of education.

Table 7 indicates that the calculated F-ratio of 2.06 is less than the critical F-ratio of 2.27 with a corresponding p-value of .203 which is greater than

0.05 level of significance. Since the calculated F-ratio is less than the critical F-ratio, the null hypothesis is therefore not rejected; thus, there was no significant difference in the coping strategies employed by widows in the Ilorin metropolis, Kwara state based on level of study.

Hypothesis Five: There is no significant difference in the challenges experienced by widows in Ilorin metropolis based on job type.

Table 8 indicates that the calculated F-ratio of 4.48 is higher than the critical F-ratio of 3.00 with a corresponding p-value of .004 which is less than 0.05 level of significance. Since the calculated F-ratio is less than the critical F-ratio, the null hypothesis is therefore rejected; thus, there was significant difference in the challenges experiences

by widows in the Ilorin metropolis, based on job type.

Hypothesis Six: There is no significant difference in the coping strategies employed by widows based on job type.

Table 9 indicates that the calculated F-ratio of 4.30 is higher than the critical F-ratio of 3.00 with a corresponding p-value of .001 which is less than 0.05 level of significance. Since the calculated F-ratio is less than the critical F-ratio, the null hypothesis is therefore not rejected; thus, there was no significant difference in the coping strategies employed by widows in the Ilorin metropolis, Kwara state based on job type.

Table 7. Analysis of Variance (ANOVA) showing the Respondents' Expression on Coping Strategies Employed by Widows based on Level of Education. Source: Author's Computation (2023)

Source	SS	df	Mean Squares	Cal. F-ratio	Crit. F-ratio	p-value
Between Groups	477.245	4	119.311			
Within Groups	2603.315	45	57.851	2.06	2.27	.203
Total	3080.560	49				

Table 8. Analysis of Variance (ANOVA) showing the Respondents' Expression on Challenges Experienced by Widows based on Job Type. Source: Author's Computation (2023)

Source	SS	df	Mean Squares	Cal. F-ratio	Crit. F-ratio	p-value
Between Groups	33.486	2	16.743			
Within Groups	175.694	47	3.738	4.48	3.00	.004
Total	209.180	49				

Table 9. Analysis of Variance (ANOVA) showing the Respondents' Expression on Coping Strategies Employed by Widows based on Job Type. Source: Author's Computation (2023)

Source	SS	df	Mean Squares	Cal. F-ratio	Crit. F-ratio	p-value
Between Groups	476.439	2	238.220			
Within Groups	2604.121	47	55.407	4.30	3.00	.001
Total	3080.560	49				

Discussion of Findings

The study revealed that the widows experience challenges such as endures psychosocial problems after their partner's demise, endures problems of poor governmental support, experience negative pressure from the family of the demise among others. The finding was supported by Fasonranti (2006) found that in some Yoruba communities, a widow is expected to eat from broken plates and cook with broken pots, and on the seventh day, her hair is shaved to sever the bond between her and the dead husband. She is also expected to keep vigil and appears very sorrowful by wailing and crying profusely. If she fails to mourn, it is believed that she may become mentally deranged or forfeit the right to any benefit.

The coping strategies employed by widows are; Widows never depend on the family's provision to survive after partner's demise, embrace grants from religious bodies and government for survival, and cope with gifts and luxuries provided by non-governmental groups for survival among others. The finding was in line with Falana (2010) whose study revealed that the best approach to coping with widowhood is to discover the deeper cause of the problems which will ultimately result in the coping mechanism disappearing. If one is using deliberate theatrical methods during persuasion, feigning a coping mechanism makes it harder for the other person to broach an apparently stressful situation.

Another finding revealed that there was a significant difference in the challenges experienced by widows in the Ilorin metropolis based on age. This was negated by Aransiola and Ige (2010) who found that widowhood practices are observed among the Yoruba to protect women of different ages from being harmed by the spirit of the husband; for the woman to prove innocence of the death of her husband and for the husband family to ascertain if the woman had been pregnant as at the time the husband died so that they can claim

responsibility and care for the woman among other reasons.

Findings also revealed that there was a significant difference in the coping strategies employed by widows based on age. This finding corroborates Fasoranti and Arunah (2007) who found that after the wailing periods, widows experienced several degradations and deprivation.

Among the Yorubas, the widow may be accused of killing her husband and therefore could be asked to swear with either the Holy Bible or the Holy Quran or through other traditional means to cope with her husband's death irrespective of the age of the woman.

Another finding revealed no significant difference in the challenges experienced by widows in the Ilorin metropolis based on their level of education. The study was negated by Olaniyi (2010) who found that problems of widowhood practice among Nigerian widows are not based on education but on tradition. He emphasized majorly on the challenges and possible lines of the dangers /risks involved.

Findings also revealed that there was no significant difference in the coping strategies employed by widows based on their level of education. This was in line with Sheppard (2009) who found that more women are taking up industrial labour in the modern times to cope with widowhood due to their level of education. Women are having more access to education and are becoming economically independent compared to traditional societies.

Another finding showed that there was a significant difference in the challenges experienced by widows in the Ilorin metropolis based on job type. The finding was negated by Anyanwu (2005) whose study revealed that most women depends more on their husband's earnings and so the death of the spouse marks the beginning of a terrible crisis for such women due to lack of job. With these, widows and their children have continued to suffer in this part of the country.

Findings also revealed that there was a significant difference in the coping strategies employed by widows based on job type. This was negated by Sheppard (2009) who found that more women are taking up industrial labour in modern times to cope with the death of their husbands. Women are having more access to education and are becoming economically independent compared to traditional societies. Also, Ilozue (2007), using Lagos state as a case study, it is actually when there exist greedy family members can then drag the properties with the widow, or sometimes, the attitude of the woman when the husband is alive determines the way she is treated. The in-laws will want to collect everything from her and throw her out of the house too if she was behaving badly to them before their brothers' death, but if not, there is no reason for taking the late husband's property and punishing her.

Conclusion

The study found that the widows experienced challenges such as endures psychosocial problems after their partner's demise, endures problems of poor governmental support, experience negative pressure from the family of the demise among others. The coping strategies employed by widows are; Widows never depend on the family's provision to survive after partner's demise, embrace grants from religious bodies and government for survival, and cope with gifts and luxuries provided by non-governmental groups for survival among others.

Recommendations

Based on the findings of the study, the following recommendations were made;

1. Widows should be encouraged and supported by the government and religious bodies due to their vulnerable situation.

2. Government and relevant stakeholders should endeavour to create measures and legislation that help protect the widows and preserve their rights as well as access to several benefits.
3. The widows should be encouraged to meet counsellors to disclose their problems, so that their challenges can be expertly addressed.

References

- Adekanye, B. (2008). *Educational research: Basic issues and methodology*. Ibadan: Wisdom publishers limited.
- Afolaya, B. (2011). *Problems associated with widowhood as expressed by widows in Ilorin metropolis*. Masters Dissertation, Ilorin University Nigeria.
- Akumadu, R.A. (1998). Plight and adjustment strategies of widows, in Danko Wasagu Local Government Area of Kebbi state Nigeria: Implications for counselling. *Journal of Research in Counselling Psychology*, 4(4), 29–45.
- Anyanwu, J.C. (2005). *Widowhood among the Igbo of Eastern Nigeria*. MSc Thesis, Unpublished. University of Bergen, Norway.
- Aransiola, A. & Ige, N. (2010). The status of widows among the Igbos of eastern Nigeria. *The Counsellor*, 16(1), 17-21.
- Awoh, M. O. (2004). Bereavement trauma and the coping ability of widow/ers. *The Nigerian Experience Journal Social Science*, 7(4), 249-254.
- Bernard, F. A. (2013). *Bereavement and health: The psychological and physical consequences of partner's loss*. Cambridge: England press.
- Bernard, J. (2005). *Widow to widow thoughtful practical ideas for rebuilding your life*. Cambridge: Deacps cross.
- Daramola, J. (2006). A description study to assess psycho-social adjustments of young widows in Mangalore. *International Journal of Scientific Research*, 3(11), 412-413.

- Ebele, O. C. (2001). *A practical guide to research writing (Revised Fifth Edition)*. Port Harcourt: University of Port Harcourt Press Ltd.
- Erinsho, M. (2000). *Widowhood Rites; Nigerian Women Collective Fight, a Dehumanizing Tradition*. Retrieved from <http://www.Accessinglibrary.com/coms2/summary-0286-8415050-IIM>.
- Fasonranti, A. O. (2006). Stress level of Nigeria widows. *The Counsellor*, 18(1), 68-75.
- Fasoranti, A. O. & Arunah, W. N. (2007). Identity loss and psychological crisis in widowhood. A re-evaluation. *International Journal of Ageing and Human development*, 26(3), 255-239.
- Ilozue, R. D. (2007). Widowhood Woes: The Bayelsa Experience. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 2(12), 65-72.
- Nwanegbo, H. H. (2007). Movement out of poverty among elderly widows. *Journal of Gerontology Social Science*, 50(6), 5240-5249.
- Nwosu, G. N. (2007). *Stress management in organizations, universities and political circle*. Enugu: Cecta Ltd.
- Nzewi, A. (2001). *Problems and adjustment needs, of literate widows in Kwara State*. Masters Dissertation Ilorin University Nigeria.
- Ogundipe, F. (2009). The effects of widowhood on the health status of older persons. *International Journal of Aging and Human Development*, 21(1), 2-25.
- Oladunni, F. S. (2005). *Widows' Needs Assessment: Case Study of North carrion Social Units Partnership in Development Research No. 44*.
- Olaniyi, C. M. (2010). The double standard-widow good. *The Counsellor*, 15(1), 173-179.
- Olayinka, N. P. (2009). *Social interaction patterns and life satisfaction of a group of elderly widowed blacks*. Paper presented at the 37th Annual scientific meeting of the Gerontological Society of America.
- Oniye, A. O. (2000). *A cross ethnic study of stress levels support systems and adjustment strategies among widows in Nigeria*. Unpublished PhD. Thesis department of guidance and counselling, University of Ilorin, Ilorin.
- Orebiyi, M. A. (2002). *Honoring widows indeed Africa women theologian*. Ibadan: Daystar Press.
- Potash, T. S. (1986). *Life changes in random sample of middle aged illness*. Springfield IL: Chardec Thomas.
- Yvonne, P. & Browning, G. (2002). *Functional assesment and outcome measures for rehabilitation health professional*. Gaithersburg: Aspen.

**NEXUS BETWEEN PERSONAL FACTORS AND PRACTICE
OF SELF-MEDICATION AMONG PRIMARY SCHOOL TEACHERS
IN OYO STATE, NIGERIA**

Authors:

Oladele Omolara (Ph.D)¹
Prince Abubakar Audu University, Anyigba,
(Nigeria)

Muraina Kamilu Olanrewaju (Ph.D)²
Prince Abubakar Audu University, Anyigba,
(Nigeria)

Muraina Kehinde Maruf³
Al-Hikmah University Ilorin (Nigeria)

Reviewers:

Ferenc Mező (Ph.D)
University of Eszterházy Károly (Hungary)

Katalin Mező (Ph.D)
University of Debrecen (Hungary)

...and two anonymous reviewers

Omolara, Oladele; Olanrewaju, Muraina Kamilu & Maruf, Muraina Kehinde (2024). Nexus between Personal Factors and Practice of Self-Medication among Primary School Teachers in Oyo State, Nigeria. *Special Treatment Interdisciplinary Journal [Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat]*, 10(1),101-107. DOI [10.18458/KB.2024.1.101](https://doi.org/10.18458/KB.2024.1.101)

Abstract

The purpose of this study was to examine the nexus between personal factors and the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State. Five hundred participants constituted the study's sample out of which only 476 were used after data administration. Both the independent and dependent variables were measured with validated instruments with 0.85 reliability co-efficient and the data obtained was analyzed using the Pearson Product Moment Correlation (PPMC) Statistical method. Two research hypotheses were formulated and tested at a 0.05 level of significance. The result showed that there was a significant relationship between poverty and the practice of self-medication among primary school teachers ($r = .823$; $p < 0.05$) as well as between illiteracy and the practice of self-medication among primary school teachers ($r = .643$; $p < 0.05$). The implication of this showed that poverty and illiteracy level had significant impacts on the practice of self-medication among primary school teachers. In view of these findings, it was recommended that educational stakeholders should frequently organize seminars and workshops for primary school teachers, especially in rural areas on the dangers of self-medication.

Keywords: Poverty, Illiteracy, Practice of self-medication and Primary school teachers

Discipline: pedagogy, social science

---

¹ Oladele Omolara (Ph.D), Faculty of Education, Prince Abubakar Audu University, Anyigba (Nigeria). E-mail address: oladeleomolara2016@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-0717-2335>

² Muraina Kamilu Olanrewaju (Ph.D), Faculty of Education, Prince Abubakar Audu University, Anyigba (Nigeria). E-mail address: muraina_kamilu@yahoo.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1399-1590>

³ Muraina Kehinde Maruf, Faculty of Education, Al-Hikmah University Ilorin (Nigeria). E-mail address: imranmaruff@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8467-5168>

Absztrakt**A SZEMÉLYES TÉNYEZŐK ÉS AZ ÖNGYÓGYÍTÁS GYAKORLATA KÖZÖTTI KAPCSOLAT A NIGÉRIAI OYO ÁLLAM ÁLTALÁNOS ISKOLAI TANÁRAI KÖRÉBEN**

A tanulmány a személyes tényezők és az öngyógyítás gyakorlata közötti kapcsolatot vizsgálja a nigériai Oyo államban élő általános iskolai tanárok körében. Módszer: a mintát ötszáz résztvevő alkotta, amelyből az adatfelvétel után csak 476-ot használtak fel. Mind a független, mind a függő változókat validált eszközökkel mérték 0,85 megbízhatósági együtthatóval, és a kapott adatokat a Pearson Product Moment Correlation (PPMC) statisztikai módszerrel elemezték. Két kutatási hipotézist fogalmaztak meg és teszteltek 0,05-ös szignifikanciaszinten. Eredmények: szignifikáns kapcsolat van a szegénység és az öngyógyítás gyakorlata ($r = .823$; $p < 0,05$), valamint az analfabetizmus és az öngyógyítás gyakorlata ($r = .643$; $p < 0,05$) között az általános iskolai tanárok körében. Konklúziók: a szegénység és az írástudatlanság jelentős hatással van az öngyógyítás gyakorlatára az általános iskolai tanárok körében. Ajánlasként megfogalmazták, hogy az oktatásban érdekelt felek rendszeresen szervezzenek szemináriumokat és workshopokat az öngyógyítás veszélyeiről, különösen a vidéki területeken élő általános iskolai tanárok számára.

Kulcsszavak: szegénység, írástudatlanság, öngyógyítás gyakorlata és általános iskolai tanárok

Diszciplínák: neveléstudomány, társadalomtudomány

Introduction

According to the World Health Organization (WHO) (2010) defined self-medication as the selection and use of medicines to treat self-recognized illnesses or symptoms. Inappropriate self-medication practice results in wastage of resources increase the chance of drug resistance, and causes serious health problems such as adverse drug reactions, treatment failure, misuse of medications, and drug dependence (Bekele et al., 2016). Despite this, self-medication may reduce health costs and save the time spent waiting to see doctors for minor health problems (WHO, 2010; Muraina and Kamaldeen, 2022). Currently, self-medication is becoming a worldwide public health problem. The study report showed that up to 80% of drugs in developing countries were purchased without a prescription (Shokrzadeh et al., 2019). There are many determinants associated with self-medication practice, but this study shall look at low income (poverty) and lack of exposure (stinginess or illiteracy).

Similarly, the study conducted in Iran showed that more than two-thirds of individuals had a history of self-medication practice (Muraina and Kamaldeen, 2022; Shokrzadeh et al., 2019). Studies showed that most of the male and female teachers in primary schools were practicing self-medication, for example, in Nigeria (Adeyemi and Muraina, 2015), Nagara (Johnson et al., 2016), 79.9%, 92.4%, and 78.6% of the teachers, respectively practiced self-medication as a result of poverty, low income (Muraina and Hassan, 2022), urban residence, greater availability of the medical product, unavailability of means of transport, ability to self-manage the symptoms, and increase of pharmaceuticals advertisements (Shokrzadeh et al., 2019).

However, one of the main reasons is the easy availability of over-the-counter drugs without a medical prescription. In such a scenario, self-medication provides a cheaper substitute for those who cannot afford the cost of clinical service. A study from Nepal reported that poor socioeconomic

status, the high cost of medicines, the lack of availability of physicians in rural areas, and difficulties in accessing modern healthcare were the major reasons for self-medication (Johnson et al., 2016).

A number of studies done in the past reported that the rise in self-medication was attributed to a number of important and controllable factors. The main contributors could be related to lifestyle, socioeconomic factors, easy access to drugs, the increased potential and predilection to treat or manage certain illnesses through self-care, and greater availability of medicinal products were some of the causes of self-medication among people (Johnson et al., 2016).

Thus, the factors leading to self-treatment include age and gender, patient satisfaction with the healthcare provider, the price of the drugs, educational level, and socio-economic factors. Decreased healthcare budget may be an alarming reason in developing countries like Nigeria. Interactions between prescribed drugs and the drugs taken for self-medication is an important risk factor of which health care providers must be aware. However, this is difficult to reconcile with the fact that economic reasons (poverty) were commonly cited for self-medication (Johnson et al., 2016).

Illiteracy, on the other hand, earlier reports from a study from Nigeria showed that the commonest groups of medication prone to self-medication include anti-malarial and antibiotics. The indiscriminate use of drugs as self-medication has various harmful effects. The increased intake of analgesics may lead to adverse hepatic, renal, and gastrointestinal effects (Garofalo et al., 2015). The lack of compulsory information about medicines and the side effects due to its abuse shakes the basics of medication safety guidelines.

The greater prevalence of self-medication among primary schoolteachers could well be due to the better educational level or accessibility to the Internet. Thus, the perception of illness and in-

cessant advertising, among others, has increased the spread of self-medication accounting for about 2.9 - 3.7 % of causes of death in hospitals due to drug-drug interactions (Garofalo et al., 2015).

Despite the increased practice of self-medication among primary school teachers all over Nigeria, the majority are unaware of the harmfulness of self-medication, media exposure, the urgency of the problem, and trivial health problems (Johnson et al., 2016; Muraina and Kamaldeen, 2022).

Accordingly, individuals practiced self-medication for different purposes. Studies reported that headache, fever, cough (Parakh et al., 2013), gastrointestinal diseases, respiratory tract infections, maternal/menstrual, eye diseases, skin diseases, injury, and sexually transmitted diseases were common indications of self-medication practice (Garofalo et al., 2015, Johnson et al., 2016; Kassie et al., 2018).

Statement of the Problem

It has been observed that both male and female teachers in primary schools are commonly involved in the practice of self-medication, without complete knowledge about the therapy they are taking. Although there are many studies estimating the causes of self-medication worldwide, very few studies have been conducted in Nigeria to study the practice of self-medication among primary school teachers. Since further knowledge acquisition is allowed as teachers advance in various courses, researchers attempted to evaluate the change in the practice of self-medication lead to this research work 'Nexus between personal factors and practice of self-medication among primary school teacher in Oyo State'.

Purpose of the Study

The study examines the nexus between personal factors and the practice of self-medication among

primary school teachers in Oyo State. Other objectives of the study include:

1. Examine the relationship between poverty level and practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State.
2. Examine the relationship between illiteracy level and practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State.

Research Hypotheses

The following two null hypotheses were formulated and tested at a 0.05 level of significant.

1. There is no significant relationship between the poverty level and the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State.
2. There is no significant relationship between illiteracy level and the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State.

Methodology

The design is descriptive of the survey type. It was considered appropriate because the study does not require manipulation of variables, but seeks primary school teachers' responses to the questionnaire on the nexus between personal factors and

the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State. The population for this was 2, 946 public primary school teachers in 148 schools in Oyo State. The sample of this study consisted of 500 primary school teachers who crossed the area and were chosen through a multi-stage sampling procedure. The first stage involved the use of simple random sampling techniques to select 10 local government areas (LGAs) in the State. The second stage involved the use of simple random sampling techniques to select 10 public primary schools in each LGA. The third stage involved the use of a simple random sampling technique to select 5 teachers from each school selected. Out of 500 questionnaires distributed only 476 were retrieved and used for data analysis. The instrument used for the study was a structured research questionnaire. The instrument was validated and a Cronbach Alpha value of 0.85 was obtained. Two research hypotheses were generated and tested at a 0.05 level of significance. Data were analyzed using Pearson Product Moment Correlation (PPMC) statistics.

Results

Research Hypothesis One: There is no significant relationship between the poverty level and the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State.

Table 1: Significance relationship between poverty level and practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State

Variable	Mean	SD	DF	N	r	p	Remark
Poverty	38.03	11.62					
Self-Medication	40.12	15.33	476	478	.823	.000	Significant

The table 1 above showed that there was a significant relationship between the poverty level and the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State ($r = .823$; $p < 0.05$). The implication of this showed that poverty had significant influence on the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State.

Research Hypothesis Two: There is no significant relationship between illiteracy level and the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State.

The table 2 above showed that there was a significant relationship between illiteracy level and the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State ($r = .643$; $p < 0.05$). The implication of this showed that teacher illiteracy level had a significant influence on the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State.

Discussion

The first hypothesis revealed that there was a significant relationship between the poverty level and the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State ($r = .7774$; $p < 0.05$). The implication of this showed that poverty level had a significant influence on the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo

State. This is in line with (Muraina and Kamaldeen, 2022; Shokrzadeh et al., 2019) who opined that most of the male and female teachers in primary schools were practicing self-medication, for example, in Nigeria (Adeyemi and Muraina, 2015; Johnson et al., 2016), 79.9%, 92.4%, and 78.6% of the teachers, respectively, practiced self-medication as a result of poverty, low income (Muraina and Hassan, 2022), urban residence, greater availability of the medical product, unavailability of means of transport, ability to self-manage the symptoms, and increase of pharmaceuticals advertisements (Shokrzadeh et al., 2019).

Johnson et al. (2016) argue that one of the main reasons is the easy availability of over-the-counter drugs without medical prescription. In such a scenario, self-medication provides a cheaper substitute for those who cannot afford the cost of clinical service, high cost of medicines, lack of availability of physicians in rural areas, and difficulties in accessing modern healthcare were the major reasons for self-medication.

A number of studies done in the past reported that the rise in self-medication was attributed to a number of important and controllable factors. The main contributors could be related to lifestyle, socioeconomic factors, easy access to drugs, the increased potential and predilection to treat or manage certain illnesses through self-care, and greater availability of medicinal products were some of the causes of self-medication among people (Johnson et al., 2016).

Table 2: Significant relationship between illiteracy level and practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State

Variable	Mean	SD	DF	N	r	p	Remark
Illiteracy	35.98	10.74					
Self-Medication	41.47	15.98	476	478	.643	.002	Significant

The second research hypothesis showed that there was a significant relationship between illiteracy and the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State. The implication of this showed that illiteracy level had a significant influence on the practice of self-medication among primary school teachers in Oyo State.

This is consistent with the previous research of Garofalo et al. (2015) who were of the opinion that the lack of compulsory information about medicines and the side effects due to its abuse shakes the basics of medication safety guidelines. The greater prevalence of self-medication among primary school teachers could well be due to the better educational level or accessibility to the Internet. Thus, the perception of illness and incessant advertising, among others, has increased the spread of self-medication accounting for about 2.9 - 3.7 % of causes of death in hospitals due to drug-drug interactions (Garofalo et al., 2015).

Muraina and Kamaldeen (2022) despite the increased practice of self-medication among primary school teachers all over Nigeria, the majority are unaware of the harmfulness of self-medication, media exposure, the urgency of the problem, trivial health problems). Accordingly, individuals practiced self-medication for different purposes. Studies reported that headache, fever, cough, gastrointestinal diseases, respiratory tract infections, maternal/menstrual, eye diseases, skin diseases, injury, and sexually transmitted diseases were common indications of self-medication practice (Kassie et al., 2018; Muraina and Kamaldeen, 2022).

Conclusion

Although it is recommended to improve the self-care orientation, but the lack of knowledge about rational drug usage and the uncontrolled availability of drugs has led to numerous healthcare issues.

There is an urgent requirement to control the drugs available in the market. Strict laws, control over misguiding advertisements, and healthcare education for all are imperative. The use of drugs as self-medication is mostly due to the poverty and illiteracy that are very common among primary school teachers.

Recommendations

1. Educational stakeholders should frequently organize seminars and workshops for primary school teachers, especially in rural areas on the dangers of self-medication.
2. Non-governmental organizations should also support Government efforts to sensitize and create awareness for the teachers.
3. Proper knowledge about drugs and the associated adverse effects is essential for the communities and the healthcare providers. This will also prevent the mortality and morbidity due to irrational self-medication of drugs.

References

- Adeyemi, A. O and Muraina, K. O. (2015). Personological Factors and Sexting Behaviour among in-school Adolescents: Implications for Counselling Psychology. *International Journal of Educational Studies*, Vol. 12 (3), 15-28.
- Bekele, S. A., Argaw, M. D., and Yalew, A. W. (2016). Magnitude and factors associated with self-medication practices among university students: the case of Arsi university, college of health science. *OALib*, 3 (6), 1–15. doi:[10.4236/oalib.1102738](https://doi.org/10.4236/oalib.1102738)
- Garofalo, L., Di Giuseppe, G., and Angelillo, I. F. (2015). Self-medication practices among parents in Italy. *BioMed Resources International*, 580-650. doi:[10.1155/2015/580650](https://doi.org/10.1155/2015/580650)
- Johnson, D., Hima, S. S., Teena, A., Kumaraswamy, M., and Rajveer-Singh, C. (2016). Self

- medication practice among medical, pharmacy and nursing students. *International Journal of Pharmaceutical Science*, 8 (7), 1–6.
- Kassie, A. D., BerhanuBoru, B., and Habtamu-Sewunet, M. (2018). Self-medication practice and associated factors among adult household members in Meket district, Northeast Ethiopia. *BMC pharm. Toxic.* 19 (1), 15. doi:[10.1186/s40360-018-0205-6](https://doi.org/10.1186/s40360-018-0205-6)
- Muraina, K. O & Hassan, A. A. (2022). Assessment of Life Satisfaction among Retired Kwara State Civil Servants Amidst Covid-19 Pandemic Lockdown. *Quality of Life Journal (QoLJ)*, Vol. 13, No. 1&2, 5-11.
- Muraina, K. O & Kamaldeen, R. T. (2022). Poverty and Marital Instability as Determinants of Child Molestation Amongst Secondary School Instructors in Kwara State. *Indonesian Journal of Creative Counselling (IJCC)*, Vol. 2, No. 1, 1-8.
- Parakh, R., Neha, S., Kriti, K., and Richa, P. (2013). Self-medication practice among engineering students In an engineering college in North India. *Journal Phytopharmacology*, 2, 30–36.
- Shokrzadeh, M., Reza, H., Danial, J., Jafar, J., and Yaghoub, S. (2019). Self- medication practice and associated factors among adults in Gorgan, north of Iran. *Iranian Journal of Health Sciences*, 7 (2), 29–38. doi:[10.18502/jhs.v7i2.1062](https://doi.org/10.18502/jhs.v7i2.1062)
- World Health Organization. (2010). *Responsible self-care and self-medication; A worldwide review of consumers' survey*. Ferney-Voltaire, France: The World Self-Medication Industry

MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK / METHODOLOGICAL STUDIES

A KISEGÍTŐ-ISKOLA KEZDŐ LÉPÉSEI A XIX-XX. SZÁZAD FORDULÓJÁN MAGYARORSZÁGON

Szerző

Pornói Imre (PhD)¹
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Lektorok:

Varga Imre (PhD)
Szegedi Tudományegyetem (Magyarország)

Mező Katalin (PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

...és további két anonim lektor

Pornói Imre (2024): A kiegészítő-iskola kezdő lépései a XIX-XX. század fordulóján Magyarországon. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat*, 10(1), 111–118. DOI [10.18458/KB.2024.1.111](https://doi.org/10.18458/KB.2024.1.111)

Absztrakt

A 19. század végi közoktatási törekvések közül kiemelkedett a népiskolai tankötelezettség. Jelentős számban voltak olyan tanköteles gyerekek, akiknek testi-lelki állapota nem tette lehetővé, hogy népiskolába járjanak. Számukra nemzetközi szinten is keresték azokat a lehetőségeket, amelyek segítségével a társadalom hasznos tagjaivá válhatnak. Ezt a fogyatékos gyermekek kiegészítő iskolája biztosította. A századfordulón ennek szükségessége nemcsak a szakemberek, hanem a kormány számára is világossá vált. A századelő pedagógiai sajtója is foglalkozott e tanulók felvételi lehetőségeivel, tanítóik képzésével, tanításuk módszertanával, jövőbeni elhelyezkedési lehetőségeikkel.

Kulcsszavak: kiegészítő iskola, gyógypedagógia, gyenge tehetségű gyermek

Diszciplína: neveléstudomány

Absztrakt

THE FIRST STEPS OF THE AUXILIARY SCHOOL AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES IN HUNGARY

Among the public education efforts at the end of the 19th century, the compulsory school attendance. There were a significant number of compulsory school children whose physical and mental condition did not allow them to attend public schools. For them, they also looked for opportunities at the international level that would help them become useful members of society. This was provided by the auxiliary school for disabled children. At the turn of the century, the need for this became clear not only to professionals, but also to the government. The pedagogical press of the turn of the century also dealt with the admission possibilities of these students, the training of their teachers, their teaching methodology, and their future employment opportunities.

Keywords: auxiliary school, special pedagogy, child with weak talents

Discipline: pedagogy

---

¹ Pornói Imre (PhD), Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar, Debreceni Egyetem (Magyarország). E-mail cím: pornoi.imre@ped.unideb.hu

Bevezetés

A Révai Nagy Lexikona a kisegítő iskolát, mint a gyengetehetségű gyermekek számára felállított osztályok és iskolák önálló elnevezéseként használta. Ezen iskolákban a gyógypedagógiai eljárások mellett a népiskola redukált tantervét nevezték meg, mint ismérvet. Mindezek hozzájárultak, hogy az életben való boldoguláshoz szükséges legfontosabb ismeretekhez hozzájuthassanak az ide járó tanulók. Az iskolában alkalmazott módszereiben a gyermek egészségi állapotára való koncentráció jelentkezett, s kiemelt fontosságot kapott az érzékszervek gyakorlása mellett a manuális készségek fejlesztése is. (Révai N.L., 1914:672)

Előzmények

Az 1887-ben Gothában tartott német tanítógyűlésen Kielhorn braunschweigi tanító értekezett a gyenge elméjű gyermekek számára felállítandó kisegítő iskolákról és osztályokról. Kielhorn a kisegítő iskolák és osztályok első feladatának, azok befogadását nevezte meg, akik 2 év elemi iskolai tanulást követően sem tudtak a szellemileg ép tanulókkal együtt haladni. Fontosnak látta, hogy a kisegítő iskola tanulói számára megfelelő erkölcsi tartást, egyszerűséget, és életkedvet biztosítson, megszabadítva őket testi fogyatkozásaiktól és problémáiktól, s olyan hasznos tevékenységek elsajátításához segítse őket, melyek lehetőséget teremt számukra az önálló életre. A kisegítő iskolák nevelési elveként az orvos-lélektani alapot nevezte meg, mivel a lelki élet különböző zavarait a korai testi zavarok következményeként határozták meg. A tanítók alapvető feladataként határozta meg a gyermekek testi-lelki fogyatkozásainak vizsgálatát, megfigyelését. Ezen tanulók legfontosabb nevelési tényezőjeként különösen az engedelmisségre szoktatást emelte ki.

A gyenge tehetségű gyermekek oktatásával kapcsolatban emelte ki, hogy a sok ismeret adása nem lehet számukra fő cél. Ezzel szemben az életben érvényesíthető ismeretek fontosságát hangsúlyozta,

mely a nevelés szolgálatába állított oktatást jelentette. Az oktatási módszerek tekintetében a folyamatos koncentrációt emelte ki, mely során az oktatásnak mindig a gyermek leginkább fejlesztendő területeit kell célba vennie. Ezt segíti elő a közvetlen szemléletből való kiindulás elve. Az oktatás legfontosabb módszertani elvárása az volt, hogy semmit sem szabad ismertnek tartani, a gépies gyakorlást el kell utasítani, s elsősorban az érdeklődés felkeltését kell biztosítani. Ezek biztosítására a gyermekek számára feldolgozható, befogadható tanítási anyagra volt szükség, mely alkalmazkodott a gyermekek alacsony szellemi színvonalához.

A tanítótól mind dicséretben, mind a feddésben igazságosságot, szeretetteljes légkör kialakítását, s kifejezőmódjában az egyszerűséget és érthetőséget vártak el. Fontos kritériumként határozták meg a gyermek családjával való kapcsolatteremtést, mely az otthoni nevelés és oktatás befolyásolását is jelentette az iskola befejezését követően is. A tanítók mellett kiemelkedő szerepet kaptak az elmekortanban jártas orvosok kisegítő iskolai jelenléte. (Kielhorn, 1887.773-774, 815-816,831-833)

Roboz József, aki az emberbarát Tanintézetek Országos szakfelügyeletével megbízott Váci M. Kir. Országos Siketnéma Nevelő-és Tanítóképző – Intézeti igazgató volt, 1898-ban foglalta össze a gyengetehetségűek oktatásáról meglévő ismereteket. Megfogalmazása szerint míg a nem normális értelmű gyerekek oktatására szolgáló idióta intézetek már felállításra kerültek, addig az épérzékű, de gyengébb értelmi képességű gyerekek népiskolai oktatása nem volt megoldott. Ők a normális gyerekekkel együtt nem voltak oktathatóak, mivel nem tudtak lépést tartani osztálytársaikkal, de a gyengeelméjűek intézeteibe sem voltak beíráthatóak. Azaz a gyengetehetségű gyerekek sem a hülyék, sem a gyengeelméjűek közé nem voltak sorolhatóak, s szakszerű oktatással megközelíthették a normális értelmi szintet. Mivel egyfajta átmenetet képeztek a normalitás és a hülyeség között, ezért mind a tanítók, mind az orvosok nehezen határozhatták

meg a gyengetehetség fogalmát. Pedig kiemelésükre a normál osztályokból több okból is szükséges volt. A nagylétszámú elemi iskolai osztályokban nem volt lehetőség egyéni foglalkozásra, s az ilyen gyerekek fokozatosan és folyamatosan lemaradtak tanulmányaikban. Magatartásukat pedig tévesen hanyagsággal, makacssággal, engedetlenséggel azonosították, ezért szigorúsággal, sűrű büntetéssel honorálták, mely következtében bántortalanokká, visszahúzódottakká, s önbizalomvesztettekké váltak. Ráadásul az osztálytársak állandó gúnyolódásának is ki voltak téve, mely lelkük durvulását, s kedvük elvesztését okozhatták. (Roboz, 1898:17)

A kiségitő iskola szükségessége

Az Éltes Mátyás rendelkezésére álló adatok szerint a gyengetehetségűek és gyengeelméjűek aránya a tankötelezett 6-15 éves korosztályban Magyarországon a nemzetközi adatokhoz hasonlóan 1,5-2%-ot tett ki. (Éltes,1915:108) Ők vehettek részt eredményesen kiségitő-iskolai oktatásban.

Az 1910-es népszámlálás adatai szerint 2 204 294 6-11 éves tankötelest tartottak nyilván, akik közül fenti arányokat figyelembe véve a gyengetehetségű, kiségitő-iskolai nevelésre szorulóak száma 33.074 fő volt. (Éltes,1915:108.) Ebből következett, hogy minden településen, ahol ezernél több 6-15 éves gyermek élt, a statisztikai számítások alapján legalább 15 gyengetehetségű tanuló volt, kiségitő-iskola felállítására lett volna szükség, mely iskolán kívüli gondoskodásukat és támogatásukat is elláthatta volna. (Éltes,1915:109.)

A kiségitő-iskola felállításának nemzetgazdasági jelentőséget is tulajdonítottak, mivel megakadályozhatta, vagy legalább tompíthatta annak lehetőségét, hogy a korlátolt képességekkel rendelkezők koldussá, csavargóvá, prostituálttá, bűncselekmények elkövetőivé váljanak. Így a társadalmat terhelő réteg helyett teljes, vagy részleges munka-és keresőképességgel rendelkezők kerülhettek ki ezen iskolákból. Ennek arányát 75%-ra becsülték. (Éltes,1915:112.)

Kowarik Mihály a Pozsony-városi evangélikus tanítóegyesület közgyűlésén 1912.november 1-én tartott előadásában állt ki a mellett, hogy a gyengetehetségű gyermekek számára nem a nyilvános iskolák, hanem a kiségitő iskolák valók, hiszen az átlagnál szellemileg gyengébbeknek itt tudtak olyan speciális foglalkozást, nevelést és oktatást biztosítani, mely részben lehetőséget adhatott a népiskolába való visszatérésre, s hasznos tevékenységekre való szoktatással, a kézügyesség fejlesztésével lehetőséget kaphattak a különböző gazdasági ágazatokban való elhelyezkedésre. Ezek mellett fontosnak tartotta a hibás beszédű gyermekek számára a kiségitő iskolában biztosított különleges kiejtési gyakorlatok folytatását. Ezért az evangélikus egyház számára is nélkülözhetetlennek látta kiségitő iskola létrehozását. (Kowarik,1913:34)

Kormányzati intézkedések

Az 1868:XVIII.tc.2.§-a szerint a népiskola látogatása alól felmentést kaptak, akik „a testileg vagy szellemileg gyenge gyerekeket, a tisztí orvos bizonyítására, az iskolaszék (117.§) rövidebb vagy hosszabb időre fölmentheti az iskolába járás kötelessége alól.”(1868.XXXVIII.tc.) Számukra a népiskolai iskoláztatottság megoldását jelentette a kiségitő iskola megjelenése.

A kiségitő iskoláknak a közoktatási struktúrában elfoglalt helyét jelezte, hogy szakfelügyeletét a VKM közvetlenül, illetve a gyógypedagógiai intézetek országos szaktanácsa által gyakorolták. Mivel fenntartási költségei magasabbak voltak a népiskolainál, ezért zömmel állami fenntartásúként működtek, de ettől függetlenül a budapesti állami kiségitő iskola által használt tantervet kellett elfogadniuk irányadóként. Az elemi iskolai gondnokságok és iskolaszékek működési körét is kiterjesztették a kiségitő iskolákra. A kiségitő iskolákban működő tanítók óraszámát heti 24 órában határozták meg, függetlenül attól, hogy rendelkeztek-e, avagy sem gyógypedagógiai képesítéssel. (Hivatalos Közlöny, 1910:53-54.)

A megvalósulás

Az 1900-ban létrehozott budapesti állami kisegítő iskola, mely több évig egy bérházban működött, 1907-ben kapott a főváros által ingyen átengedett területen új intézeti épületet, így már az adott tanévre 120 fővárosi gyengetehetségű gyermek folytathatta tanulmányait, az ingyenes orvosi rendeléssel, a tetőn elhelyezett játszótérrel, tágas udvarral, a gyermekek tisztálkodását biztosító záporfürdővel (zuhanyzókkal), kézügyességfejlesztő műhelyekkel berendezett intézményben. Kiemelkedő fontosságát jelezte, hogy az új épületet 1907 november 16-án a VKM miniszter jelenlétében adták át (Vasárnapi Újság, 1907:885.)

Nemzetközileg kisegítő iskolákat hoztak létre Magyarországon és Németországon kívül Svájcban, Angliában, Belgiumban és Ausztriában is, a Német Segítőiskolák Szövetsége tanácsai és segítsége jóvoltából, kiemelve azok társadalom-egészségügyi (social-hyginische), és társadalom-gazdasági (social-ökonomische) létjogosultságát. (Pekár,1906:26)

A kisegítő iskolák számának lassú növekedését Juba Adolf részben hovatarozásuk körüli bizonytalanságok okozták. A kisegítő-iskolákat ugyanis kivonták a rendes iskolahatóságok irányítása alól és a gyógypedagógiai intézetek közé tették. Juba a népiskolával való szoros kapcsolatot emelte ki, mellyel szemben állt Éltes Mátyás álláspont-jával (Juba,1909:3)

A gyengetehetségű gyermek

A gyenge testalkat miatt a 6 évesek inkább 4 éveseknek látszódnak. De a normál testalkatúak nehézkes járása bizonytalan egyensúlyérzését is a sajátságok közé sorolták. A szabálytalan koponyaalak, a vastag alsó ajkak és nehezen mozgatható nyelv, a hiányos fogazat, a kifejezéstelen tekintet, a nagyothallás, a nyitott száj, az érzékeny bőr, a görvélykór, az ótvarosság mint külső jegyek mellett a gyermekek korához képest félénkek, nyugtalanok, zavartak, ügyetlenek, rosszkedvűek, figyelmetlenek,

gyenge emlékező tehetségű. Mindezek alapján s legjobb akarat mellett sem képesek osztálytársaikkal együtt haladni (Roboz, 1898:14-15).

Éltes Mátyás 1905-ben adott közérdekű tudnivalókat oktatásukról. Megfogalmazása szerint a gyengetehetségűnek „általában azt a gyereket tartjuk, aki rendes iskolába járás mellett, az általánosan használt képzési eszközök rendszeres alkalmazása dacára, a népiskolának egykorú, közepes tehetségű növendékeivel együtt haladni,-illette ezen iskola előirt tananyagát elsajátítani-nem képes.” (Éltes,1905: 5.)

Oktatásukat, nevelésüket a népiskola helyett a kisegítő iskolára kellett bízni, azzal a céllal, hogy az a tanulók egyéniségének legyen megfelelő, s előrehaladása esetén vissza lehessen adni a népiskolának, s olyan ismereteket biztosítson számukra, melyek révén a gazdaság és a társadalom hasznos tagjaivá várhatnak. (Éltes 1905). Az eredmények elérésére képtelen kisegítő-iskolai tanulók idióta-intézetekbe való utalását, a haladást és fejlődést mutatókat a népiskola megfelelő osztályába való visszaküldését emelte ki 1906-ban Éltes Mátyás. E két csoporton kívül a harmadikat a gyengetehetségűek alkották, kik tanulmányaik 15-16 éves korban való befejezését követően gyakorlati életpályákon tudtak elhelyezkedni.(Éltes, 1906:342.)

A kisegítő-iskolába kerülés

Éltes Mátyás 1916-ban számolt be a gyermeki intelligencia-vizsgálatának eredményeiről. Az abnormális gyerekek vizsgálatánál két tényező vizsgálatára került sor. Az egyik az elmaradás ténye, a másik az elmaradás ideje volt. Míg a tanító távol akarta tartani őket az iskolától, hivatkozva az 1868:XXXVIII.tc. 2.§-ára, addig az orvos a diagnózis felállításában volt érdekelt. A problémát annak a megállapítása jelentette, hogy a szellemi fejlődés megállásáról, avagy csak a fejlődés lassúságáról beszélhetek. Nehezítette a döntést az a tény is, hogy a különböző képességek egymásól eltérően fejletlenek maradhattak, stagnálhattak,

illetve fejleszthetőek voltak. A gyengetehetségük-nél meg lehetett állapítani, hogy ugyan a normálisokhoz képest több évvel elmaradtak, ám szellemi fejlődésük kisebb-nagyobb késéssel, de hasonló irányba haladt (Éltes,1916:323).

Binet megállapításának helyességét támasztották alá Éltes vizsgálati eredményei is. Ezek a hülyék a 3, a gyengeelméjűek a 7, a gyöngetehetségűek a 10 éves intelligencia-kort nem lépte át. A kiegészítő-iskolába történő tanulói kiválasztás szempontjából fontos eredmény volt, hogy mindazok a 8-9 évesek, akik 2 évvel, illetve azok a 10-12 évesek, akik 3 évvel maradtak el az adott intelligencia szinttől, ők nem voltak normálisnak tekinthetők. Ebből következett, hogy a kiegészítő iskolába járók nagy többsége két, vagy több évnyi lemaradást mutattak.

Ugyanakkor Éltes vizsgálatában a kiegészítő-iskolai tanulók 11%-ának intelligencia kora egybeesett az életkorral, 15%-ánál egy év, 17%-ánál két év volt a két kor közötti eltérés, azaz ezeket a tanulókat nem kellett volna kiegészítő-iskolába irányítani. A gyakorlat viszont az volt, hogy minden gyenge tanulót a kiegészítő-iskolába küldték, annak ellenére, hogy ép intelligenciájú volt, s csak a gyakori iskolaváltoztatások, mulasztások, családi problémák akadályozták őket tanulmányaikban.(Éltes, 1916:325.)

Az intelligenciát értelmi képességként, s nem tudásként és tanultsággként értelmezték, ezért az intelligenciát és a tanulni tudást, az iskolai követelményeknek való megfeleltetés különválasztását tartották hangsúlyozandónak. Így a megfelelő intelligenciával rendelkező tanulók is elmaradhettek iskolai tanulmányaikban, s alacsonyabb intelligenciával is nagyobb iskola tudást mutathattak azok, kiknek képességeit akarattuk tudott pótolni.

Ennek megfelelően kihangsúlyozták, hogy az intelligencia és a tanulni tudás nem lehet azonos. A kiegészítő iskolába való felvétel komplex együttműködést feltételezett tanító és orvos között. az orvosi lelet és a tanítói tapasztalaton túl volt szükség a Binet-féle módszer alkalmazására (Éltes,1916:328)

A gyengetehetségű gyermekek tanítása

Úgy vélték, hogy számukra nem használhatóak az elemi népiskolai olvasókönyvek. Különösen ellemeztek a természetrajzi és történelmi elmélkedéseket. A hosszabb iskolai szünetek sem jelentettek pihenőt a gyengetehetségű tanulóknak. Ezzel szemben inkább a változatosságot ajánlották a tanításban, így félóránál hosszabb időt nem ajánlottak egy foglalkozásra. A váltást követően a korábbi félóra lényeges elemeinek kis bővítését tartották szükségesnek. A félórás foglalkozások közötti 5 perc szünetet tornázással töltötték, s az első két órát követően társasjátékkal foglalkoztak, mert az jobban erősítette az elmét, mint a direkt tanítás.

A kiegészítő osztályokban 9-12 óra és 14-17 óra között folyt a tanítás kivéve novemberet és decembert. A tömeges tanítás és a karban való mondatás helyett a tanulás során az egyéni haladás játszott szerepet, azaz minden tanulóval külön-külön kellett foglalkozni. (Schön,1903:266)

A németországi Mannheim egyik népiskolájában működő különleges osztályrendszerrel a jobb tehetségűek, a gyengébb tehetségűek, s az igen gyenge tehetségűek osztályba sorolását oldották meg. Ezek közül utóbbiaknak álltak rendelkezésre a segítő osztályok. Számukra egyéni pedagógiai és egészségügyi előrehaladást, speciális tevékenységeket biztosítottak a kislétszámú osztályokban (Pekár, 1906:91). Ugyan a gyengetehetségű gyermeket a népiskola rendszeres szakoktatásban nem tudta részesíteni, de mind figyelemmel, mind foglalkoztatással segíthette őket a népiskola. Különösen fontosnak látták, hogy a tanítók fogadtassák el a tanulókkal a gyengetehetségű gyermekeket, elejét véve testi és lelki bántalmazásuknak, türelemre és jóindulatra nevelve őket.(Hercsuth, 1909:11)

A kiegészítő iskolák tanítói

„A gyengék tanítójának legjobb kvalifikációja az, ha annyira le tud ereszkedni a gyengeelméjűekhez,

hogy az értelem legkezdetlegesebb nyilvánulásait is képes felismerni és fejleszteni. Az ilyen tanító tagadhatatlanul magasabban áll, mint az, aki tehetős növendékeket vezet a tudás lépcsőin felfelé” (Éltes,1905:26) Éltes ajánlása szerint csak azok válasszák ezt a pályát, aki hajlamot érezne hozzá. Úgy vélte, hogy képzésük mind elméletileg, mind gyakorlatilag csak kiegészítő iskolával lehet kapcsolatos.

Magyarországon már az 1897/98.tanévben szervezett elméleti és gyakorlati tanfolyamot a gyengeelméjűek országos intézetében. E tanfolyamon behatóan foglalkoztak a szellemi rendellenességekkel, mind pedagógiai, mind orvosi szempontból. A korábban a fogyatékosok oktatására képesítő tanfolyamokat az 1900/1901. tanévtől gyógypedagógiai tanfolyammá egyesítették, mely biztosította a hülyék, a gyengeelméjűek, és a gyengetehetségűek oktatását ellátók kiképzését. Szükségesnek látták az alacsonyabb óraszámok (heti 24 óra) és a magasabb bérézés biztosítását a leendő tanítók számára (Éltes,1905:26-27).

Kiemelkedő fontosságú volt az orvosi és a pedagógiai beavatkozás összehangolása. az orvos feladata volt a növendékek felvételénél a gyengetehetségűség testi háttérének megállapítása, s annak meghatározása, hogy szükséges, avagy sem az orvosi gyógykezelés, s mennyiben képezhető a gyermek. A testi gyengeséghez olyan lelki zavarok is társultak, melyek orvosi beavatkozást igényeltek. A tanító által a gyermek emlékezetében, figyelmében, érzékelésében tapasztaltakat egybevetették az orvosi vizsgálat eredményeivel, s a gyermek fejlődéséről közös naplót vezettek. Az orvos részt vett a tantestületi üléseken is, s a tanulók felvételén túl a népiskolába való visszahelyezésén át egészen a pályaválasztás eldöntéséig. Fontos feladata volt a testi hibák és az érzéki fogyatkozások megállapításánál, a testi fejlődés problémáinak felderítésében, s mind a tanulókat, mind az egész iskolát érintő egészségügyi intézkedések meghozatalában (Éltes,1905:27-29).

A tanítók képzése

A kiegészítő-iskolai tanítók képzéséről és továbbképzéséről 1913-ban Essenben folytattak eszmecserét. A korábbi tanfolyamokat ugyan eredményesnek, de a 3 hetet rövidnek tartották, így a 240 órára történő átszervezéséről döntöttek. Az ún. alsó tanfolyamot a már legalább 3 éve a pályán lévők számára indították azzal a céllal, hogy kiegészítő-iskolai munkakört láthassanak el. E tanfolyam mellé a már kiegészítő-iskolai tanítók számára is szerveztek ún. felső tanfolyamot, tudományos alapozású ismeretekkel látva el a résztvevőket. Ez tartalmilag azt jelentette, hogy a tanfolyam hallgatói bepillantást kaptak a gyógypedagógia lényegébe és részleteibe., s ezek mellett elsajátíthatták a nevelői eljárás módszertanát is. A képzésben résztvevők a tanítókon kívül széles réteget képviseltek. A javítóintézetekben, árvaházakban, iskolákban, kiegészítő iskolákban dolgozó orvosok, lelkészek mellett a siketnémák és vakok intézeteinek tanítói, s a tanítóképző-intézeti tanárok is. Kritériumként állították fel, hogy a felső tanfolyamra jelentkezőknek az alsó tanfolyam elvégzése mellett a kiegészítő iskolai-tanítói tevékenységet is fel kellett mutatniuk.

Az alsó tanfolyamon a hallgatók megismerkedtek a kiegészítő-iskola lélektani alapjaival, történeti fejlődésével, irodalmával és szervezetével. Különös gondot fordítottak a pedagógiai alapelvek közül a módszerre, a nevelésre és a gondoskodásra. Fontos szerepet játszott a gyakorlat, mely részben a kiegészítő-iskolában tartott órák hospitálását, s gyakorlati tanítást is jelentett. Ezt egészítették ki a kézügyesség fejlesztését is szolgáló műhelymunkák, melyek Fröbel módszertanára és eszközeire épültek. Speciális hospitálásokon és tanítási gyakorlaton i részt kellett venniük a beszédhibások és az iskolai ortopédia és gyógytorna tanfolyamokon, s a rövidlátók, s nagyothallók iskoláiban Ez a kiegészítő-iskola testi és lelki egészségtanába való éléleti bevezetésre épült.

A felső tanfolyam tananyagát már olyan orvosi ismeretek adták, mint az élettan és az agybonctan, a

gyöngelméjűség és a rendellenes lelkiállapotok pszichopatológiája, a kisegítő – iskolákra vonatkozó egészségügy és gyógytorna, a fonetika és beszédjavítás. A pedagógia tudományán belül foglalkoztak az általános és tapasztalati lélektannal laboratóriumban, a vakok, siketnémák és nagyothallók pedagógiájával, s az alkalmazott nevelési elvekkel. A gyakorlatok során tanítási órákat tartottak, megismerték az intézeteket és iskolákat, s lehetőséget kaptak a rendellenességek felismerésére és megállapítására. De ezeken túl a családdal való kapcsolat és viszony kialakítására is betekintést kaptak. Külön tanulmányozták a szociális prevenció lehetősége mellett a problémákat előidéző okokat, s megoldásuk lehetőségeit is. Ezt egészítette ki a szociális gondoskodásról és a területet érintő jogszabályokról, törvényes intézkedésekről és a gyermekbíróóságokról szóló ismeretek.

Az orvosi tanfolyamokon a gyermekkor ideg-és lelki betegségeivel, az ifjúkor gyöngelméjűség típusaival és pszichopátiájával, a krónikus látási és hallási zavarokkal, s azok kezelésével, a hang-és beszédszervek problémáinak patológiájával és kezelésével, az iskola-egészségtannal, különösen annak gyakorlati alkalmazásával a kisegítő-iskolákban és a gyöngelméjűek intézeteiben, az iskolai gyógytornával, a szociális gondoskodás formáival, s a gyermekpszichológiával. Bevezetést kaptak a pedagógiába, s megismerték a kisegítő-iskola lényegét és céljait. Ismeretekre tettek szert a pszichológiai és gyógypedagógiai laboratóriumok tevékenységéről, s a gyógypedagógiai, elmekórtani, pedagógiai irodalomról és könyvtárakról, s az orvospedagógiai határkérdésekről (Éltes,1913:395).

Fenntartási költségek

Előzetes felmérések alapján egy Budapesten létrehozandó 120 gyöngetehetségű tanuló befogadására alkalmas kisegítő-iskolában az egy tanulóra jutó éves költséget 133 forintban ugyanezt vidéken egy 60 fős hasonló iskolában 105 forintban látták

reálisnak. E költségek alacsony szintjét mutatja, hogy ugyanakkor ez a költség a váci siketnéma intézetben 361, a budapesti vakok intézetében 521, a szintén budapesti képezhető hülyék és gyöngelméjűek intézetében 510, a kolozsvári siketnéma intézetben 306, a temesvári siketnéma intézetben 202, az aradi siketnéma intézetben 200, a kaposvári siketnéma intézetben 170 forintot tett ki. Azaz a gyöngetehetségű tanulók oktatása egy főre számítva kevesebbe került a speciális intézményekben oktatottakhoz, neveltekhez képest, igaz jóval nagyobb létszámuk miatt nagyobb állami költségvetési összegek felhasználását igényelték (Roboz,1898:53-54).

A kormányzati támogatást jelzi, hogy amennyiben a település vállalta a kisegítő iskola helyiségeinek, s azok fenntartási költségeinek (fűtés, világítás, takarítás) biztosítását, a kultuskormányzat állta a tanerők illetményeit, s tanszerekre, egyéb dologi kiadásokra 300 koronát, az orvosok tiszteletdíjára pedig 100 koronát adott (Tóth,1913:8).

Kilépés az életbe

A kisegítő iskola közművelődési feladata mellett filantróp feladatot is ellátott az iskola elhagyása után is segítve, támogatva volt növendékeiket. Ezt segítették a létrehozott Kisegítő-iskola- egyesületek, melyek tagjai pártfogásukkal segítették elő munkahelyi elhelyezkedésüket, s jogi támogatási is nyújtottak nekik. Ez magában foglalta a gyakorlati életpályákra való kiképzésüket mestereket, gazdákat keresve számukra. Az egyesületek külön felügyelőket alkalmaztak a volt növendékek folytonos ellenőrzésére, hogy szükség esetén védelembe tudják részesíteni őket az elzülléssel, az akut elmebajokkal, az alkoholizmussal, a prostitúcióval, a kizsákmányolással és a bűnözéssel szemben.(Éltes,1905:31)

Az 1906-ban Nürnbergben tartott iskolaegészségügyi kongresszuson a segítő-iskolákról elhangzott előadásban kiemelték, hogy a segítő-iskolának kiemelt feladata, hogy az iskola elhagyását követően

figyelmet fordítson volt növendékeire. Ehhez az orvosok, jogászok, lelkészek együttműködésének szükségességét emelték ki. (Pekár, 1906:25.)

Eredmény

Az 1900-ban létrehozott budapesti állami kiegészítő iskola 40-dik évfordulóján Magyarországon már 24 kiegészítő iskola működött, melyek a budapesti mintát követték. A bővülés jelezte, hogy elkerülhető a fogyatékos gyermekek zárt intézeti nevelése. A módszerek vonatkozásában kiemelendő Decrolyé, illetve az ún. globális módszer alkalmazása (Baranyai, 1940:3-4.).

Irodalom

1868:XXXVIII.tc. a népiskolai közoktatás tárgyában.

Baranyai Géza (1940): *A budapesti állami kiegészítő iskola évkönyve az 1939-40. iskolai évről*. Kiadta az iskola igazgatósága, Budapest

Éltes Mátyás (1913): Kiegészítő-iskolai tanítók képzése. *Néptanítók Lapja* XLVI. (39.) 2-4.

Éltes Mátyás (1915): Hol kellene hazánkban kiegészítő-iskolákat állítani? A gyermek. *A Magyar Gyermektanulmányi Társaság Közlönye* 9. 107-112.

Éltes Mátyás össz.(1905): *Közérdeklő tudnivalók a gyengétehetségű gyermekek oktatására szolgáló kiegészítő-iskoláról*. Gyógypaedagogiai könyvtár 6..

Éltes Mátyás(1906):Javítóintézeteink és a gyógypaedagogia. *Magyar Paedagogia*. 15. 337-350.

Éltes Mátyás (1916): A gyermeki intelligencia vizsgálatának részletes eredményei. *Magyar Paedagogia*. 25. 315-332.

Hercsuth Kálmán(1909): Gyengétehetségű gyermekek. *Néptanítók Lapja*. XLII. (39.) 10-11.

Hivatalos Közlöny 1910 XVIII.évf. 5.sz. Kiadja a m.kir. Vallás –és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest 53-54.

Juba Adolf(1909): A Gyengétehetségű Gyermekek Oktatása. *Néptanítók Lapja*. XLII.. 45. 2-4.

Kielhorn(1887): Gyöngé elméjű gyermekek számára való iskola. *Néptanítók Lapja*. XX. (97.).773-774., 104.sz.815-816., 105.sz.831-833.

Kowarik Mihály(1913): A kiegészítő iskoláról. *Evangelikus Népiskola*. XXV.(2.) 32-36.

Pekár Károly(1906): *A Nürnbergi Iskola Egészségügyi Kongresszus*. A Nemzeti Nőnevelés Folyóirat Külön Kiadása. Budapest.

Révai Nagy Lexikona.11. kötet.(1914) Budapest Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság.

Roboz József (1898): *A Gyengétehetségűek oktatása*. Lampel Róbert (Wodianer F.és Fiai) Cs.és Kir.Udv. Könyvkereskedés. Budapest.

Schön József (1903): Eredményes nevelés és oktatás a kiegészítő osztályokban. *Magyar Pedagogia* 12. 257-267.

Tóth István (1913): Az állami kiegészítő-iskola célja és szervezete. *Néptanítók Lapja*. XLVI.(42.).6-8.

Vasárnapi Újság (1907): A Budapest Állami Kiegészítő Iskola. 54.(44).

KONFERENCIA/CONFERENCE

**IX. KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS
KONFERENCIA PROGRAMJA**

**PROGRAM OF THE 9TH 'SPECIAL TREATMENT' INTERNATIONAL
INTERDISCIPLINARY CONFERENCE**

**IX. KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS
KONFERENCIA
9TH 'SPECIAL TREATMENT' INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY
CONFERENCE
Program**

PLENÁRIS ELŐADÁSOK /PLENARY SECTION

10.00-10.10	Megnyitó ünnepség Közreműködők: Mező Katalin (PhD) és Tóth Norbert (Drs) DE GYGYK valamint a DE GYGYK gyógypedagógia szakos hallgatói
-------------	--

	<p>Opening ceremony Contributors: Katalin Mező (PhD) and Norbert Tóth (Drs) DE GYGYK and students of DE GYGYK</p>
10.10-10.20	<p>A konferencia résztvevőinek köszöntése Biczó Gábor (PhD, Prof) A DE GYGYK tudományos dékánhelyettese, tanszékvezető egyetemi tanára</p> <p>Welcoming the participants of the conference Gábor Biczó (PhD, Prof) Deputy Academic Dean of DE GYGYK, Head of Department University Professor</p>
10.20-10.30	<p>A konferencia résztvevőinek köszöntése Kiss Attila Hajdúböszörmény város polgármestere</p> <p>Welcoming the participants of the conference Attila Kiss Mayor of the Hajdúböszörmény City</p>
10.30-10.40	<p>A konferencia résztvevőinek köszöntése Dr. Mező Ferenc A Különleges Bánásmód Interdiszciplináris Folyóirat főszerkesztője EKKE, egyetemi docense</p> <p>Welcoming the participants of the conference Ferenc Mező (PhD) Editor-in-Chief of the Interdisciplinary Journal of 'Special Treatment' Associate Professor, EKKE</p>
10.40-11.30	<p>Plenáris előadás <i>A különleges bánásmód gyógypedagógiai pszichológiai megközelítésben</i> Előadó: Bolla Veronika (PhD) Az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karának egyetemi docense</p> <p>Plenary lecture <i>The Special Treatment in the Aspect of the Psychology of Special Education</i> Lecturer: Veronika Bolla (PhD) Associate Professor at the Faculty of Special Education, Bárczi Gusztáv ELTE</p>
11.30-11.40	<p>Meglepetés előadás Felkészítő: Dr. Árkosi Julianna DE GYGYK adjunktus</p>

	Surprise performance Prepared: Julianna Árkosi (PhD) DE GYGYK, assistant professor
11.40-11.50	A plenáris ülés zárása / Closing of the plenary session
11.50-12.30	Ebédpszünet Kísérő programok: kiállítás megtekintése a Parafa Gallérián A DE GYGYK bejárása Lunch break Accompanying activities: Exhibition at the Cork Gallery Tour of the DE GYGYK

**SZEKCIÓ ÜLÉSEK/SECTION
ELSŐ SÁV/ FIRST ZONE: 12.30-13.45**

1. szekció

**Konduktív pedagógiai és speciális mozgásfejlesztési eljárások
a sajátos nevelési igényű gyermekek/tanulók ellátásában**

Szekcióvezető:

Mező Katalin (PhD)

DE GYGYK, főiskolai docens

12.30-12.45	<i>Nézetek a konduktori szakértelemről</i> Túri Ibolya (PhD) Simmelweis Egyetem Pető András Kar, főiskolai docens
12.45-13.00	<i>Konduktorok szerepe az inkluzív nevelés előkészítésében</i> Zsebe Andrea (PhD) Simmelweis Egyetem Pető András Kar dékán, főiskolai tanár Mátyásiné Kiss Ágnes Simmelweis Egyetem Pető András Kar, igazgató Hodász Kata Simmelweis Egyetem Pető András Kar, tanársegéd
13.00-13.15	<i>A gerincdeformitások megjelenése és megelőzésének módszerei</i> Müller Anetta (Prof., PhD) Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Sportgazdaság és menedzsment Intézet, egyetemi tanár

13.15-13.30	<i>Mozgássérült személyek gépjárművezetési tapasztalatai az érintettek és az oktatók szemszögéből</i> Oraveczi Adrienn (PhD) Simmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézet, tudományos munkatárs
13.30-13.45	<i>Autizmus spektrumzavarral élő gyerekek mozgásfejlesztésének módszerei</i> Müller Anetta (Prof., PhD) Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Sportgazdaság és menedzsment Intézet, egyetemi tanár

Section 2

**Education and Care of Children/Students with Special Educational Needs
English Language Section**

Section Leader:

Magdolna Nemes (PhD)

University of Debrecen

Faculty of Education for Children and Special Educational Needs, college associate professor

12.30-12.45	<i>Early childhood Education for Children with Special Needs: Dilemmas and Challenges</i> Gabriella Kállai (PhD) ELTE Bárczi Gusztáv Faculty of Special Needs Education, senior lecturer (Hungary)
12.45-13.00	<i>Preschool Teachers' Attitudes and Preparation in the Implementation of Inclusive Education</i> Lii Lilleoja (PhD) Tallinn University, lecturer (Estonia)
13.00-13.15	<i>School-Based Innovative Practices in Specific Learning Disabilities: STICORDI Model</i> Sinan Kalkan (PhD) Çanakkale Onsekiz March University, Education Faculty, Çanakkale, assistant professor (Türkiye)
13.15-13.30	<i>Teachers' Perceptions Regarding the Integration of Digital Learning for Autism Spectrum Disorders (Asd) Students in Inclusive Classrooms</i> Nor Amalina Binti Rusli (Drs.) Doctoral School of Human Sciences, University of Debrecen, Hungary, (Malaysia)
13.30-13.45	<i>Innovative Methods of Teaching Languages to Learners with a Specific Learning Difficulty</i> Nemes Magdolna (PhD) DE GYGYK, college associate professor (Hungary)

3. szekció

A nevelés társadalmi és nevelés-tudományi megközelítései I.

Szekcióvezető:

Bocsi Veronika (PhD, habil)

DE GYGYK, egyetemi docens

12.30-12.45	<i>Az óvodáskorú gyermekek ellenálló képességének előmozdítása: Egy akciókutató program eredményei</i> Erdei Róbert (PhD) Miskolci Egyetem, BTK Tanárképző Intézet, egyetemi docens
12.45-13.00	<i>Kognitív kompetenciák felmérése hátrányos helyzetű óvodások körében Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében</i> Szerepi Sándor (PhD) DE GYGYK, egyetemi docens
13.00-13.15	<i>A társadalmi háttérváltozók szerepe az iskolaválasztásban</i> Inántszy Pap Ágnes (PhD) Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, főiskolai docens
13.15-13.30	<i>A Magyar Ifjúság 2020 adatbázisának másodelemzése: középiskolások idegennyelv-használatának vizsgálata</i> Markovics Katalin (Drs) Debreceni Egyetem, HTDI Neveléstudományi Doktori Program
13.30-13.45	<i>Az olvasás gyakoriságát alakító tényezők ifjúsági mintában</i> Bocsi Veronika (PhD) DE GYGYK, egyetemi docens

4. szekció

A képességek és készségek fejlesztésének korszerű útjai

Szekcióvezető:

Mező Ferenc (PhD)

A Különleges Bánásmód Interdiszciplináris Folyóirat főszerkesztője, egyetemi docens

12.30-12.45	<i>„Zsonglőrködés a hatékony tanuláshoz” - új készségek elsajátítását ösztönző módszerek az Óbudai Egyetem fakultatív képzésén</i> Prokai Piroska mestertanár Óbudai Egyetem, Budapest
12.45-13.00	<i>A társasjátékok előnyei a szociális készségek fejlesztésében és a közösségépítésben</i> Juhász Orchidea (PhD) Közösségi Szolgálati Iroda (KÖSZI), irodavezető, Miskolci Egyetem
13.00-13.15	<i>„Nagy lépés kis cipőben” - avagy minden az Ovi-Sportról, amit eddig tudunk</i> Rábai Dávid (PhD) DE GYGYK, adjunktus

13.15-13.30	<p><i>Kreatív részképességek: a flexibilitás szerepe a kreativitásban</i> Mező Ferenc (PhD) Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger, egyetemi docens Mező Katalin (PhD) DE GYGYK, főiskolai docens</p>
13.30-13.45	<p><i>Kreatív részképességek: az originalitás szerepe a kreativitásban</i> Mező Katalin (PhD) DE GYGYK, főiskolai docens Mező Ferenc (PhD) Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger, egyetemi docens</p>
<p>Section 5 Cultural Diversity, Cultural Knowledge I. - English Language Section</p> <p>Section Leader: Norbert Tóth (Drs.) DE GYGYK, assistant lecturer</p>	
12.30-12.45	<p><i>Assimilation and Acculturation processes in the study of inter-ethnic marriages</i> Nazira Nurkozahyzy Abdinassir (Drs.) Doctoral School of History and Ethnology Ethnography and Cultural Anthropology Program, University of Debrecen, Hungary (Kazakhstan)</p>
12.45-13.00	<p><i>Redefining Women's Societal Roles among the Bukusu Community of Bungoma County in Western Kenya</i> Damaris Simuli Werunga (Drs.) Doctoral School of History and Ethnology Ethnography and Cultural Anthropology Program, University of Debrecen, Hungary (Kenya)</p>
13.00-13.15	<p><i>Mythological Creature "Vampire" in the Cinematography of South Slavic Countries: Vampire in Films "Leptirica" and "Holy Place" - Folkloric Juxtaposition</i> Milena Medojevic (Drs.) Department of Ethnography, Faculty of Arts, University of Debrecen, Program of Ethnography and Cultural Anthropology, PhD School of History and Ethnography, Hungary (Montenegro)</p>
13.15-13.30	<p><i>Lent and Easter in the Philippines: Catholic religious practices in the discourse of gender performativity</i> Jose Antonio Lorenzo Tamayo (Drs.) Department of Ethnography, Faculty of Arts, University of Debrecen, Program of Ethnography and Cultural Anthropology, PhD School of History and Ethnography, Hungary (Philippine Islands)</p>

13.30-13.45	<p><i>The Local Wisdom of Luang Islands: Hygeralai of History Aspect</i> Efilina Kissiya (Drs.) Department of Ethnography, Faculty of Arts, University of Debrecen, Program of Ethnography and Cultural Anthropology, PhD School of History and Ethnography (Hungary), History Education Study Program, Faculty Teacher Training and Education Science-Pattimura University (Indonesia) & Gabor Biczó (Prof., Dr.) DE GYGYK, főiskolai tanár</p>
<p>6. szekció A nevelés múltja és jelene a társadalmi hatások függvényében</p> <p>Szekcióvezető: Pornói Imre (PhD) DE GYGYK, főiskolai tanár</p>	
12.30-12.45	<p><i>A higiénéről szóló diskurzus a néptanítók szerepvállalása vonatkozásában a Néptanítók Lapjában a Klebelsberg-korszak első éveiben</i> Frank Tamás (PhD) Simmelweis Egyetem Pető András Kar, Budapest, adjunktus</p>
12.45-13.00	<p><i>A nehezen nevelhető gyermek problémájának elméleti és gyakorlati vonatkozásai a két világháború közötti Magyarországon</i> Pornói Imre (PhD) DE GYGYK, főiskolai tanár</p>
13.00-13.15	<p><i>Suicidal Crisis in the Face of Social and Vocational Reintegration / Öngyilkossági válság a társadalmi és szakmai reintegrációval szemben</i> Anna Boguta The Pontifical University of John Paul II in Krakow (Poland)</p>
13.15-13.30	<p><i>A játszóterek pedagógiai elemzése – egy paradigmaváltás tanulságai</i> Fenyő Imre (PhD) DE GYGYK, egyetemi docens Fekete Anna DE GYGYK hallgató</p>
13.30-13.45	<p><i>Eredményességi és hatékonysági mutatók a pedagógiai szakszolgálatokban</i> Tózsza-Rigóné Nagy Judit (PhD) Miskolci Tankerületi Központ, Miskolc, szakmai vezető, oktatáskutató</p>
13.45-14.00	<p>SZÜNET/BREAK</p>

SZEKCIÓ ÜLÉSEK/ SECTION
MÁSODIK SÁV/SECOND ZONE: 14.00-15.15

7. szekció

A sajátos nevelési igényű gyermekekkel/tanulókkal kapcsolatos teoretikus és empirikus megközelítések

Szekcióvezető:

Pető Ildikó (PhD)

DE GYGYK, egyetemi docens

14.00-14.15	<i>A tanulási zavar azonosításának új lehetőségei – A valószínűségi változókra alapozott diagnosztika</i> Vida Gergő (PhD) Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, egyetemi docens
14.15-14.30	<i>Diszlexiások képességmintázatának hatása az idegennyelv-tanítás négy alapkészségére</i> Kovács-Csatári Annamária (PhD) DE GYGYK, óraadó
14.30-14.45	<i>Integrálunk? Integrálunk. Az egyéb pszichés fejlődési zavart mutató gyermekek integrációja- tapasztalatok egy kérdőív alapján</i> Burom Katalin Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Gyógypedagógiai Intézet, mesteroktató
14.45-15.00	<i>Mérsékelt intellektuális képességzavarral élő tanulók adaptív funkcionálási szintjének hatása a szülők szubjektív megterhelés érzetére</i> Nagy Erika DE GYGYK mesteroktató
15.00-15.15	<i>Értelmileg akadályozott gyermekek étkezése</i> Pető Ildikó (PhD) DE GYGYK, egyetemi docens

Section 8

Current Issues of Educational Science
- English Language Section

Section Leader:

Magdolna Nemes (PhD)

University of Debrecen

Faculty of Education for Children and Special Educational Needs, college associate professor

14.00-14.15	<i>Supporting Students with Anxiety in their Studies</i> Tiiu Tammemäe (PhD) Tallinn University, School of Educational Sciences, associate professor (Estonia)
14.15-14.30	<i>Participation in Sports Among Disadvantaged Slovak Children</i> Židek Péter (PaedDr.) Selye Janos University, Faculty of Education, assistant professor (Slovakia)
14.30-14.45	<i>The Theory of Multiple Intelligence and the Reggio Emilia Approach's effectiveness in International Institutions of Early Childhood Education in Dubai</i> Fatemeh Faroughi (Drs.) Doctoral School of Human Sciences, University of Debrecen, Hungary (Dubai)
14.45-15.00	<i>Pronoun-drop in Farsi: A Case Study of Bilingual Children Speakers</i> Hajjan Foroozan (Drs.) University of Debrecen, Hungary
15.00-15.15	<i>Disability-stricken family</i> Anna Jędryka (MA, univeristy student) The Pontifical University of John Paul II in Krakow (Poland)

9. szekció

A nevelés társadalmi és neveléstudományi megközelítései II.

Szekcióvezető:

Bocsi Veronika (PhD, habil)

DE GYGYK, egyetemi docens

14.00-14.15	<i>A szakiskolai lemorzsolódás jelenségének igazgatói perspektívái az Észak-magyarországi, Észak-alföldi és Nyugat-dunántúli régiókban</i> Réháti Csilla (Drs) DE GYGYK, tanársegéd
14.15-14.30	<i>Hallgatói kompetenciák fejlődése egy mentori ösztöndíjprogramban</i> Ádám Anetta (PhD) Közösségi Szolgálati Iroda (KÖSZI), Miskolci Egyetem
14.30-14.45	<i>A külföldi hallgatók, mint különleges bánásmódot igénylő egyetemisták</i> Dusa Ágnes Réka (PhD) és Dabney-Fekete Ilona Dóra (PhD) Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, adjunktus
14.45-15.00	<i>Nem produktív vagy „szuper crip”? – Fogyatékosággal élő személyek az emberi erőforrás menedzsment akadémiai diskurzusában Magyarországon</i> Svastics Carmen (PhD) Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, egyetemi tanársegéd

15.00-15.15	<i>A szenzoriális színház szerepe a speciális nevelési területek színterén</i> Dan Beáta Andrea Bonitas Speciális Oktatási Központ, Nagyvárad (Románia)
-------------	--

10. szekció

Állatasszisztáció a pedagógiában I.

Szekcióvezető:

Lovas Kiss Antal (PhD, habil)

Debreceni Egyetem, egyetemi docens

14.00-14.15	<i>Az egyetemista érzékenyítő kutya alkalmazásának lehetőségei a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Karán</i> Lovas Kiss Antal (PhD, habil) DE GYGYK, egyetemi docens
14.15-14.30	<i>Az állatasszisztált terápiák az autizmussal élő gyermekek terápiájában – egy szisztematikus irodalmi áttekintés eredményei a gyógypedagógus képzés fókuszából</i> Vigh-Dajcs Bernadett Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar, mesteroktató
14.30-14.45	<i>Terápiás kutya a tanítási órán</i> Bundáné Takács Brigitta Szent József Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium, pedagógus
14.45-15.00	<i>Az állatasszisztált terápiák az autizmussal élő gyermekek terápiájában – egy szisztematikus irodalmi áttekintés eredményei a gyógypedagógus képzés fókuszából</i> Pálinkás Réka (Drs) és Müller Anetta (Prof.,PhD) DE GTK, egyetemi tanár
15.00-15.15	<i>Az óvodapedagógus szerepe az állatasszisztált pedagógiai tevékenységben</i> Balogh Beáta DEGYGYK Gyakorló Óvoda, intézményvezető

Section 11

Cultural Diversity, Cultural Knowledge II.

– English Language Section

Section Leader:

Norbert Tóth (Drs.)

DE GYGYK, assistant lecturer

14.00-14.15	<i>Intersectionality as a Theoretical Framework to Study Migrant Workers</i> Tran Manh Kha (Drs) Doctoral School of History and Ethnology Ethnography and Cultural Anthropology Program, University of Debrecen, Hungary (Vietnam)
14.15-14.30	<i>Exploring the Efficacy of Student Community Service Program (KKN) in Higher Education Institution: A Case Study In Indonesia</i> Hesti Miranda (Drs) Doctoral School of History and Ethnology Ethnography and Cultural Anthropology Program, University of Debrecen, Hungary (Indonesia)
14.30-14.45	<i>The Jinn – The Culprit of the Arabic World</i> Kinga Nemeth (Drs) Doctoral School of History and Ethnology Ethnography and Cultural Anthropology Program, University of Debrecen, Hungary
14.45-15.00	<i>Ethical leadership in cross-culture</i> Maram Hani Falah Alshawabkeh (Drs) Doctoral School of History and Ethnology Ethnography and Cultural Anthropology Program, University of Debrecen, Hungary (Jordan)
15.00-15.15	<i>Cultural Resistance and Collective Memory: The Impact of Nationalism of the Vargas Dictatorship on Hungarian Heritage in Jaraguá Do Sul – Sc</i> Fernanda Lucia Maes (Drs) Doctoral School of History and Ethnology Ethnography and Cultural Anthropology Program, University of Debrecen, Hungary (Brazil)

12. szekció

Zene – Pedagógia – Zenepedagógia

Szekcióvezető:

Tamásiné Dsupin Borbála (PhD)

DE GYGYK, főiskolai docens

14.00-14.15	<i>Alternatív zenei irányzatok sokszínűségének elmélete</i> Tamásiné Dsupin Borbála DE GYGYK, főiskolai docens
14.15-14.30	<i>Alternatív zenei irányzatok sokszínűségének gyakorlata</i> Hovánszki Jánosné (PhD) DE GYGYK, ny. főiskolai tanár
14.30-14.45	<i>Az adatokra épülő zeneterápia: a modell alkalmazása sajátos nevelési igényű gyermek fejlesztésében</i> Árkosi Julianna (PhD) DE GYGYK, adjunktus

14.45-15.00	<i>Egy csepp az osztály hangok világában: esettanulmány</i> Muntean Loredana (PhD) Nagyváradai Egyetem (Románia), egyetemi docens
15.00-15.15	<i>Itt a kosár, mi van benne?</i> <i>A népi gyermekjátékok komplex fejlesztő hatása interetnikus környezetben</i> Juhász Erika Nyíregyházi Egyetem Zenei Intézet, mesteroktató
15.15-15.30	SZÜNET/BREAK

SZEKCIÓ ÜLÉSEK/SECTION
HARMADIK SÁV/ THIRD ZONE: 15.30-16.30

13. szekció

Állatasszisztáció a pedagógiában II.

Szekcióvezető:

Lovas Kiss Antal (PhD, habil)

Debreceni Egyetem, egyetemi docens

15.30-15.45	<i>SNI-s gyermekek mozgásának fejlesztése terápiás kutya segítségével</i> Muntean Loredana (PhD) Nagyváradai Egyetem (Románia), egyetemi docens és Balogh Eva Zita Nagyvárad, Bonitas Speciális Oktatási Központ, pszichopedagógus
15.45-16.00	<i>Állatasszisztált tanítási órák - mesterprogramom és annak gyakorlati megvalósítása</i> Zombor Márta Szent József Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium, igazgatóhelyettes
16.00-16.15	<i>Állatasszisztált képzés helye a pedagógusok reziliencia fejlesztésében</i> Mészárosné Gupcsó Tímea DE GYGYK, mesteroktató
16.15-16.30	Beszélgetés, a szekció zárása. A szekció résztvevőinek invitálása a konferencia záróülésére.

14. szekció Irodalom – Művészet – Pedagógia Szekcióvezető: Bujdosóné Papp Andrea (PhD) DE GYGYK, főiskolai docens	
15.30-15.45	<i>Az olvasás fejlődése alsó tagozaton – a literációs környezet hatása</i> Elekes Györgyi (PhD), Apor Vilmos Katolikus Főiskola, főiskolai tanár és Sipos Zsóka (PhD), Apor Vilmos Katolikus Főiskola, főiskolai docens
15.45-16.00	<i>A beszéd grammatikai szerkesztettségének fejlesztési lehetőségei óvodás gyermekeknél</i> Szabó Ágnes (PhD) DE GYGYK, főiskolai docens
16.00-16.15	<i>A rendszeres mesehallgatás és az óvodáskorú gyermek spontán anyanyelvi fejlődésének kapcsolata</i> Egeresi Erika Szegedi Kis István Református Gimnázium, Technikum, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium, pedagógus
16.15-16.30	<i>Előítélet és kora-gyermekkor – a mesék és a gyermekirodalom lehetséges szerepe</i> Fenyő Imre (PhD) DE GYGYK, egyetemi docens és Sipos Viktória Ivett, hallgató
16.30	A szekció résztvevőinek invitálása a konferencia záróülésére.

15. szekció A szociális gondoskodás aktuális kérdései Szekcióvezető: Túri-Galán Anita (PhD) DE GYGYK, adjunktus	
15.30-15.45	<i>A Támogatott Lakhatás jelentősége a sérült emberek önálló életvitelének megteremtésében</i> Fucskó Mónika Nyíregyházi Egyetem Alkalmazott Humántudományok Intézete, tanársegéd
15.45-16.00	<i>The First Three Years of the Shool Social Work</i> Szecskó János DE GYGYK, tanársegéd

16.00-16.15	<i>A gyermekszegénység alakulása a Kisteleki járás településein</i> Laki Ildikó (PhD) Milton Friedman Egyetem, főiskolai docens és Kocsis Péter Csaba (PhD) DE GYGYK, adjunktus
16.15	A szekció résztvevőinek invitálása a konferencia záróülésére.

16. szekció

A digitális eszközök és a mesterséges intelligencia megjelenése a köznevelésben

Szekcióvezető:

Mező Ferenc (PhD)

A Különleges Bánásmód Interdiszciplináris Folyóirat főszerkesztője, egyetemi docens

15.30-15.45	<i>Digitális adminisztráció az óvodai tehetségátogatás szolgálatában</i> Szilágyi Barnabás (PhD) DE GYGYK, főiskolai docens
15.45-16.00	<i>Gyermekek a digitális világban</i> Túri-Galán Anita (PhD) DE GYGYK, adjunktus és Sólyom Anna, hallgató
16.00-16.15	<i>Digitális egyenlőtlenségek a fogyatékossgal élők körében</i> Túri-Galán Anita (PhD) DE GYGYK, adjunktus
16.15	A szekció résztvevőinek invitálása a konferencia záróülésére.

Section 17

Cultural Diversity, Cultural Knowledge III.

- English Language Section

Section Leader:

Norbert Tóth (Drs.)

DE GYGYK, assistant lecturer

15.30-15.45	<i>Psychotherapeutic Journeys into the Spiritual World of Healing on the Wings of Gnawa Music: An Anthropological Study</i> Meryem Madili (Drs) Doctoral School of History and Ethnology Ethnography and Cultural Anthropology Program, University of Debrecen, Hungary (Morocco)
15.45-16.00	<i>Floating "Home": The Chinese Diaspora and the Dynamics of Travel</i> Liu Meng (Drs) Doctoral School of History and Ethnology Ethnography and Cultural Anthropology Program, University of Debrecen, Hungary (China)

16.00-16.15	<i>Causes and Consequences of Language Assimilation in Local Roma Communities</i> Norbert, Tóth DEGYGYK, assistant lecturer & Ibolya, Nagygyőriné Kerti DEGYGYK, master instructor
16.15-16.30	<i>Art brut as a space for constructing the meanings</i> Elżbieta Lubińska-Kościóle (PhD) The Pontifical University of John Paul II in Krakow, Poland Grzegorz Godawa (PhD, habil) The Pontifical University of John Paul II in Krakow, Poland
16.30	A szekció résztvevőinek invitálása a konferencia záróülésére.
18. szekció	
A sport, mozgás szerepével kapcsolatos korszerű vizsgálatok	
Szekcióvezető: Müller Anetta (Prof., PhD)	
Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Sportgazdaság és menedzsment Intézet, egyetemi tanár	
15.30-15.45	<i>A fogyatékos és hátrányos helyzetű gyerekek nevelőinek sportpreferenciái és fogyasztói szokásai</i> Laoues-Czibalmos Nóra (PhD) DE GYGYK, adjunktus és Židek Péter (PaedDr.) Selye Janos University, Faculty of Education, assistant professor (Slovakia)
15.45-16.00	<i>Az idős kori fizikai aktivitás és az egészség kapcsolatának vizsgálata hajdúböszörményben</i> Szerdahelyi Zoltán (PhD) DE GYGYK, adjunktus és Laoues-Czibalmos Nóra (PhD) DE GYGYK, adjunktus
16.00-16.15	<i>Sportolási szokások szerepe a munkahelyválasztásban</i> Balogh Renátó (PhD) DE GTK, Sportgazdaság és menedzsment Intézet, adjunktus
16.15-16.30	<i>Integrating Mindfulness into Sport: Exploring Theory and Practice</i> Lengyel Attila (PhD) DE GTK, adjunktus
16.30	A szekció résztvevőinek invitálása a konferencia záróülésére.

16.30-17.00	A konferencia záróülése/ Closing ceremony of the conference A szekcióvezetők rövid beszámolója a szekciókban zajlott eseményekről. Brief reports from the section chairs on the events of the sessions.
-------------	--

A konferenciára az előadók jelentkezése lezárult.

The registration of speakers for the conference is closed.

Amennyiben érdeklődőként szeretne részt venni a konferencián, várjuk szeretettel a jelentkezését.

If you would like to participate in the conference as an interested party, we look forward to your application.

Jelentkezési határidő:

Application deadline:

Érdeklődő résztvevőknek: 2024. április 05.

To participate in the audience: 05 April 2024.

Jelentkezés a konferenciára:

To register for the conference:

<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfaj3OuHkyU4wpBG8XLOqZYrK-ij9NorNCZOdkLm9WO1Jgbqw/viewform?vc=0&c=0&w=1&flr=0>

Üdvözlettel:

a konferencia szervezői

Yours sincerely:

The Conference Organizers